

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER DALI

**SIYASAL BÜTÜNLÜK VE BÖLGESEL SORUNLARI
AÇISINDAN PAKİSTAN**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **Cengiz Topel MERMER**

İSTANBUL, 2010

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER DALI

**SİYASAL BÜTÜNLÜK VE BÖLGESEL SORUNLARI
AÇISINDAN PAKİSTAN**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:
Cengiz Topel MERMER
Öğrenci No:
070771019

Danışman:
Prof. Dr. Mithat BAYDUR

İSTANBUL, 2010

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Siyasal Bütünlük ve Bölgesel Sorunları Açısından Pakistan ” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. .../.../...

Aday: Cengiz Topel MERMER

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

28/04/2010

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim dalı *Uluslararası İlişkiler* Bilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden 070771019 numaralı *Cengiz Topel Mermer*' in "*Beypent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*SİYASAL BÜTÜNLÜK VE BÖLGESEL SORUNLARI AÇISINDAN PAKİSTAN*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 19.04.2010 tarih ve 2010/12 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (80) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
PROF.DR. MİTHAT BAYDUR

ÜYE
YRD.DOÇ.DR. MUZAFFER ÜREKLİ

ÜYE
YRD.DOÇ.DR. SAİT YILMAZ

SİYASAL BÜTÜNLÜK VE BÖLGESEL SORUNLARI AÇISINDAN PAKİSTAN

Tezi Hazırlayan: Cengiz Topel MERMER

ÖZET

Dünyanın yeni güç merkezi olarak görülen Asya-Pasifik Bölgesinde Çin, Rusya ve Hindistan yükselen güçler olarak, Afganistan ve Pakistan ise istikrarsızlık ve terör kavramı ile anılır olmuştur. Pakistan'ın istikrarsızlık sorunu özellikle ABD'nin Afganistan'ı işgali sonrasında dünya gündeminde yer almaya başlamıştır. Pakistan şu anda, 63 yıllık tarihinin en kritik dönemecine girmiş ve güvenlik açısından çok tehlikeli bir hale gelmiş durumdadır. ABD'nin "Taliban'a askeri operasyon yapılmasına yönelik" baskıları, Afganistan ve Hindistan ile devam eden gerginlikler, Müşerref sonrası devam eden siyasi istikrarsızlık, mezhep çatışmaları, nükleer silahlarına yönelik uluslararası kamuoyundan gelen baskılar ve tüm bu sorunların üstesinden gelebilecek güçlü bir lider ve iktidar eksikliği Pakistan'ı bir bilinmeze doğru adım adım götürmektedir. Artık tüm dünyada Pakistan'ın bütünlüğünün tehdit altında olduğuna dair yaygın bir kanı mevcuttur.

Bu çalışma; Pakistan'ın geçmişi, ülkenin ekonomik, sosyal, idari ve yapısal sorunları, dış politikası ve nükleer programı ile ABD'nin Afganistan'ı işgal etmesi süreci sonrasında yaşanan sorunların ışığında Pakistan'ın geleceğine yönelik dayanaklar sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Asya-Pasifik Bölgesi, 11 Eylül Saldırıları, Hindistan Korkusu, Nükleer Program, Keşmir Sorunu, İstikrarsızlık.

PAKISTAN, FROM THE PERSPECTIVE OF POLITICAL UNITY AND REGIONAL PROBLEMS

Presented by: Cengiz Topel MERMER

ABSTRACT

China, Russia and India are regarded as arising global actors, whereas Afghanistan and Pakistan are known by terror and instability in Asia-Pacific Region which is accepted as new center of gravity of the world. Instability of Pakistan has especially come on the agenda of the world after USA invaded Afghanistan. Pakistan is now at the most crucial turning point of her 63 years old history and in a very dangerous position from the security perspective. Pressure of USA for military operation against Taliban militants, tensions on relations with India and Afghanistan, political disorder after Musharraf era, sectarian violence, international pressure for her nuclear program, lack of a strong national leader and government cause an unknown future for people of Pakistan. Nowadays there is a common idea in the world that political unity of Pakistan is in danger.

My aim in this thesis is to give a basis for the future of Pakistan regarding past of Pakistan, her economic, social, administrative and structural problems, her foreign policy and nuclear program and her serious problems which were faced after the invasion of Afghanistan by USA.

Key Words: Asia-Pacific Region, 9/11 Attacks, Fear for India, Nuclear Program, Kashmir Question, Instability.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET

ABSTRACT

KISALTMALAR vi

1.GİRİŞ 1

2.KÜRESEL GÜÇ MÜCADELESİ VE PAKİSTAN'IN BU MÜCADELEDEKİ
YERİ 7

2.1.Güç Kavramı, Milli Güç ve Milli Gücün Unsurları 7

2.1.1.Coğrafi Güç 7

2.1.2.ekonomik Güç 8

2.1.3.Politik Güç 8

2.1.4.Askerî Güç 9

2.1.5.Psikososyal ve Kültürel Güç 9

2.1.6.Bilimsel ve Teknolojik Güç 9

2.2.Devlet ve Güç 10

2.3.Güç ve Uluslararası Siyasal Sistemler 11

2.3.1.Güç dengesi sistemi 11

2.3.2.Gevşek iki kutuplu sistem 12

2.3.3.Sıkı iki kutuplu sistem 12

2.3.4.Evrensel sistem 13

2.3.5.Hiyerarşik sistem 13

2.3.6.Birim veto sistemi 13

2.4.Uluslararası Siyasal Sistemin Gelişimi, Hegemonya ve Müdahale

Kavramı 14

2.5. 21.Yüzyılda Küresel Güç Mücadelesi ve Pakistan Üzerine Etkileri 16

2.6.Pakistan'ın Kısa Tarihi 18

2.7.Pakistan Hakkında Genel Bilgiler 23

2.8.Pakistan'ın Sosyal ve İdari Yapısı 26

3. PAKİSTAN'I DÜNYA GÜNDEMİNE TAŞIYAN GELİŞMELER	29
3.1.Pakistan'ın Nükleer Programı.....	29
3.1.1.Nükleer Programın Kısa Geçmişi.....	29
3.1.2.Nükleer Program ile İlgili Gelişme ve Değerlendirmeler.....	30
3.2.ABD'nin Güney Asya Politikası Kapsamında Pakistan ile İlişkileri	35
3.3.Müşerref Dönemi Sonrası Yaşanan Siyasi İstikrarsızlık.....	45
4.DIŞ POLİTİKA VE BÖLGESEL SORUNLAR	48
4.1.Dış Politikanın Tarihi Gelişimi	48
4.2.Pakistan'ın Komşuları ile İlişkileri.....	53
4.2.1.Çin Halk Cumhuriyeti.....	53
4.2.2.İran.....	55
4.2.3.Afganistan.....	56
4.2.4.Hindistan ile İlişkiler ve Çatışmaya Neden Olan sorunlar.....	59
4.2.4.1.Keşmir Sorunu.....	62
4.2.4.2.Kargil Krizi.....	67
4.3.Bangladeş'in Pakistan'dan Kopması.....	69
5.ÜLKE BÜTÜNLÜĞÜNÜ TEHDİT EDEN SORUNLAR	73
5.1.Siyasi İstikrarsızlığın Alt Yapısı.....	73
5.2.Etnik ve Bölgesel Sorunlar.....	75
5.2.1.Serhat Eyaleti (Kuzey Batı Sınır Eyaleti -NWFP) Sorunu.....	76
5.2.2.Belucistan Sorunu.....	78
5.3.Ekonomik sorunlar.....	81
5.3.1.Gıda Fiyatlarındaki Artış ve Yoksulluk.....	82

5.3.2.Enerji Sıkıntısı.....	83
5.3.3.Dış Ticaret Açığı ve Döviz Sıkıntısı.....	85
5.4. İdari, Yapısal ve Sosyal Sorunlar.....	86
5.4.1.İnsan Hakları ve Demokratikleşme Sorunu.....	86
5.4.2.Eğitim Sorunu.....	87
5.4.3.Medrese Sorunu.....	88
5.4.4.Nüfus, Azınlık ve Göç Sorunları.....	90
5.4.5.Mezhep Çatışmaları.....	91
5.4.6.Dini Kurumların Siyasal Sisteme Entegrasyon Sorunu.....	93
5.4.7.Hindistan’dan Gelen Muhacirlerin Entegrasyon Sorunu.....	95
5.4.8.Demokrasinin İşletilememesi.....	96
5.4.9.Dini Aşırılıktan Kaynaklanan Terör Sorunu.....	101
6.SONUÇ.....	107
KAYNAKLAR.....	114
EKLER	
Ek-1: Pakistan Haritası.....	117
Ek-2: Pakistan’ın İdari Bölümleri.....	118
Ek-3: Pakistan’ın Nükleer Tesislerinin Yerlerini Gösteren Harita.....	119
Ek-4: Keşmir’in Mevcut Durumunu Gösteren Harita.....	120
Ek-5: Serhat Eyaleti Haritası.....	121
Ek-6: Pakistan ve Çevresindeki Etnik Yapıyı Gösteren Harita.....	122
Ek-7: Belucistan Eyaleti ve Çevresini Gösteren Harita.....	123
Ek-8: Belucistan Eyaleti Haritası.....	124

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
b.t.	: Bilinmeyen Tarih
CIA	: ABD'nin Merkezi İstihbarat Teşkilatı
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
FATA	: Aşiretler Bölgesi- Federal Olarak Yönetilen Aşiretler Bölgesi
IPI	: İran-Pakistan-Hindistan Doğalgaz Boru Hattı Projesi
ISI	: İstihbarat Birimleri Koordinatörlüğü -Pakistan Milli İstihbarat Teşkilatı
İHA	: İnsansız Hava Aracı
NWFP	: Serhat Eyaleti-Kuzey Batı Sınır Eyaleti

1. GİRİŞ

Dünyanın güç merkezinin Avrupa-Atlantik'ten Asya-Pasifik'e kayması, terör gibi uluslararası güvenlik sorunlarının da bu bölgede ağırlık kazanmasına yol açan bir süreci başlatmıştır. Asya-Pasifik Bölgesi yükselen güçlerle anılır olmaya, daha da ötesinde uluslararası sistemin çok kutuplu düzene geçişine örnek olarak gösterilmeye başlamıştır. Asya-Pasifik Bölgesinde Çin, Rusya ve Hindistan yükselen güçler olarak, Afganistan ve Pakistan ise istikrarsızlık ve terör kavramı ile ortaya çıkmaya başlamıştır.

Hindistan'dan 1947 yılında ayrılarak bağımsız bir devlet olan ve 20'nci asırda büyük badireler atlatan Pakistan'ın istikrarsızlık sorunu 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında, ABD'nin Afganistan'ı işgaliyle birlikte dünya gündeminde yer almaya başlamıştır. Daha sonra Pakistan 2005 yılına girilirken, ABD önderliğindeki Koalisyon Güçleri ve Afganistan yönetimi tarafından, öncelikle Taliban militanlarına karşı yeterli önlem almamakla suçlanmış ve devamında da ülkenin kuzeyi, ABD'nin insansız hava araçlarının (İHA) saldırılarına maruz kalmıştır. ABD'nin Afganistan'ı işgal süreci sonrasında Afganistan'da ve Pakistan'ın Afganistan sınırındaki bölgelerinde yaşananlar Pakistan'a terör ve istikrarsızlık olarak geri dönmüştür.

Pakistan şu anda, 63 yıllık tarihinin en kritik dönemecine girmiş ve güvenlik açısından Afganistan ve Irak'tan daha tehlikeli bir ülke haline gelmiş durumdadır. Pakistan bir yandan dini radikalizm ve Afganistan kaynaklı Taliban şiddetiyle mücadele ederken, diğer yandan ABD'nin ülke topraklarında yürüttüğü saldırıların toplumda yarattığı baskının ağırlığını göğüslemek durumunda kalmaktadır.

ABD'nin "Taliban'a askeri operasyon yapılmasına yönelik" baskıları, Afganistan ve Hindistan ile devam eden gerginlikler, Müşerref sonrası devam eden siyasi istikrarsızlık, mezhep çatışmaları, nükleer silahlarına yönelik uluslararası kamuoyundan gelen baskılar ve tüm bu sorunların üstesinden gelebilecek güçlü bir lider ve iktidar eksikliği Pakistan'ı bir bilinmeze doğru adım adım götürmektedir. Artık tüm dünyada Pakistan'ın bütünlüğünün tehdit altında olduğuna dair yaygın bir kanı mevcuttur.

Bölgesi için önemli bir denge merkezi olan Pakistan tüm Güney Asya'nın en stratejik ülkesi konumundadır. Pakistan'da oluşan kargaşa ortamı Afganistan ve Hindistan başta olmak üzere diğer bölge ülkelerinde yıkıcı sonuçlar doğurabilecek bir potansiyel taşımaktadır. Bu bakımdan Pakistan hem Asya-Pasifik Bölgesinin hem de dünyanın istikrarı için dikkatle takip edilmesi gereken bir devlettir.

Müslüman dünyanın nükleer silaha sahip tek ülkesi olması nedeniyle de dünyanın ilgi ve baskı odağında bulunan Pakistan ile Türkiye'nin ortak noktaları çoktur. Her şeyden önce Pakistan, dünyada Türkiye'yi kayıtsız şartsız ve her türlü platformda destekleyen yegâne ülkedir. Pakistan halkı için Türkiye sözcüğü çok farklı bir anlam taşımaktadır. Bu ülkenin kültürel temelleri Türkler tarafından atılmıştır. İngiliz sömürge Yönetimi döneminde ayrı bir millet bilincinin yerleşmesine neden olan İslami kimliğin yanı sıra bağımsızlık mücadelesinde Müslüman dili olarak ayrı bir anlam kazanan ve sonradan iki resmi dilden biri olan Urduca da ülke insanına kalan bir Türk mirasıdır.

Bu kardeş ülke yakından incelendiğinde görülecektir ki ortak noktalar sadece kültürel zemin üzerinde kalmamakta, çok değişik alanlara da kaymaktadır. Pakistan'ın yaşadığı problemler ve açmazları masaya yatırıldığında, bu dost ülkenin tecrübelerinden Türkiye için alınacak çok dersin olduğu da net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Pakistan bu yönüyle de dikkatle takip edilmesi gereken bir devlettir.

Bu çalışma; Pakistan'ın geçmişi, ülkenin ekonomik, sosyal, idari ve yapısal sorunları, ülkenin dış politikası ve nükleer programı ile ABD'nin Afganistan'ı işgal etmesi süreci sonrasında gelen baskı ve sorunların ışığında, Pakistan'ın geleceğine yönelik dayanaklar sunmayı hedeflemektedir.

Çalışmada temel araştırma metodu olarak kaynak taraması metodu kullanılmıştır. Bu kapsamda yazılı kaynaklar ile beraber internet kaynakları taranmış ve çalışma; Pakistan Hükümetinin Türkiye'de görev yapan temsilcilerinin yanı sıra, resmi kimliği olmayan ve Türkiye'de eğitim maksadıyla bulunan Pakistanlılar ile yapılan şahsi temaslar ile desteklenmiştir.

Yapılan araştırmada Türkiye’de Pakistan ve Pakistan’ın siyasi geçmişi üzerine gerek akademik alan gerekse diğer alanlarda pek fazla eğilen olmadığı görülmüştür. Ayrıca Pakistan konusunun, Pakistan’ın nükleer silaha sahip tek Müslüman lke olması nedeniyle Batı insanında önyargı ile ele alınma riskini de bünyesinde barındırdığı dikkat çekmiştir. 11 Eylül 2001 saldırıları ve ABD’nin Afganistan’ı işgali sonrasında yaşananan gelişmeler ve Pakistan’ın maruz kaldığı ağır baskı ortamı da dikkate alındığında, son yıllarda Pakistan konusunda Batı’da çıkan çalışmaların Batı lkelerinin istihbarat örgütlerince manipule edilme ihtimali de oldukça yüksektir.

Yukarıda zikredilen gerekçeler nedeniyle, çalışma yapılırken özellikle kaynak seçiminde hassas davranılmaya ve konuya farklı yönlerden yaklaşanların düşüncelerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Pakistanlı devlet görevlileri tarafından tavsiye edilen kaynakların devlet kontrolü altında faaliyet gösterdiği ve bu kaynaklarda tek yanlı bilgilerin aktarıldığı dikkat çekmiş, ayrıca, resmi kimliği olsun veya olmasın Pakistanlılara sorulan bazı soruların bu kişileri tedirgin ettiği ve anılan kişilerin cevap vermekten imtina etmeye kaydđı görülmüştür. Bu, onların açısından bakınca anlaşılabilir bir durum olarak alınabilse de sağlıklı bilgi almanın zorluğunu yansıtması açısından dikkat çekicidir.

Çalışmanın iskeleti ortaya konurken bazı varsayımlara dayanılmıştır. Bunların en başında Pakistan’ın toprak bütünlüğü ve siyasi istikrarının ciddi bir biçimde tehdit altına girdiği gelmektedir. Bu tehdit özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları ve ABD’nin Afganistan’ı işgali sonrasında yeşermeye başlayan ve ilerleyen yıllarda ABD’nin Afganistan’daki başarısızlığı ile paralel olarak büyüyen bir gelişmedir.

İkinci olarak; Pakistan’ın yaşadığı istikrarsızlık sorunlarının temelinde ülkenin kuruluş döneminde yaşadığı sıkıntı ve başarısızlıklar yatmaktadır. nc olarak; Pakistan’ın bir devlet olmayı başarmış olmasına rağmen, ortak ideal ve hedefler etrafında kenetlenen, ortak bir lisan kullanan ve ortak değerler taşıdığına inanan kitleler oluşturma konusunda önemli sıkıntılar yaşadığı görülmektedir.

Dördüncü olarak; Ülkede demokrasi tam oturmamış, asker ile dinin toplumdaki rolü tam olarak çözülememiştir. Bu iki kurumun devlet ve toplum hayatındaki egemenlik çatışmaları toplumu sürekli olarak gerginliklere sürüklemekte, diğer sorunların çözülmesine de menfi etki yapmaktadır.

Beşinci olarak; ülkenin istikrarsızlaşmasında Pakistan'ın nükleer silaha sahip tek Müslüman ülke olması ve bu durumun Batı dünyasında yarattığı kaygıların da önemli bir payı vardır.

Son olarak; Hindistan'a karşı askeri ve siyasi alanda verilen kayıplar ve çözülemeyen Keşmir sorunu ülkede bir güvensizlik duygusuna yol açmakta, bu durum ülke insanını her olaya Hindistan merkezli bakmaya itmekte ve bu gelişmelerin neticesinde gelen Hindistan paranoyası ülkedeki temel yapısal sorunların üstünü örtebilmektedir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde dünyadaki küresel güç mücadelesi ve Pakistan'ın bu mücadelenin neresinde ve neden yer aldığı anlatılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda; güç ve milli gücün unsurlarının anlamları verilirken, gücün bir devletin hayatındaki rolü ile gücün uluslararası siyasal sistemler açısından taşıdığı anlam aktarılmaya çalışılmıştır. Hegemonya kavramı ile birlikte uluslararası siyasal sistemin gelişmesi kısaca özetlenmiş ve Çağdaş Uluslararası Sistemin gelinen noktadaki yapısı anlatılmaya çalışılmıştır.

21'inci yüzyıla gelindiğinde güç ve hegemonyanın uygulama alan ve vasıtalarının nasıl şekil değiştirerek, güçlü küresel aktörlerin elinde "müdahale" argümanına dönüştüğü aktarılırken, küresel güç mücadelesinin 21'nci yüzyılda nerelere geldiği ve Pakistan'ın bu mücadelede nereye oturduğu verilmeye çalışılmıştır.

Devamında Pakistan'ın genel bir çerçevede tanıtılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda önce Pakistan'ın tarihi kısaca anlatılmış, daha sonra coğrafi konumu, ülkenin temel verileri, sosyal, idari ve yargısal yapısı Türkiye Pakistan Büyükelçiliğinin 2009 yılına ait verileri baz alınarak aktarılmıştır. Bu yapılırken

sadece Türkiye Pakistan Büyükelçiliğinin verileri ile sınırlı kalınmamış, özellikle arzeden bazı durumlarda başka kaynaklardan da istifade edilmiştir.

Ülkenin tanıtılmasında, objektif olmaları zor olacağı için Pakistan'ın resmi kaynaklarına ait verilerden özellikle istifade edilmemiş, dışarıdan Pakistan'ı daha farklı bir gözle görme imkânı olan kaynaklar tercih edilmiştir.

İkinci bölümde Pakistanı son dönemde dünya gündemine taşıyan gelişmeler yansıtılmıştır. Pakistan'ı dünya gündemine taşıyan konuların başında ülkenin nükleer programı gelmektedir. Nükleer program; nükleer programın kısa geçmişi ile bu konuda yaşanan gelişme ve değerlendirmeler aktarılarak verilmiştir.

Daha sonra “ABD'nin Güney Asya Politikası“ kapsamında Pakistan'a bakışı ile Pakistan'ın özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında kendisini nasıl ABD baskısı altında bulduğu ve ülkenin istikrarının nasıl bozulduğu anlatılmıştır. Devamında eski Devlet Başkanı Orgeneral Pervez Müşerref'in istifası sonrasında artan siyasi istikrarsızlık ve bu çerçevede yaşanan bunalımlar yansıtılmıştır.

Üçüncü bölümde ülkenin dış politikası ve bölgesel sorunları anlatılmıştır. Konuya ülkenin dış politikasının tarihi gelişimi ile girilmiş, komşuları ile ilişkileri ve bu kapsamda yaşadığı sorunlar ile devam edilmiştir. Devamında Pakistan'ın Çin Halk Cumhuriyeti, İran, Afganistan ile ilişkileri anlatılırken, Hindistan ayrı bir çerçeve içinde ele alınmıştır.

İngiliz Sömürge Yönetiminin Hindistan'ından ayrılarak bağımsız bir devlet olan Pakistan'ın kuruluşundan itibaren üç kez savaştığı yeni Hindistan'ın, tabii olarak daha detaylı değerlendirilmesi gerekir. Pakistan'ın Hindistan ile olan ilişkileri anlatılırken bu kaynaktan beslenen Keşmir Sorunu ve Kargil Krizi de ayrı başlıklar altında aktarılmıştır.

Etnik ve Bölgesel bir altyapısı olması ve demokrasinin işletilmemesi sorunu ile de bağlantısı bulunması açısından ülkenin iç sorunları ile birlikte değerlendirilmesi de mümkün olan “Bangladeş'in Pakistan'dan Kopması” konusu,

kopuşta Hindistan'ın oynadığı rolü ve gelişmelerdeki dış dinamikleri de yansıtacağı düşüncesiyle bu bölümde incelenmiştir.

Dördüncü bölüm ülkenin yaşadığı krizlerin nedenlerinin ortaya konma gayretleri açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bu bölüme ülkedeki siyasi istikrarsızlığın altyapısı ile girilmiş, devamında ülke bütünlüğünü tehdit eden sorunlar; Etnik ve Bölgesel Sorunlar, Ekonomik Sorunlar ile İdari, Yapısal ve Sosyal Sorunlar ana başlıkları altında açıklanmıştır.

Ülkenin etnik ve bölgesel sorunları, ayrılıkçı bir yapıyı bünyesinde barındıran Serhat Eyaleti (Kuzey Batı Sınır Eyaleti-NWFP) ve Belucistan Eyaleti sorununu kapsar. Burada, bu ayrılıkçı yapıyı hayata geçiren nedenler ile bu sorunun muhtemel geleceği hakkında bir bakış açısı verilmeye çalışılmıştır.

Ekonomik Sorunlar; Gıda Fiyatlarındaki Artış ve Yoksulluk, Enerji Sıkıntısı ve Dış Ticaret Açığı ve Döviz Sıkıntısı gibi ana başlıklar altında verilmiş, bu kapsamda ülkenin son yıllarda yaşadığı ekonomik açmazlar yansıtılmaya çalışılmıştır.

İdari, Yapısal ve Sosyal Sorunlar başlığı altında; İnsan Hakları ve Demokratikleşme, Eğitim, eğitime ilişkin ayrı bir bakış açısı gerektiren Medrese Sorunu, Nüfus, Azınlık ve Göç Sorunları, Mezhep Çatışmaları, Dini Kurumların Siyasal Sisteme Entegrasyonu, Hindistan'dan Gelen Muhacirlerin Entegrasyonu ve İşlemeyen Demokrasi Sorunu ile Dini Aşırılıktan Kaynaklanan Terör Sorunu incelenerek ülkenin geldiği durum hakkında bir fikir verilmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise; çalışmanın başlarında ortaya koyduğumuz varsayımların cevaplarını aramanın yanı sıra, ülkenin yaşayabileceği muhtemel kırılmalar ile bunların önüne geçilebilmesi için alınabilecek tedbirler değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. KÜRESEL GÜÇ MÜCADELESİ VE PAKİSTAN'IN BU MÜCADELEDEKİ YERİ

2.1. Güç Kavramı, Milli Güç ve Milli Gücün Unsurları

Uluslararası ilişkilerde güç, bir devletin başka bir devlete karşı uyguladığı ve normal şartlar altında o devletin yapmak istemeyeceği bir şeyi yapmasını sağlamaya yönelik etkiyi ifade eder (Yılmaz, 2008, s. 42). Güç bir devletin, diğer devletler üzerinde etkisini hissettirebilme, onların davranışlarını değişikliğe uğratabilme ve isteklerini onlara kabul ettirebilme yeteneğidir. Bir devletin güçlü devlet statüsü kazanabilmesi için kendi kapasite ve fiziksel unsurlarını diğer devletler üzerinde etki oluşturabilecek biçimde kullanabilmesi veya bu yeteneğe sahip olması gerektiği düşünülür (Arı, 2006, s. 171). Bir devletin güç unsurlarının bileşkesi olan milli güç ise devletlerin milli stratejilerini yürütmeleri ve hedeflerine ulaşmalarında bir araç ve milli güvenlik politikalarının ve uygulamalarının ana kaynağı olarak görülür (Yılmaz, 2008, s. 45).

Milli gücün unsurları konusunda farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır, ancak üzerinde en çok mutabık olunan sınıflandırmalarda milli güç unsurları; Coğrafi Güç, Ekonomik Güç, Politik Güç, Askeri Güç, Psikososyal ve Kültürel Güç ile Bilimsel ve Teknolojik Güç olmak üzere altı ayrı grupta toplanmaktadır (Yılmaz, 2008, s. 47).

Milli güç unsurları incelenirken, söz konusu unsurların önem sırasının olup olmadığı sıkça tartışılrsa da, anılan unsurların, birbirleri arasındaki önem farkından daha çok, birbirini tamamlayan, birinin bıraktığı muhtemel boşluğu diğerinin doldurduğu bir düzenek içinde yapılanması esas alınmaktadır (Hacısalihoglu, 2008).

2.1.1. Coğrafi Güç

Coğrafi güç, tüm milli güç unsurlarının mekânsal boyut içindeki yerini, etkileşimini ve etkinlik düzeyini yansıtmaktadır. Coğrafi güç olgusunun temellendiği ana unsur coğrafi konumdur. Coğrafi konum, sahip olunan yerin, dünya ölçeğindeki ekonomik, siyasal, kültürel ve stratejik değerini ifade etmektedir. İyi yorumlanmış

bir coğrafi konum, o ülkenin iç ve dış jeopolitik önceliklerini, stratejik öngörülerini etkili olarak yansıtır. Coğrafi birikimin sunduklarını değerlendiremeyen, toplumsal süreçlerle bütünleştirmeyen, gelişimin ve büyümenin kaynağı haline dönüştürmeyen hiçbir ülke arzuladığı güce ulaşamaz (Hacısalıhoğlu, 2008).

2.1.2. Ekonomik Güç

Ekonomik güç, bir ülkenin refahı, mutluluğu, güvenliği ve gelişmesi için kullanılan bütün kaynakların toplam kapasitesi ve bu maksatlar için ürettiği değerlerin meydana getirdiği toplam hasıla olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkenin ekonomik gücünün ölçülmesinde; sahip olduğu doğal kaynaklar, ekonomik düzenin genel yapısı, sektörlerin dağılımı ve kapasitesi, işgücü, dışarıdan hammaddelere olan bağımlılığı, kendi kendine yeterliliği, parasının değeri, uluslararası ekonomik ve finans örgütleri ile ilişkisi, kredi notu, şirketleri, uluslararası tanınmış markaları, Gayri Safi Milli Hasılası, teknolojik kapasitesi, ulaştırma ve haberleşme ağı gibi faktörlerin tamamı dikkate alınmaktadır. Gelişmiş bir ekonomiye sahip ülkeler ürettikleri teknolojiyi, sanayi mallarını, finansal imkânlarını diğer ülkeleri ikna etmekte bir araç olarak kullanmaktadırlar (Yılmaz, 2008, s. 57-60).

2.1.3. Politik Güç

Politik gücün analizinde esas olarak bir ülkenin iç ve dış politik işleyişine odaklanarak, sistemin düzeneği irdelenmektedir. Bu noktada politik yapının kurumsallaşma düzeyi ve idari yapının tüm unsurlarıyla bütünsel davranabilme yeteneğine bakılmaktadır. Bir ülkenin tüm unsurlarının hedef ve ülkü birliği içinde milli çıkarlar odağında bütünleşebilmesi gerekmektedir. Buna bağlı olarak iç politik gücün niteliği açısından; Anayasal Düzen ve Yasalar, Siyasi Partiler ve Siyasi İktidar ile Devlet Yapılanmasının (Bürokrasi) etkinliği dikkate alınmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2008).

2.1.4. Askeri Güç

Bir ülkenin askeri gücünün uluslararası düzeyde etkinliğini belirleyen faktörler; nükleer silahlara sahip olmak, dış ülkelerde askeri varlık bulundurmak (üsler, denizaşırı varlıklar vb.), modern teknolojiye uygun çevik ve etkili ateş desteği ile takviye edilmiş manevra kabiliyetlerine sahip olmak, lojistik desteği süratli, zamanında ve emniyetli bir şekilde sağlayabilmektir (Yılmaz, 2008, s. 48-52). Askeri kapasite, değişen konjoktüre uygun bir tarzda kendini yenileyebilen bir parametre olarak hem ekonomik, diplomatik ve politik kararlardan etkilenmekte hem de bu kararların yöneliş ve uygulanış biçimini belirleyebilmektedir. Ülkenin güvenlik parametreleri ekonomik kaynakların kullanım ve aktarım biçimini etkilerken, diplomatik ve siyasi ilişkilerin seyrini de önemli ölçüde belirlemektedir (Davutoğlu, 2008, s. 28).

2.1.5. Psikososyal ve Kültürel Güç

Psikososyal ve kültürel güç unsuru, toplumsal yapıyı ve tarihsel süreci yansıtmaktadır. İnsanlığın yaşam deneyimlerinden ve biçimlerinden doğan psikososyal ve kültürel değerler “güç unsuru” olarak işlev kazanmaktadır. Kültürel alanda tarihsel birikim, çeşitlilik, özgünlük ve evrensellik düzeyi, var olanların korunma ve yeni nesillere aktarabilme başarısı ve sonuçta bir çekim gücü oluşturabilme, etkileyici olabilme düzeyi, kültürel yapının “güç” kimliğini belirlemektedir (Hacısalıhoğlu, 2008).

2.1.6. Bilimsel ve Teknolojik Güç

Tarih boyunca teknolojik güç farklılıklar gösterse de daima stratejik nitelik taşımıştır. Her dönem kendi teknolojik niteliğini yaratmaktadır. Bugünkü konumuyla “stratejik teknoloji”; bilgisayar, iletişim-ulaşım, genetik, robot, mikro elektrik gibi alanlarda “bilgi teknolojisi” olarak anılmaktadır. Üretim-ticaret, doğal kaynaklar ve pazar mekanizması üzerinde yaratılan etkinlik, siyasal alanda da kendini göstermekte

ve dünya ölçeğinde yönetme ve denetleme işlevleriyle bütünlük kurmaktadır. Böylece “stratejik teknoloji”, küresel ölçekte belirleyici ve etkin olma ayrıcalığını onu üreten ve sahip olanlara sunmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2008).

2. 2. Devlet ve Güç

Küresel düzende güç sürekli değişen dinamik bir yapıya sahip bir kavram olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda bir ülkenin potansiyel verileri kısa ve orta vadede değişebilir nitelikte olan ve ülke potansiyelinin kullanım kapasitesini yansıtan unsurlardır. Bu değişken unsurların dış politikada koordineli ve verimli bir şekilde devreye sokulması ülkenin uluslararası güç dengeleri içindeki ağırlığının artmasını sağlamaktadır. Buna karşılık bu unsurların iyi bir planlama ile yeterince etkin bir tarzda yeniden yapılandırılmadığı ülkelerin uluslararası ilişkilere yansıyan gücünde ciddi zaafılar ortaya çıkmaya başlamaktadır (Davutoğlu, 2008, s. 24).

Bir devletin uluslararası sistemde önemi arttığı ölçüde diğer devletlerle ilişkileri artacak ve diğerleri üzerinde bir etkiye sahip olması söz konusu olacaktır. Çünkü bir devletin gücü bir başka devletle ilişkiye geçtiğinde bir anlam ifade etmekte, tek başına kaldığı ve kullanılmadığı sürece önemi bulunmamaktadır. Ayrıca gücün en temel unsurlarından sayılan ilişkinin tek yönlü olmaması gerektiği gibi bunun sonucunda oluşan etkinin de süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Bir defaya veya tek bir ilişkiye özgü olan etkileme bir devletin diğeri karşısında güçlü olduğunu sonucunu çıkarmak için yeterli görülmemektedir (Arı, 2006, s. 173).

Dünya tarihinde, bir ülkenin büyük bir güce sahip olup olmadığını anlamak için genellikle o ülkenin savaş gücüne bakıldığı, ancak yüzyıllar içinde, teknoloji geliştikçe güç unsurlarının da değiştiği görülür. 17. ve 18. yüzyılda Fransa üstün konumdayken, 19’uncu yüzyılda sanayinin öneminin artmasıyla önce denizlerin hakimi olan Britanya’nın, sonra da demiryollarına hakim olan Almanya’nın önemi artmıştır. 20. yüzyıl ortalarında ise ABD ve Sovyetler Birliği’nin süper güç konumunu belirleyen faktörlerin sınai üstünlük ve ideolojik çerçevelerinin yanında, özellikle nükleer silahlar başta olmak üzere askeri karşı konulmazlıklarının olduğu düşünülür (Yılmaz, 2008, s. 43).

Her ne kadar güç deyince genelde askeri kapasite anlaşılrsa da artık günümüzde askeri gücün kullanım alanı sınırlanmış olduğundan gücün anlamını bu derecede dar tutmak gerçeği yansıtmayabilmektedir. Tek başına herhangi bir güç unsuru, diğer unsurların önemli bir değer taşımaması halinde pek fazla önem arzetmeyebilir. Geçmişte Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan'ın, çok büyük nüfusa sahip olmalarına rağmen, diğer kapasiteler bakımından yeterli olmamaları nedeniyle, dünya düzeninde çok fazla söz sahibi olamadıkları görülmüştür (Arı, 2006, s. 174-175).

2.3. Güç ve Uluslararası Siyasal Sistemler

Sistem, aralarında düzenli ilişkiler bulunan, ortak özelliklere sahip ve birinde meydana gelen bir değişikliğin diğerlerini de etkilediği bağımlı değişkenler dizisidir. Uluslararası sistem ise temel öğeleri belirli sınırlarla birbirinden ayrılan ve aralarında düzenli ve bağımlı ilişkiler bulunan devletlerin oluşturduğu bir yapıdır. Uluslararası ilişkiler alanındaki sistemci yazarlar kendilerine göre birtakım sistem modelleri ve sistem türleri ortaya koymuşlardır. Bunu yaparken genelde tarihsel bir yaklaşım benimsemekle beraber, bunun yanında, devletlerin sayıları, yapıları, örgütleniş biçimleri ve ilişkileri gibi faktörleri de dikkate almışlardır.

Uluslararası ilişkiler alanında kapsamlı bir teori geliştirmeye çalışan Morton A. Kaplan'a göre uluslararası siyasal sistemler, örgütlenme durumları ve sayıları dikkate alındığında (Arı, 2006, s. 513-516) altı başlık altında incelenebilir. Bunlar sırasıyla; Güç Dengesi Sistemi, Gevşek İki Kutuplu Sistem, Sıkı İki Kutuplu Sistem, Evrensel Sistem, Hiyerarşik Sistem ve Birim Veto Sistemi'dir.

2.3.1. Güç Dengesi Sistemi

18. ve 19. yüzyılda oluşturulan Güç Dengesi Sistemi'nde, en az beş milli devletten oluşan ve güçlerinin yaklaşık olarak eşit olduğu varsayılan bu devletlerin, sistemde hiçbir koalisyona veya sistemin yıkılmasına yol açacak şekilde bir devletin

üstünlük kurmasına izin vermediği görülmektedir. Her bir devlet, kapasitesini artırma ve sistemde başat duruma geçme güdüsüyle hareket ettiği için diğerlerinin bu doğrultudaki amaçlarına engel olmaktadır. Dolayısıyla bir devletin diğerlerinin üzerinde sürekli bir hâkimiyet kuramamasında en önemli etken güçlerin birbirlerine yakın olmasıdır (Arı, 2006, s. 518-519).

2.3.2. Gevşek İki Kutuplu Sistem

Bu sistemin en büyük özelliği, devletlerin iki blok etrafında yoğunlaşmış olmasıdır. Fakat, bloklara katılmayan ve tarafsız politikalar izleyebilen devletler de vardır. Soğuk Savaş döneminde, özellikle 1950'lerin ortalarından sonraki dönem itibariyle Hindistan, Mısır, Endonezya, Gana ve benzeri bağlantısız devletler bunların örneklerini oluşturmaktadır. Bu sistemin bir başka özelliği de, sistemde hemen hemen bütün devletlerin üye olduğu Birleşmiş Milletler gibi evrensel aktörlerin olmasıdır. Tarafsız kalan devletler ve evrensel aktörler arabulucu, uzlaştırıcı rol üstlenmiştir. Gevşek iki kutuplu sistemde, bloklardan birinin askeri bakımdan güçlenmesi sistemin istikrarını sarsacağından bu durumda ikinci vuruş gücü olarak öne çıkan nükleer silahlar ve bu silahların caydırıcı etkisi sistemin istikrarı açısından son derece önemli olmaktadır (Arı, 2006, s. 521).

2.3.3. Sıkı İki Kutuplu Sistem

Sıkı iki kutuplu sistem pek çok yönüyle gevşek iki kutuplu sisteme benzese de aralarında bazı farklılıklar da vardır. Sıkı iki kutuplu sistemde aktör sayısı daha az olsa da bütün aktörler bloklarından birisine ya üyedir ya da taraftardır. Bu tür sistemlerde bloksuz aktörler ya da evrensel aktörler yoktur. Sistemde bütünleştirici ve arabulucu yapı hiç görülmemektedir (Arı, 2006, s. 524).

2.3.4. Evrensel Sistem

İki kutuplu gevşek sistemin küresel aktör işlevinin genişlemesiyle ortaya çıkacak olan evrensel sistem, konfederal bir siyasal sistem görünümündedir. Evrensel sistem, siyasal, ekonomik, idari ve yargısal işlevleri görece bütünlendirici bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla sistem, bütünlümlü ve istikrarlı bir sistem olarak düşünülmektedir. Bu sistemde devletler amaçlarına barışçıl yollardan varmaya çalışacaklardır (Arı, 2006, s. 524).

2. 3.5. Hiyerarşik Sistem

Hiyerarşik sistemler genellikle otoriter yapılar olup herhangi bir devletin veya bloklardan birinin diğerlerine göre başat duruma geçmesiyle ortaya çıkan otoriter bir sistemdir. Bu sistem, bir dünya devleti ya da imparatorluk sistemi olarak görülmektedir. Hiyerarşik sistem oldukça bütünlümlü bir yapıya sahip olduğundan istikrarlı bir sistem olarak görülmektedir. Sistemde geçerli olan kurallar ayrılmaya izin vermediği halde bütünlümlü kazanımları fazla olduğundan, sistemden kopma belirli bir maliyeti göze almayı gerektirmekte, dolayısıyla ayrılma pek söz konusu olmamaktadır (Arı, 2006, s. 525).

2.3.6. Birim Veto Sistemi

Birim veto sistemi nükleer silahların yayılmasıyla ortaya çıkacak bir sistem olarak düşünülmektedir. Sistemde nükleer gücü elinde bulunduran her bir devlet yapacağı ilk vuruşla rakibin gücünü tamamen yok edememektedir. Fakat ilk vuruş planladığı gibi giderse birim veto sisteminde, devletlerin sahip oldukları nükleer silah kapasitesi diğerlerini caydırma özelliğine sahip olabileceği için sistem genelde istikrarlı sayılmaktadır. Bununla birlikte, devletler kendi aralarında, bir nükleer saldırganı caydırmak amacıyla paktlar oluşturabilmektedir. Sistem bu özellikleriyle çok kutuplu bir görünüm sergilemektedir (Arı, 2006, s. 525-526).

2.4. Uluslararası Siyasal Sistemin Gelişimi, Hegemonya ve Müdahale Kavramı

Hegemonya kavramı sözlük anlamı ile sistem içindeki bir elemanın diğerlerinden daha üstün ve baskın olmasını ifade etmektedir. Küresel güç mücadelesinde hegemonya kavramı; uluslararası sistemin kuralları ve normlarını kendi motivasyon ve isteklerine göre değiştirme yeteneğine ve gücüne sahip olmak anlamına gelmektedir. Dünya tarihinin hemen her devrinde tüm uluslararası sistemi ve güç dengelerini kendi değerlerine göre yeniden biçimlendirecek kuvvet, irade ve moral güce sahip olan aktörler ve ilkeler ortaya çıkmıştır. Modern dünya sisteminin ilk hegemonik gücü, sanayi devrimi sonrasında, 17.yüzyılda sanayi sektörüne hükmeden İngiltere olmuştur. Avrupa'dan Manş denizi ile ayrılan ve deniz gücü üstünlüğünü yaklaşık üç yüz yıl elinde tutan İngiltere Avrupa güç dengesi sisteminde dengeleyici rolünü başarıyla sürdürmüştür (Yılmaz, 2008, s. 25-28).

19. yüzyılın sonlarına doğru kara gücünün üstünlüğü deniz gücüne göre artmış, özellikle 20. yüzyılda teknolojik gelişmelerin ön plana çıkmasıyla da üstünlük tamamen kara gücüne geçmiştir. Ulaşım imkânlarını kolaylaştıran gelişmelerin de hız kazanmasıyla Avrasya'nın iç bölgelerine de ulaşım rahatlamış ve Orta Doğu'ya deniz yoluyla İngiltere'nin ulaşabildiği gibi kara yoluyla Rusya da ulaşılabilir duruma gelmiştir. Dolayısıyla Hindistan ve Uzak Doğu da İngiltere için olduğu kadar Almanya içinde ulaşılabilir alanlar haline gelmiştir (Arı, 2006, s. 518-519). Bunun sonucunda İngiltere de eski gücünü kaybetmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın sonrasında Avrupa savaşın tahribatını gidermeye çalışırken, Sovyetler Birliği kendi ideolojisini yaymak için çaba harcamış, ABD ise buna engel olmak için uğraş vermiştir. Bu mücadele "iki kutuplu" bir güç yapısının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2008, s. 30).

Japon İmparatorluğu'nun sona ermesi ve Orta Doğu ve Asya'da İngiliz ve Fransız etkisinin azalması ile ortaya çıkan güç boşluklarını ABD doldurmuştur. 1949 yılında NATO'nun kurulması ve Türkiye, Yunanistan ve Federal Almanya'nın

katılımı ile Batı'daki ABD bloku belirginleşmeye başlamıştır. Marshall Planına karşı COMECON un; NATO'ya karşı da Varşova Paktı'nın kurulması ile Soğuk Savaş kurumsallaşmıştır.

İki kutuplu düzen 1950-1960'lı yıllarda biraz aşınmıştır. Bu dönemde Sovyetler'in, Doğu Avrupa üzerindeki baskısı azalırken Batı'yla ekonomik ilişkileri de artmıştır. 1970'li yıllarda SSCB ile ABD arasında yaşanan yumuşama dönemi 1980'li yıllara gelindiğinde pek çok ülkede başlayan huzursuzluklar ve Sovyetlerin yayılcı emellerinin tekrar ortaya çıkması ile son bulmuş ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile de Soğuk Savaş sona ermiştir (Yılmaz, 2008, s. 32-36).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası güvenlik alanında yeni gelişmelerin yaşanmasına da yol açmıştır. İki kutuplu güç dengesi sona ererken NATO ve AB'nin genişlemesi ile Avrupa'da yeni bir güvenlik ortamı doğmuştur (Yılmaz, 2008, s. 107). Bu sisteme "Yeni Dünya Düzeni" adı verilmiştir. Tek kutuplu hale gelen bu yapıda ABD, kendi çıkarlarını koruma ve Amerikan değerlerini yaymanın avantajını yakalamanın yanı sıra uluslararası güvenliği sağlayabilecek tek hegemonik güç haline gelmiştir.

Bu dönemin başka bir özelliği, gücü belirleyen ögenin askeri güçten, ekonomik ve mali güce doğru kayması ve bu çerçevede oluşan bölgesel ekonomik birleşme hareketlerinin hızlanma sürecine girmiş olmasıdır. Günümüz uluslararası sistemini iki kutuplu sistemden ayıran diğer önemli bir öge de, diplomasinin hem uygulama alanının genişlemesi hem de öneminin artmış olmasıdır. (Arı, 2008, s. 179).

Geçici bir güç boşluğunun doğurduğu bu durumun yeni bölgesel güçlerin ortaya çıkması ve ABD'yi dengelemesiyle sona ermesi kaçınılmaz olmuş ve Avrupa Birliği, Rusya, Japonya ve Çin ABD'yi dengeleyebilecek potansiyel güçler olarak belirmiştir (Arı, 2008, s. 179).

21. yüzyılda ülkelerin birbirlerine müdahalelerinde kapsam ve yöntemin değiştiği bir hegemonya düzeni içine girildiği görülmektedir. Küreselleşme çağında savaş; resmi olmayan, yayılmış ve çoğu zaman isimsiz çatışmalar şeklinde küresel

bir istihbarat ağına dayalı, özel ve vekilli savaşlar, örtülü operasyonlar ve propaganda mücadeleleri ile yürütölmektedir (Yılmaz, 2008, s. 42,92-93). Günümüz hegemonya kurgusunun temelinde ölkelerin içeriden ve dışarıdan ađ stratejisi ile kuşatılarak etki ve kontrol altına alınması, bunun sonucunda da gücü kullanılamaz hale getirilmesi yatmaktadır.

Genel olarak, iç içlerine karışma yöntemine başvuran bir devlet karıştığı konunun uluslararası alanda karışılması gereken bir konu olduğunu savunmakta ve bu konuda uluslararası bir uzlaşı olduğu izlenimi vermektedir. Bir dini grubun savunulması veya istismar edilmesi, bir etnik grubun ortadan kaldırılması, ırkçılık yapılması insan haklarının ya da azınlık haklarının ihlal edilmesi gibi nedenlerle, uluslararası kuruluşlar tarafından ortaya konan kuralların çiğnendiği gerekçe gösterilerek bu tür müdahaleler meşru gösterilmeye çalışılmaktadır (Yılmaz, 2008, s. 103-104).

2.5. 21. Yüzyılda Küresel Güç Mücadelesi ve Pakistan Üzerine Etkileri

Geçmişte olduğu gibi 21. Yüzyılda da devletler arasında bir güç mücadelesi söz konusu olacak, ancak bunun vasıtaları geçmişe nazaran daha farklı olacaktır. Bilgi teknolojilerinin gelişimi dünyayı süratle küçültmüş, fiziki sınırları kaldırmış, hükümetlerin gücünü zayıflatmış, buna karşılık hükümet dışı organizasyonların daha güçlü bir duruma gelmelerine sebep olmuştur. Öte yandan devletler de savaşarak kayıp vermek yerine başka güç kullanma yöntemleri keşfetmiştir. Artık tüm ölkeler güç kullanmanın ekonomik hedeflere zarar verdiğinin farkındadır ve kimse son aşamaya gelmeden askeri güç kullanma taraftarı olmamaktadır (Yılmaz, 2008, s. 45-46, 120).

21. yüzyılda güç merkezi olma koşulu değişerek gelişmiş; parayı kontrol etmek, dünya ekonomik sistemini etkileyebilecek güçte olmak, uluslararası örgütlerde baskın güç olmak, gündemi belirlemek, düğüm noktalarında askeri güç bulundurmak, cazibe merkezi olmak gibi stratejik ve politik etmenler gücün olmazsa olmazları içine girmiştir (Yılmaz, 2008, s. 572).

21. yüzyılla birlikte ekonomik ağırlık dünyanın doğusuna ve güneyine doğru kaymaya başlamıştır. Batı, durgunluğa girerken dünyanın diğer güçleri, Rusya, Çin, Hindistan ve Brezilya yükselişe geçmiştir. Özellikle bu ülkeler gibi kıtasal güce sahip ülke ve birliklerin küresel siyasetteki ağırlıkları artmıştır. Bu aktörlerin devasa coğrafi ve demografik güçlerin yanında tarihsel ve kültürel nüfuzlarıyla da etkili bir kimliğe sahip olmaları uluslararası sahnede önemlerinin artmasını sağlamıştır.

Petrol kaynaklarının azalmaya başlayacağını hissedilmesi ile birlikte 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren enerji coğrafyaları üzerine oturmaya başlayan küresel güç mücadelesi, 21.yüzyılda da enerji güvenliği temelinde devam edeceğe benzemektedir (Yılmaz, 2008, s. 118).

Kıtasal devletlerin enerji açlığı, küreselleşme sonrası çağda geleneksel güç stratejisini ve jeo-politikayı öne çıkarmıştır. Enerji kaynaklarının ve yollarının önemi giderek artmıştır. Enerjinin kıt olması ABD, AB, Hindistan, Çin ve Japonya gibi tüketici ve dışa bağımlı güçler arasında rekabetin daha da artacağını göstermiştir. Bu hâkimiyet kurma savaşları, hammadde ve enerjinin merkezi konumundaki Orta Doğu, Orta Asya ve Orta Afrika'da olacaktır. Bu coğrafyaya ve yeni küresel aktörlere komşu olan, küresel güç mücadelesinde enerji nakil hatları üzerinde yer alan Pakistan da bu mücadeleden önemli ölçüde etkilenecektir.

Önümüzdeki yirmi ila otuz yıl içerisinde dünyanın enerji tüketimi daha da artacak, bu artış en belirgin olarak Uzak Doğu'da yaşanacaktır. Asya'nın ekonomik gelişiminin hızı yeni enerji kaynaklarının araştırılması ve işlenmesi yönünde büyük bir baskı yaratmaktadır. Bu kaynaklara ulaşma ve sundukları zenginliği paylaşma ihtiyacı milli hırsları, tüzel çıkarları harekete geçirecek, tarihi iddiaların ateşini yeniden yakacak, yayılmacı duyguları canlandıracak ve uluslararası rekabeti arttıracaktır. Bölgede hem güç boşluğu hem de istikrarsızlık olması, durumu daha da belirsiz kılacaktır. Bölgedeki ülkelerin her birinin iç sorunları olduğu ve her birinin komşularının üzerinde hak iddia ettiği ya da etnik karışıklıklarının olduğu düşünüldüğünde etnik ve dini çatışmaların da devam edeceği düşünülmektedir (Brzezinski, 2005, s. 177) .

2.6. Pakistan'ın Kısa Tarihi

Bugünkü Pakistan topraklarında özel olarak kurulan ilk devletin Pakistan olması nedeniyle Pakistan'ın tarihini Hint yarımadası tarihi içinde ele almak doğru olacaktır. Hindistan topraklarının Müslüman Araplar tarafından fethi 8'nci asrın ilk çeyreğine denk gelir. Müslüman Arapların yarımada üzerindeki hâkimiyeti 300 yıl kadar sürer. 1001 yılında Gazne Hükümdarı Mahmud'un Pencab hükümdarıyla girdiği meydan savaşını kazanmasından sonra yarımada Türklerin eline geçmeye başlar. Gaznelilerin bölgedeki hâkimiyeti 1187'ye kadar sürer.

1187 – 1206 yılları arasında Hint yarımadasının büyük bir kısmına Guriler hükmeder. 1206'da Hindistan Memlükleri dönemi başlar ve 1290'a kadar sürer. 1290–1320 yılları arasında Halaçlar, 1320–1414 yılları arasında da Tuğluklar hüküm sürer. Tuğluklar döneminin devam ettiği sırada 1398'den itibaren Hindistan toprakları Timur İmparatorluğunun saldırılarına maruz kalmaya başlar. Timur İmparatorluğunun orduları ilk saldırılardan itibaren Hindistan'ın bir bölümünü ele geçirirler ve zamanla Tuğluklar'ı ortadan kaldırarak onların topraklarına hükmetmeye başlarlar.

Timur İmparatorluğundan sonra bölgede Babür İmparatorluğu söz sahibi olur. Yine bir Türk hükümdarı olan Babür'ün 1526'daki Panipat savaşını kazanmasından sonra bölge Babür İmparatorluğu yönetimine geçer. Babür İmparatorluğunun yönetimi 1858'e kadar sürer. Babür İmparatorluğu Hindistan'da evrensel bir yönetim kurar. Babür İmparatorluğu döneminde Hindistan'a yayılan iyi idare ve refah sayesinde insanlarda Babür İmparatorluğunu temsil eden yerel sözcük güç ve refah ile eşdeğerde algılanır (Nyrop, 1984, s. 10).

Türk hâkimiyeti (Gazneliler, Tuğluklar, Timurlular ve Babürlüler) döneminde İslam dini yerli halklar arasında yayılır, özellikle Hindistan alt kıtası genelinde sosyal sınıflar arasındaki katı kast sistemi nedeni ile düşük kast kesimlerinde yoğun bir İslamiyet'e geçiş olur

Babür İmparatorluğunun Hindistan yarımadasındaki hâkimiyetlerinin devam ettiği sırada, 18. yüzyılın sonlarından itibaren İngiliz sömürgeciler Hint yarımadasını

tehdit etmeye, bazı önemli noktalara saldırılar düzenlemeye başlar. 1800 yılında Allahâbâd şehri İngiliz işgalcilerin eline geçer. İngilizler 1802'de Agra'yı işgal edip, içerilere doğru ilerler ve devamında zamanla yarımada'nın tamamına yakınına işgal ederler. 1857'de işgale karşı çıkan halk ayaklanması İngilizler tarafından şiddetle ve çok kan akıtılarak bastırılır.

İngiliz hegemonyasına karşı girişilen İsyanın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Babür hanedanının tüm erkek mensuplarının İngilizler tarafından idamı ile birlikte 90 yıl sürecek İngiliz koloni yönetimi başlar.

İngilizler Hindistan'ı işgal ettikten sonra yarımada'nın bütün maddi zenginliklerini İngiltere'ye taşımak amacıyla Doğu Hindistan Şirketi adında bir şirket kurarlar. Bu şirket sadece ticari bir kuruluş olmakla kalmaz, geniş idari yetkilere ve imkânlarla sahip olduğu gibi bir de ordu kurar.

İngilizler Hint yarımadasında en çok Müslümanları ezer, çünkü işgal ve sömürgeci uygulamalar karşısında en çok Müslümanlar direnir. İngiliz yönetiminin, eski yönetici sınıfın çoğunluğunu teşkil eden Hint Müslümanlarını İngiliz yönetimine karşı tehdit olarak algılaması ve Müslümanların da İngiliz eğitim sistemini kabullenmemesi nedeni ile Müslüman kesim eğitim açısından geri kalır ve idari görevlerde yer almaktan kaçınır (Nyrop, 1984, s. 21).

Müslüman kesimin eğitimde geri kalması ve yönetim kademelerinde yer almamasını zararlı gören bir kısım Müslüman aydınında, kendi aydınlarını yetiştirerek idari kademelerde yer alması gerektiği fikri oluşur. Bunun sonucu olarak, 1900'lü yılların başlarından itibaren, daha sonra Hint Müslümanlarının Hindistan'dan ayrı bir devlet kurması sürecini başlatacak ve gerçekleştirecek isimler yetişir.

1906'da kısa adı "Muslim League" olan "Tüm Hindistan Müslümanları Birliği" adlı bir örgüt kurulur. Ünlü Müslüman şair Muhammed İkbal ile etkili siyaset adamı Muhammed Ali Cinnah'ın bu birliğe katılmasıyla birlik daha da güç

kazanır. Muslim League başlangıçta Müslümanların Hindularla aynı haklara sahip olması için mücadele ederken zaman içinde Müslümanların ayrı bir devlet kurması fikri güç kazanır.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin tasfiye süreci ve müteakiben Türkiye'deki Kurtuluş Savaşı Hint Müslümanları tarafından yakından takip edilir ve Türk Kurtuluş Savaşına bu insanlar tarafından ciddi maddi ve manevi destek verilir.

İkinci Dünya Savaşı sürecinde Britanya İmparatorluğunun, denizaşırı sömürgelerini, özellikle de Hindistan gibi geniş bir bölgeyi kontrol altında tutma ve bölgede büyük birlikler bulundurma imkânını kaybetmesi bu insanların bağımsızlık fikirlerinin canlanmasına imkân verir. Nihayet 1940 yılında düzenlenen Lahor toplantısında Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgelerde Hindistan'dan ayrı bağımsız bir devlet kurulması için çalışılması kararlaştırılır.

Müteakiben, Hint alt kıtasında İngiliz Yönetimi ve birliklerine karşı hareketlerin artması neticesinde İngiltere'nin Hindistan'dan çekilme kararı alması, Hint Müslümanları arasında, Muhammed Ali Cinnah'ın en büyük savunucusu olduğu, Hinduların ve Müslümanların iki ayrı millet olduğu ve birlikte yaşamalarına imkân olmadığı (İki Millet Teorisi) düşüncesi hızla taraftar bulmaya başlar ve bu süreç sonucunda Hint alt kıta Müslümanları 14 Ağustos 1947 de Hindistan'ın doğu ve batısında, iki parça halinde Pakistan devletini kurarlar. (Başlangıçta Bangladeş de Doğu Pakistan adıyla bu devlete bağlıdır, Ancak 1971'de Pakistan'dan ayrılmıştır.)

Bağımsızlık sonrasında ilk Cumhurbaşkanlığına "Büyük Önder" diye anılan Muhammed Ali Cinnah getirilir. Onun Cumhurbaşkanlığı 11 Eylül 1948'e kadar sürer. Ondan sonra 19 Ekim 1951'e kadar Hoca Nizamuddin, 6 Ekim 1955'e kadar Gulam Muhammed Han, 28 Ekim 1958'e kadar Iskender Mirza, 25 Mart 1969'a kadar Mareşal Muhammed Eyüp Han, 20 Aralık 1971'e kadar Orgeneral Yahya Han cumhurbaşkanlığını yürütür (Nyrop, 1984, s. xii).

1970 seçimleri sonucunda Doğu Pakistan'ın, Avamî Partisi büyük çoğunluğu elde eder. Seçimlerden bir yıl sonra Yahya Han Millet Meclisini dağıtır, bunun

üzerine ülkede grevler ve isyanlar çıkar. Hükümet kuvvetleri Doğu Pakistan'ı baskı altına alır ve şiddet uygular. Hindistan'dan destek alan Doğu Pakistanlılar, bağımsızlıklarını ilân ederek Bangladeş Devletini kurarlar.

14 Ağustos 1973'e kadar Zülfikar Ali Butto, 5 Temmuz 1977'ye kadar da Fazlullah Çavdara cumhurbaşkanlığı yapar. Fazlullah Çavdara'nın Cumhurbaşkanlığı döneminde Zülfikar Ali Butto da başbakanlık görevinde bulunur. 5 Temmuz 1977'de Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Ziya Ül-Hak, bir askeri darbe gerçekleştirerek Zülfikar Ali Butto ve Çavdara yönetimine son verir. Zülfikar Ali Butto 4 Nisan 1979'da askeri yönetim tarafından idam edilir.

Zülfikar Ali Butto ülkenin idam edilen tek başbakanıdır. Onun döneminde, İslam sosyalizmi felsefesi gereği bir yandan büyük çapta devletleştirmeler yaşanırken diğer yandan da İslami kurallara geçiş de başlamıştır. Ülkede kumar ve alkollü içkiler Butto döneminde yasaklanmıştır. Butto sivil kökenli bir lider olmasına rağmen onun döneminde askeri rejimlerde eşine zor rastlanan baskı politikaları uygulanmıştır (Musharraf, 2006, s. 58). Butto, Gestapo benzeri bir örgüt olan ve halk tarafından çok korkulan Federal Güvenlik Kuvvetini (FSF) kurmuş, muhaliflerini Dalai isimli bir toplama kampında kontrol altına almış, bir nevi Irak'ın Saddam'ı, İran'ın Şahı olmuştur (Musharraf, 2006, s. 58).

Orgeneral Ziya Ül-Hak, İslâmi hükümleri uygulamaya koymak, ülkenin İslâmi kimliğini güçlendirmek ve bütün Pakistan genelinde İslâmi çalışmalarını artırmak için çalışır ve yapılan her türlü yasanın İslama uygunluğunu denetleyecek olan Şeriat mahkemelerinin kurulması yönünde ilk adımı 1978 yılının sonlarında atar (Ali, 2008a, s. 123). Orgeneral Ziya Ül-Hak Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sonrasında ABD ile birlikte Afganistan'daki direnişe büyük destek verir. Orgeneral Ziya Ül-Hak 17 Ağustos 1988'de, uçağının bir suikast sonucu düşmesi üzerine hayatını kaybeder ve ondan sonra cumhurbaşkanlığına Gulam İshak Han getirilir.

16 Kasım 1988'de yapılan genel seçimlerde Zülfikar Ali Butto'nun kızı Benazir Butto'nun liderliğindeki Pakistan Halk Partisi kazanır ve hükümeti kurar. Butto hükümeti Eylül 1990'da, bazı yolsuzluklara karıştığı gerekçesiyle

Cumhurbaşkanı Gulam İshak Han tarafından görevden alınır. Butto hükümetinden sonra başa geçen İslâmi Demokratik İttifak'ın lideri Navaz Şerif'in hükümeti de aynı gerekçe ile 18 Nisan 1993'te görevden alınır (Ali, 2008a, s. 135).

Bu tarihten sonra 26 Mayıs 1993'e kadar Balah Ser Mezari'nin liderliğinde geçici hükümet işbaşında kalır. Bu tarihte anayasa mahkemesinin kararıyla Navaz Şerif hükümeti yeniden işbaşına gelir ancak Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasındaki anlaşmazlık giderilemez ve 16 Temmuz 1993'te Cumhurbaşkanı Gulam İshak Han ve Başbakan Nevaz Şerif birlikte istifa etmek zorunda kalırlar.

Geçici hükümet önderliğinde 6 Ekim 1993'te gerçekleştirilen erken genel seçimleri kazanan Benazir Butto 19 Ekim 1993'te hükümeti devralır, ancak yine yolsuzluklar yüzünden Cumhurbaşkanı tarafından görevden alınır. Butto'nun görevden uzaklaştırılmasından bir süre sonra, 3 Şubat 1997 tarihinde yapılan seçimleri kazanan Pakistan Müslüman Birliği'nin lideri Navaz Şerif 17 Şubat 1997'de hükümeti kurar. Yeni Navaz Şerif hükümeti de 12 Ekim 1999 tarihinde, görevden almaya çalıştığı Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Pervez Müşerref tarafından düşürülür.

Navaz Şerif de Zülfikar Ali Butto gibi talihsiz bir trajedi yaşar. Butto gibi Şerif de kendisine daha yakın olacağını değerlendirerek, Ordu geleneklerine göre makam için kendisinden daha kıdemli aday olmasına rağmen göreve atadığı general tarafından yönetimden düşürülür (Ali, 2008a, s. 140).

Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Pervez Müşerref'in yönetime el koyması ile parlamenter sistem askıya alınmışsa da 10 Ekim 2002 de düzenlenen seçimler sonrası parlamenter sisteme geri dönülür. Baskıların artması üzerine 18 Ağustos 2008'de istifa etmek zorunda kalan Müşerref'ten sonra, 9 Eylül 2008'den itibaren Cumhurbaşkanlığı görevini büyük çoğunluk ile seçilen Asif Ali Zardari üstlenir. Başbakanlık görevini ise 25 Mart 2008 tarihinden itibaren Yusuf Rıza Gilani yürütmektedir.

2.7. Pakistan Hakkında Genel Bilgiler

Pakistan; Güney Asya'da, 23° ve 37° Kuzey enlemleri ile 061° ve 076° Doğu boylamları arasında, Orta Asya'dan Hindistan alt kıtasına uzanan tarihi ilerleme istikameti üzerinde, güney batı-kuzey doğu doğrultusunda uzanmaktadır. Güneyinde Umman Denizi, Batısında İran ve Afganistan, Kuzeybatısında Afganistan, Kuzeydoğusunda Çin ve Doğusunda Hindistan bulunmaktadır.

Yüzölçümü	: 803,940 km ²
Kara Sınırı	: 6774 km. (toplam)
Sınır Komşuları	:
- Afganistan	: 2430 km.
- ÇHC	: 523 km.
- Hindistan	: 2912 km.
- İran	: 909 km.
Sahil Sınırı	: 1046 km.
En Yüksek Nokta	: K2 (8611m.)
Karasuları	: 12 mil
Bitişik Bölge	: 24 mil
Ekonomik Bölge	: 200 mil
Kıta Sahanlığı	: 200 mil veya kıta sınırı

Doğal Kaynakları; Doğal gaz, sınırlı petrol, kömür, demir, bakır, tuz ve kireçtaşıdır.

Bağımsızlık mücadelesi sürerken ülkenin ismi yarışmayla belirlenmiş ve İngiltere'de, Cambridge'de okuyan Kudret Rahmet Ali 1933 yılında, "PAKİSTAN" ismiyle yarışmayı kazanmıştır. İsimde geçen her harfe bir anlam yüklenir; P harfi Pencap içindir, A ile Afganlar temsil edilir, K Keşmir'e özeldir, İ İndüs Nehri, S Sind eyaletidir. Tan eki de Belucistan'ın unutulmadığını gösterir. Pakistan aynı zamanda pak ve temiz insanların ülkesi anlamına gelir. Pakistan, 1956 yılında Pakistan İslâm Cumhuriyeti adını almıştır.

Yaklaşık 172 Milyon nüfusu olan Pakistan'ın başkenti İslâmabad, diğer önemli şehirleri; Karaçi, Lahor, Ravalpindi, Haydarabad, Multan ve Peşaverdir¹ (Nyrop, 1984, s. 27).

¹ Pakistan Haritası için bkz. EK-1

GSMH	167,5 milyar Dolar
Kişi başına düşen GSMH	1065 Dolar
Asgari Ücret	6.000 Rupi (Yaklaşık 75 Dolar)
Enflasyon oranı	% 10.3 (Şub 09 itibariyle 23.5)
Büyüme oranı	% 5.8
Toplam ithalat	30,99 milyar Dolar (Şub 09 itibariyle 13.015 milyar \$)
Toplam ihracat	20,62 milyar Dolar (Şub 09 itibariyle 21.878 milyar \$)
Ticaret açığı	10,37 milyar Dolar (Şub 09 itibariyle 8.86 milyar \$)
Pakistan'ın ithalatında ilk 10 sırada yer alan ülkeler	Suudi Arabistan, ÇHC, BAE, ABD, Kuveyt, Japonya, Hindistan, Almanya, Malezya, Endonezya
Pakistan'ın ihracatında ilk 10 sırada yer alan ülkeler	ABD, BAE, İngiltere, Afganistan, Almanya, Hong Kong, İtalya, ÇHC, İspanya, Hollanda, Türkiye (11)
Pakistan'ın başlıca ithal ettiği ürünler (2008)	Petrol ürünleri, makineler, telekomünikasyon ürünleri
Pakistan'ın başlıca ihraç ettiği ürünleri (2008)	Pamuk, deri, pirinç, sentetik tekstil, spor malzemeleri
Türkiye'nin Pakistan'a ihracatı (2008 Ocak-Eylül)	103 milyon Dolar (Bir önceki yılın aynı dönemine göre % 10'luk artış)
Türkiye'nin Pakistan'dan ithalatı (2008 Ocak-Eylül)	392 milyon Dolar (Bir önceki yılın aynı dönemine göre % 40'lık artış)
Doğrudan yabancı yatırım	2,87 milyar \$ (Şub 09 itibariyle 1,89 milyar \$)
Pakistan'a en fazla yatırım yapan 5 ülke	BAE, ABD, İngiltere, ÇHC ve Hollanda
İç borç	GSMH'nin % 53,4'ü
Dış borç	GSMH'nin % 29,2'i
Döviz rezervleri	14.1 milyar Dolar (Şub 2009 itibariyle 10.1)
Döviz kuru	Şubat 2009 itibariyle 79.6
İşgücü	50,5 milyon
İşsizlik oranı	% 7,4
İşgücünün sektörel dağılımı	Hizmet: % 38
	Sanayi: % 20
	Tarım: % 42

Temel Ekonomik Veriler (2007-2008)- (TC Pakistan Büyükelçiliği-2009)

2.8. Pakistan'ın Sosyal ve İdari Yapısı

Çoğunluğu Hint-İran kökenli halklardan oluşan Pakistan nüfusunun % 45'ini Pencablılar, %15'ini Peştunlar, %14'ünü Sindliler, %10'unu Seraikiler, % 8'ini Muhacirler (Pakistan'ın kurulmasından sonra Hindistan'dan göç eden Müslümanlar), % 4'ünü Beluciler ve geriye kalan % 4'ünü ise diğer etnik gruplar oluşturmaktadır.

Nüfusun %96,3'ü Müslüman olup, Müslümanların %80'i Sunni, % 20'ye yakını ise Şii'dir. Pakistan İran'dan sonra en kalabalık Şii nüfusuna sahip ülkedir. Son dönemlerde, özellikle Ortadoğu'da meydana gelen mezhep çatışmaları Pakistan'daki radikal Sunni ve Şii çevreleri de etkilemiş olup, iki mezhep arasında şiddet olaylarının artmasına yol açmıştır. Gayrimüslim azınlıklar arasında en büyük iki grubu Hindular (3,3 milyon) ve Hristiyanlar (2,5 milyon) oluşturmaktadır. Bununla birlikte ülkede az sayıda Ahmedi (450.000), Sih (20.000), Parsi (20.000) ve Budist (20.000) nüfusu da yaşamaktadır.

Resmi dil Urduca ve İngilizce'dir. Etnik unsurların dilleri de konuşulmaktadır. Bunlar; Pencabi % 48, Sindi % 12, Siraiki (bir Pencabi lehçesi olarak da bilinir) % 10, Peştun, % 8, Urduca % 8, Beluci % 3, Hindko % 2, Brahui % 1 ve diğer etnik unsur dilleridir (CIA, 2009).

Ülkenin iki resmi dilinden biri olan Urduca, Türk imparatoru Babür Şah'ın Hint kıtasında kurduğu imparatorluğun idari ve askeri dili olan Çağatay Türkçesinden türediği için "Ordu Dili" anlamına gelmekte ve içinde çok sayıda Türkçe sözcük barındırmaktadır (Oral, 2007, s. 150).

Toplum geleneksel aile yapısına sahiptir. Kadınların aile içindeki yeri belli eğitim almış kesimler dışında zayıftır. Silahlı Kuvvetler ve Emniyet Teşkilatında kadınlar da görev yapmaktadır, ancak genel olarak meslek sahibi kadın oranı düşük seviyededir. Sosyal faaliyetlerde kadınlar ikinci plandadır. Tüm toplumsal faaliyetlerde gereksin gerekmesin dini bir referansa başvurulma eğilimi mevcuttur. Hemen hemen tüm toplum katmanlarında ümmet algılaması yaygındır. Sosyal tabakalar arasında neredeyse aşılabilir engeller mevcuttur. Hindu kast sisteminin bazı özellikleri halen geniş bir kesimde geçerlidir. Belli gruplar arasında evlenme, hatta

sosyal insani ilişkilerden dahi kaçınılır. Nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan fakir kitleler üst tabaka mensuplarınca insan altı bir kategori olarak görülürler.

Ülke 14 Ağustos 1973'te yürürlüğe konan anayasayla yönetilmekte ve anayasa ülkedeki rejimi Federal İslâm Cumhuriyeti olarak tanımlamaktadır. Parlamento ve Milli Meclisten oluşan iki meclisli bir parlamenter sistemi vardır. Parlamento 100 üyeden oluşur. Üyeler, Eyalet Parlamentoları ve Milli Meclisteki bölge temsilcileri tarafından dolaylı olarak altı yıllığına seçilir ve seçimler üyelerin yarısını seçmek maksadıyla üç yılda bir tekrarlanır.

Milli Meclis 342 üyeden oluşur. 272 üye genel oyla seçilir. 60 koltuk kadınlara, 10 koltuk da gayrı-Müslimlere ayrılmıştır (CIA, 2009).

İlk anayasa 1956 yılında kabul edilmiş, ülkenin İslami kimliği burada vurgulanmış, ancak, 1958 yılında askeri yönetim lideri General Eyüp Han tarafından askıya alınmıştır (Nyrop, 1984, s. 39). İkinci anayasa 12 Nisan 1973'de kabul edilmiş, 5 Temmuz 1977'de askıya alınmış, 30 Aralık 1985'te yürürlüğe konmuş, 15 Ekim 1999'da yenilenmiş, 2002 yılında safhalar halinde yenilenmiş, 31 Aralık 2003'te değişikliğe uğramış, 3 Kasım 2007'de tekrar askıya alınmış ve 15 Aralık 2007'de tekrar yenilenmiştir (CIA, 2009).

Ülke; bir başkent bölgesi, dört eyalet, bir bölge ve Pakistan kontrolündeki Keşmir bölgesinden oluşur. Eyaletler: Pencab (başkenti: Lahor), Sind (başkenti: Karaçi), Serhat-Kuzeybatı Sınır Eyaleti (başkenti: Peşaver), Belucistan (başkenti: Ketta)dır. Bölgeye de; Aşiretler Bölgesi- Federal Olarak Yönetilen Aşiretler Bölgesi denmektedir².

Ülkede Yargı Sistemi; Yüksek Mahkeme, Bölgesel Yüksek Mahkemeler ile sivil haklar ve suça yönelik yagılamayı yapan alt kademedeki mahkemelerden oluşur. Yüksek Mahkemenin başyargıcı Devlet Başkanı tarafından atanır. Yüksek Mahkemenin diğer yargıçları ise başyargıcın görüşü alındıktan sonra Devlet Başkanı tarafından atanır. Yüksek Mahkeme yargıçlarının tamamı 65 yaşına

² Pakistan'ın İdari bölümlerini gösteren harita için bkz. EK-2

kadar görevde kalabilir. Ülkedeki bütün Yüksek Mahkemelerin temyiz ve danışma türü görevleri vardır. Bölgesel Yüksek Mahkemelerin yargıçları, Yüksek Mahkeme Başyargıcı, Bölge Valisi ve de Bölgesel Yüksek Mahkemelerin başyargıçlarının görüşleri alındıktan sonra Devlet Başkanı tarafından atanır.

Ülkede aynı zamanda Devlet Başkanı tarafından atanan bir başyargıç ile yedi ayrı yargıçtan oluşan bir Federal Şeriat Mahkemesi vardır. Bu yargıçlardan üçü “Ulema”dan seçilir. Federal Şeriat Mahkemesinin asıl görevinin yanında temyiz görevleri de vardır. Federal Şeriat Mahkemesi ülkede çıkan yasaların İslama uygunluğunu denetler, aykırılık tespit edilmesi durumunda Bölge Valileri veya Devlet Başkanı (kimin sorumluluk alanında çıkmışsa) yasanın İslam’a uygunluğunu sağlamak için tedbir almak durumundadır. Federal Şeriat Mahkemesi aynı zamanda sosyal hayatın işleyişinde, kendisine tahsis edilen alanlarda temyiz mahkemesi olarak görev alır.

Bunların yanı sıra kanunlarla tespit edilen özel suçlara yönelik mahkemeler vardır. Bunlar genelde bankacılık, trafik, ticaret, uyuşturucu, iş hukuku ve terör suçları gibi suç alanlarında görev alırlar. Bunlardan iş hukuku ve trafik suçları için istinaf mahkemesi bulunsa da hepsi için temyiz organı Yüksek Mahkemedir.

Ülkede Yargı Sistemin bir başka özel alanı daha vardır; Devlet Başkanı tarafından dört yıllığına atanan Wafaqi Mohtasib (Ombudsman). Ombudsman’ın görevi; idarenin vatandaşa karşı kusurlarının tazmin edilmesini sağlayarak, güvenilirliğinin sağlanmasıdır (CIA, 2009).

3. PAKİSTAN'I DÜNYA GÜNDEMİNE TAŞIYAN GELİŞMELER

3.1. Pakistan'ın Nükleer Programı

3.1.1. Nükleer Programın Kısa Geçmişi

İslam ülkeleri içinde nükleer silaha sahip tek ülke olan Pakistan'ın Nükleer Programı, askeri yönetim tarafından 1979 yılında idam edilen Başbakan Zülfikar Ali Butto tarafından, Butto'nun Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı döneminde, Ocak 1972 ayında başlatılmıştır. Nükleer Program, Butto önderliğinde, ülkenin önemli fizikçileri ve mühendisleri ile Mutlan şehrinde düzenlenen toplantı sonrasında başlatılır. Hindistan'ın 1974 yılında yaptığı nükleer denemelerin verdiği ivme ile yapılan çalışmalar neticesinde, 1970'li yılların sonlarında Pakistan'ın Nükleer Programı hassas bir uranyum zenginleştirme seviyesine ulaşır.

Bu gelinen seviyede Almanya'da yetişen metalürji mühendisi Dr.Abdül Kadir Han'ın 1975 yılında programa dahil olmasının katkısı büyüktür. Hollanda'daki URENCO Uranyum Zenginleştirme Tesisinde gaz santrifüj teknolojileri konusunda tecrübe kazanan Dr.Abdül Kadir Han'ın Avrupa'dan gizli yollardan elde edilen uranyum zenginleştirme teknolojilerini de beraberinde getirdiği iddia edilir. Dr. Abdül Kadir Han 1976 yılında, yeni kurulan Kahuta nükleer tesisinin sorumluluğuna getirilir ve onun liderliğinde gizli ve yoğun bir uranyum zenginleştirme faaliyeti başlar.

Pakistan 1985 yılında nükleer silah için uranyum üretiminde eşik değerleri aşar, 1986'da yeterli teknik malzeme toplanır ve 1987'de ülke bir nükleer patlamayı yapabilme imkânına kavuşur. Dönemin Devlet Başkanı General Ziya Ül Hak, 1988 yılında, ülke için yeterli caydırıcılık sağlayacak nükleer kapasiteyi temin ettiklerini açıklar.

Pakistan 1991 yılında Çin'den nükleer başlık taşıma kapasitesi olan M-11 füzelerini satın alır ve 1992 yılında Pakistan Dışişleri Bakanı yeterli nükleer araçlara

sahip olduklarını kabul eder. 1992 yılı sonlarında ABD Yönetimi Çin'in Pakistan'a nükleer başlık taşıma kapasitesine sahip teknoloji transferi yaptığını tespit eder.

Pakistan, 04 Temmuz 1997'de milli üretim olan Hatf füzeleri ile nükleer kapasiteli atış denemeleri yaptıklarını kabul eder ve Başbakan Navaz Şerif 06 Eylül 1997'de, nükleer silaha sahip olduklarının kabul edilmesi gereken bir gerçek olduğunu beyan eder.

Hindistan'ın Mayıs 1998 ortalarında yaptığı nükleer denemelere Pakistan 28 Mayıs 1998'de, Belucistan'daki Çagi tepelerinde yaptığı beş adet nükleer patlama ile cevap verir.

Uluslararası camiadan gelen eleştiriler üzerine Pakistan; nükleer programının nefsi müdafaa amaçlı olduğunu ve Hindistan'a karşı caydırıcılık sağlamak için hayata geçirildiğini açıklar (Institute of Regional Studies [IRS], 1998).

Devlet Başkanı General Müşerref, göreve geldikten sonra, Şubat 2000 ayında ülkenin nükleer faaliyetlerinin kontrolünü Milli Komuta Otoritesi (NCA) ile kurumsal kontrol altına alır. Milli Komuta Otoritesi; Devlet Başkanı, Başbakan, Kuvvet Komutanları, kritik öneme haiz federal bakanlar ile projeyi yürüten üst seviyede bilim adamlarından oluşur. Bu kurum ülkenin nükleer faaliyetlerinin yürütülmesindeki bütün detaylardan sorumludur (Musharraf, 2006, s. 289).

3.1.2. Nükleer Program ile İlgili Gelişme ve Değerlendirmeler

Butto'nun devre iktidardan düşürülerek idam edilmesinde, Pakistan'ın nükleer silah programının onun döneminde başlatılmış olması ve ABD tarafından yapılan uyarıların dikkate alınmamasının rolünün olduğu iddiasını bir kenara atmamak gerekir. Orgeneral Ziya Ül-Hak'ın geçmişinde ABD'de, Fort

Leavenworth'daki eğitiminde DIA/Pentagon ile bağlantı kurduğu ve bu bağlantının 1970 yılında Ürdün'de canlandırıldığı iddiaları ile Pakistan'da yaşanan darbelerde ABD Büyükelçiliğinin açık veya örtülü onayının olmamasının mümkün olmadığına dair ülkedeki yaygın inanış dikkate alındığında bu ihtimal görmezlikten gelinemez (Ali, 2008a, s. 113).

İlk Müslüman bombası olması açısından Pakistan'ın nükleer programına maddi ve manevi destek veren Libya lideri Muammer Kaddafi, Butto'nun idamını engellemek için devreye girer, ancak Kaddafi'nin çabaları yetersiz kalır. Bundan sonra ülkenin nükleer programı askeri yönetimin eline geçer. ABD'nin aynı şekilde baskı yapması beklenirken Orgeneral Ziya Ül Hak'ın imdadına Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi yetişir (Ali, 2008a, s. 117). ABD ve Batı dünyası, Afganistan'ın işgaline karşı direnişin örgütlenmesinde kendilerine her türlü desteği veren Orgeneral Ziya Ül Hak'ın nükleer program da dahil olmak üzere her türlü faaliyetine ve askeri yönetimine göz yumar (Ali, 2008a, s. 119).

Pakistan'ın hummalı bir biçimde nükleer silahlanmaya yönelmesi Hindistan'ın nükleer silah sahibi ülkeler kulübüne girmesinden sonradır ve Pakistan stratejik dengeyi yeniden kurmak için bu projeyi gerçekleştirmiştir. Buna karşılık Hindistan ise nükleer silahlarını, konvensiyonel alanda zaten çok üstün durumda olduğu Pakistan'a karşı değil, Çin'e karşı geliştirmiştir

ABD Savunma Bakanlığı'nın 2004'te yayımladığı bir raporda; Pakistan'ın nükleer silah envanterinde 35 silah bulunduğu ve bu sayıyı 2020'ye kadar iki katına çıkarmayı planladığı ifade edilmektedir. Pakistan'ın, nükleer silahların başlıkları ile ateşleyicilerini ayrı ayrı muhafaza ettiği bilinmektedir. Savaş başlığını ateşleyen mekanizmalar yeraltındaki sığınaklarda saklanır. Yerleri gizli tutulan Pakistan nükleer tesislerinin büyük bölümünün Afganistan'a yakın bölgelerde yer aldığı tahmin edilmektedir (Milliyet, 13.08.2009).¹

¹ Pakistan'ın nükleer tesislerini gösteren harita için bkz. EK-3

Müslüman bir ülke olarak Pakistan'ın Nükleer güç olmasının İsrail, ABD ve Hindistan üçgeninde kabul edilmesi asla mümkün olmayan bir tehdit olduğu, Pakistan'ın nükleer yeteneğini ortadan kaldırmaya yönelik İsrail ve Hindistan gizli servisleri arasında ortak bazı projeler yürütüldüğü ve bu çerçevede Pakistan'ın bir şekilde zayıflatılması ve bunalıma sürüklenmesi yönünde ortak çalışmalar yapıldığı iddia edilmektedir (Şahin, 2007).

Son yıllarda İsraili istihbarat kaynaklarının İran'dan daha çok Pakistan'ın nükleer silahlarından çekindikleri yönünde açıklamalar yapması ve Hindistan'ın İsrail yapımı araştırma uydusunu uzaya fırlatması dikkate alındığında Pakistan'ın Nükleer silahlarının Hindistan'dan daha çok belki de İsrail için önemli bir tehdit oluşturduğu da düşünülebilir.

Washington'da üslenen World Hindu Council gibi Hintli Lobi organizasyonlarının son dönemde Yahudi lobisi ile sıkı bir ilişki içinde olduğu görülür. ABD'deki Hintli Lobilerin önde gelen liderlerinden Tiwari'nin bir açıklamasında; her türlü durumda bir şeye ihtiyaçları olduğunda Yahudi lobisinden yardım istediklerini ve hiçbir zaman da geri çevrilmediklerini ifade etmesi (Oral, 2007, s. 86) bu kapsamda dikkate alınabilir.

Hindistan tarihinin kritik dönemlerinde hayati kararlara imza atan bayan lider İndra Gandhi, bir suikaste kurban olmadan birkaç ay önce, 1984 yılında verdiği bir özel röportajda; İsraili yetkililerin Pakistan'ın nükleer programından rahatsızlık duyarak kendisi ile irtibata geçtiklerini, Hindistan'ın kendilerine bir Hava Üssünü kullanma izni vermesi durumunda Pakistan'ın nükleer tesislerini baskın tarzında bir hava saldırısı ile yok edebileceklerini ifade ettiklerini, kendisinin de bu öneriyi geri çevirdiğini, gerektiği takdirde bunu tek başına yapmaya muktedir olduklarını ifade ettiğini açıklamıştır (Ali, 2008a, s. 206).

Bazı Hindistan İstihbarat yetkilileri, Başbakan İndra Gandhi'nin bu görüşmeden birkaç ay sonra, Kasım 1984 ayında suikasta uğramasının altında;

Başbakan İndra Gandhi'nin Pakistan'ın nükleer tesislerini bir hava saldırısı ile vurmayı kararlaştırmış olma, bunu öğrenen ABD İstihbaratının Afganistan direnişini yönlendiren Pakistan'ın böyle bir saldırı ile istikrarsızlaşacağını ve Afganistan direnişine verilen desteğin riske gireceğini değerlendirip, bu riski bertaraf etmek için Başbakan İndra Gandhi'nin devre dışı bırakılmasına karar vermiş olma ihtimalinin yattığına inanmaktadır (Ali, 2008a, s. 207).

13 Aralık 2001'de Hindistan Parlamentosu Pakistan kaynaklı radikal dinci örgütler tarafından basılır. İki ülke saldırganların planladığı gibi karşı karşıya gelir. Ortalığın yatışmaya başlamasından sonra 12 Ocak 2002'de Pakistan lideri General Müşerref Hindistan'a nükleer silahsızlanma konusunda somut öneriler getirir. Hintli muhataplarından aldığı cevap ise Hindistan'ın minimum seviyede de olsa nükleer caydırıcılıktan vazgeçemeyeceğidir (Ali, 2008a, s. 214-215).

Eski Devlet Başkanı General Müşerref anılarında, Kargil krizi nedeniyle 1999 yılında ve Parlamento saldırısı nedeniyle 2002 yılında iki ülkenin de geçmişte yaşanan savaşlardakilerden daha fazla birliği seferber etmesine rağmen bir savaş yaşanmamasını kazandıkları nükleer caydırıcılığa bağlar (Musharraf, 2006, s. 286).

Pakistan'ın Hindistan'a karşı nükleer caydırıcılık hedefinin başarılı olduğunu teyit eden bir gelişme 2009 yılı başında gündeme gelmiştir. 2009 yılı başında Yeni Delhi'de düzenlenen "Nükleer Riskleri Azaltma ve Anlaşmazlıkları Çözme" konulu seminerde konuşan Hindistan'ın eski Genelkurmay Başkanlarından Emekli Orgeneral Şankar Royçovduri; Pakistan kaynaklı Leşkar-ı Tayyibe ve Ceyş-i Muhammed örgütleri tarafından düzenlenen 2001 yılı Parlamento ve Kasım 2008 Bombay saldırılarının ardından, Hindistan'ın Pakistan'a askeri karşılık vermeyi planladığını, ancak Pakistan'ın nükleer silahlarının bunu engellediğini açıklamıştır (CNN Türk, 19.03.2009).

Son yıllarda ABD kaynaklı rapor ve haberlerde, El Kaide ve Taliban militanlarının Pakistan'ın Nükleer Silahlarını ele geçirmeye yönelik planlar

hazırladıkları ve bunları hayata geçirmek için zaman zaman adım attığına yönelik iddialar gündeme gelmektedir. Bradford Üniversitesi güvenlik uzmanı Prof. Shaun Gregory'nin 2009 yılı ortalarında hazırladığı bir rapora göre; El Kaide ve Taliban'ın, nükleer silah ele geçirmek amacıyla 2007 ve 2008'de Pakistan'ın askeri tesislerine yönelik üç intihar saldırısı düzenlediği iddia edilmektedir.

Anılan raporda; nükleer silah gasp etmeye yönelik en ciddi saldırının, iki intihar bombacısı tarafından Ağustos 2008'de, başkent İslamabad'ın 25 km kuzeydoğusundaki nükleer silahların monte edildiği tesislerin yer aldığı Vah Karargâhı Ordu Donatım Kompleksi'ne düzenlendiği ve saldırı nedeniyle 70 kişinin öldüğü, diğer iki intihar saldırısının ise Kasım ve Aralık 2007 aylarında Pencap eyaletinin orta kesimlerinde bulunan Sargodha Tesisi ile Vah yakınlarındaki Kamra Hava Üssü'ne yapıldığı, söz konusu saldırıların Pakistan'daki nükleer tesislerin zaafını gösterdiği, bu saldırıların ABD Özel Kuvvetlerinin Pakistan'ın bu tür silahlarının teröristlerin eline geçmesi olasılığına karşı B planı hazırlamasına neden olduğu ifade edilmektedir (Milliyet, 13.08.2009).

Eski Devlet Başkanı General Müşerref de anılarında; 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ABD'den gördükleri ve karşılama zorlandıkları baskıların başında nükleer programlarının geldiğini, ABD'nin, Pakistan'da kendi yönetiminden sonra aşırı dinci bir yönetimin iktidara gelme ihtimali ile nükleer silahların korunmasından ciddi endişe duyduğunu ve sürekli olarak nükleer silahların aşırı dinci militanların eline geçmemesi için ne gibi tedbir alındığını öğrenmek istediğini açıklar (Musharraf, 2006, s. 291).

Pakistan daha sonra da ABD'den nükleer program kapsamında baskı görmeye devam eder, ancak bu kez konu farklıdır; ABD istihbaratı, Pakistan'ın nükleer programının babası Dr.Abdül Kadir Han'ın İran ve Kuzey Kore gibi ABD'nin Şer Ekseninde yer alan ülkelere uranyum zenginleştirme teknolojisine ait gizli bilgileri aktarma faaliyeti içinde olduğunu iddia etmektedir (Musharraf, 2006, s. 293).

ABD'nin Afganistan'ı işgali sonrasında yaşanan gelişmeler nedeniyle Pakistan'ın istikrarsızlaşması son dönemde ABD kamuoyu ve yönetiminde Pakistan'ın nükleer silahlarının El Kaide ve benzer radikal grupların eline geçebileceğine yönelik tartışmaların artmasına neden olmaktadır. Bunun gerçekleşmesi kolay değildir, böyle bir şey ancak ve ancak Pakistan Ordusunun istemesi ile mümkün olur. Pakistan Ordusunun bunu istemesi ise; Serhat Eyaletine yönelik ABD saldırılarının artması ve bu durumun Pakistan kamuoyunda çok ciddi bir tepkiye yol açması ya da Serhat Eyaletinin işgal edilmesi gibi beklenmedik gelişmelerin hayata geçmesi durumunda mümkün olabilir (Ali, 2008a, s. 21)

Soğuk savaş döneminde ABD, müttefiki Pakistan'da seçkin askeri kurumlar oluşturmuş ve 1971 Pakistan-Hindistan savaşı gibi kritik olaylarda Pakistan'ın hayatta kalmasını sağlamıştır. Ancak artık ABD Pakistan'da güçlü bir orduyu, daha da ötesinde nükleer silahlara sahip bir orduyu hiç istememekte ve tehdit olarak görmektedir. Eğer Pakistanlı yöneticiler dünyadaki yeni jeopolitik gelişmelerin gerekliliklerini vurgulayan bir vizyon ve yeni bir güvenlik politikası tasarlamada başarısız olurlarsa bu atalet Pakistan'ın felaket yaşamasına neden olabilir (Satti, b.t.).

3.2. ABD'nin Güney Asya Politikası Kapsamında Pakistan ile İlişkileri

ABD'nin Asya-Pasifik Bölgesine bakışını daha iyi anlayabilmek için yakın geçmişe, Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgal ettiği yılların başlarına ve bu gelişmenin ABD'de harekete geçirdiği mekanizmalara ciddi olarak bakmakta fayda vardır. Bu dönemde ABD ile Pakistan arasında sağlam işbirliği temelleri atılır ve bu temel üzerine oturan gelişmelerin, hem Asya-Pasifik Bölgesi hemde dünyanın geleceği üzerinde küçümsenemeyecek katkısı olur.

Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgali ABD'de ciddi bir endişe kaynağı oluşturur. Dönemin ABD Başkanlığı Milli Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski'nin bilgisi dahilinde, ünlü düşünce kuruluşu Rand Corporation'un

karargahı, konu ile ilgili düşünce oluşturmak ve gerektiğinde pazarlıklar yapmak üzere görev alır. Rand Corporation'un genç ve gelecek vadeden kurmayı, Japon asıllı Francis Fukuyama Pakistan Askeri İstihbarat Başkanını'nın misafiri olarak 25 Mayıs 1980 tarihinde Pakistan'a gider. Fukuyama, Pakistan askeri yönetimiyle 10 gün boyunca, Afganistan direnişinin organizasyonu konusunu değerlendirir ve Pakistan'ın ABD'ye vereceği destek konusunda pazarlık yapar.

Fukuyama'nın raporu üzerine ABD, Pakistan ile yapılacak işbirliğinin ABD-Hindistan ilişkileri ve kendilerinin Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi politikalarına yansımaları ile Pakistan'ın Çin'e kaptırılmasının engellenmesi gibi kritik konular da dahil olmak üzere izlenecek politikalar üzerinde ciddi bir değerlendirme yapar. Neticede Fukuyama'nın rapor ve önerileri doğrultusunda Pakistan'ın talepleri ABD yönetimince kabul edilir. ABD bu anlaşmadan sonra Pakistan askeri yönetimini akladığı gibi, 1980-1989 arası dönemde soğuk savaşın merkezine Afganistan'ı koyar, tabii ki yanı başındaki Pakistan ile işbirliğini de (Ali, 2008a, s. 120-122).

Bu işbirliğinin devamında Pakistan, Afgan direnişinin lojistik, eğitim, istihbarat ve psikolojik konular da dahil olmak üzere her türlü desteğinin merkezi olur. Pakistan'ın Afganistan sınırındaki Peşaver kenti Batı Dünyasının istihbarat örgütlerine (İsrail de dahil olmak üzere) direnişi örgütlemek üzere açılır. Her türlü silah, hatta karadan havaya omuzdan atılan "Stinger" füzeleri bile Pakistan'ın Karaçi liman kentinde karaborsadan satılır hale gelir (Ali, 2008a, s. 123).

Benazir Butto'nun 1993-1996 yılları arasındaki ikinci başbakanlığı döneminde, Pakistan İçişleri Bakanı General Naserullah Babar, ISI ile birlikte, Taliban'ın Afganistan'da hakimiyetinin sağlanmasına yönelik bir plan hazırlar. Bu plan, ABD tarafından yarım ağızla verilen destek sonrasında uygulamaya konur. Görüntüye göre ABD Sovyetler Birliği'nin çekilmesi sonrasında Afganistan'a yönelik ilgisini kaybetmiştir. Taliban, Pakistan'ın verdiği destek ile Afganistan'da yönetimi ele geçirir. ISI Taliban üzerindeki ağırlığını hiçbir zaman tamamen yitirmez. Taliban yönetimindeki Afganistan'da Pakistan Elçiliğine 1999 yılında

yapılan saldırı ve futbol milli takımları arasında yapılacak dostluk maçı için Afganistan'a gelen Pakistanlı sporcuların zorla tıraş edilerek maç yapılmaksızın Pakistan'a yollanması olayında bile Pakistan Taliban'a karşı soğukkanlılığını korur. (Ali, 2008a, s. 136).

Pakistan'ın eski Devlet Başkanı General Müşerref anılarında; Pakistan ve ISI'nın Taliban üzerinde hâkimiyetini yitirmediği iddialarına şiddetle karşı çıkar. Müşerref, anılarını yazdığı kitapta bir bölümü (Omar and Osama) bu konuya ayırır ve Taliban lideri Molla Ömer'in başlangıçtan itibaren nasıl dengesiz ve söz dinlemez bir politika izlediği iddiasını destekleyen olayları anlatır (Musharraf, 2006, s. 58).

ABD'de 11 Eylül 2001 saldırıları yaşanırken ilginç bir tesadüf yaşanmaktadır. Pentagon'un davetli misafiri olarak Washington'da bulunan ISI Başkanı General Mahmut Ahmet, ABD Kongresinin İstihbarat Komitesi temsilcileri ile kahvaltı yapmaktadır. General Mahmut Ahmet saldırıların vuku bulduğu anda muhataplarına Afganistan lideri Molla Ömer'in güvenilir bir insan olduğunu ve Usama bin Ladin'i devre dışı bırakacağını anlatmaktadır. Bu görüşmede muhataplarının General Mahmut Ahmet'e, ISI'nın Ağustos 2001 ayında ABDli muhataplarını "Dünya Ticaret Merkezinin yakında El kaide tarafından vurulacağı"nı yazılı olarak uyarması konusunu sorup sormadığı da bilinmez.

Saldırıların ertesi günü ISI Başkanı General Mahmut Ahmet Pakistan'ın ABD Büyükelçisi Meliha Lodi ile birlikte Dışişleri Bakanlığına çağrılır. General Mahmut Ahmet burada Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Richard Armitage tarafından, Pakistan Devlet Başkanı Müşerref'in anılarında iddia ettiği, "işbirliği yapılmaması durumunda Pakistan'ın bombalanarak taş devrine döndürüleceği" uyarısına muhatap olur. Daha sonra ABDli yetkililer tarafından uyarının bu şekilde yapılmadığına yönelik açıklamalar yapılsa da sert ve gergin bir uyarının olduğu kabul edilir (Ali, 2008a, s. 145).

Görüşmeler bir sonraki gün de devam eder. ABDli yetkililer ISI Başkanı General Mahmut Ahmet'e, Pakistan yönetimine iletilmek üzere yedi maddelik bir "Şartlar Listesi" sunarlar. Bu şartlar Pakistan'a, Afganistan'a yapılacak harekâta kayıtsız şartsız destek verilmesini ve hatta egemenlik haklarından vazgeçilmesini dikte etmektedir. General Mahmut Ahmet bu şartların hepsine evet der ve hükümetlerinin de evet diyeceğini iddia eder. General Mahmut Ahmet'in kafasında bir an önce ülkesine dönmek ve sunulan şartlara hayır demekten başka bir şey yoktur. Nitekim Devlet Başkanı Müşerref egemenliğin devri anlamına gelen bazı şartları hiç kabul etmediklerini açıklayacaktır, ancak ABDli yetkililer tersini iddia edecektir (Ali, 2008a, s. 146).

Devlet Başkanı Müşerref 'in kabul etmediği bir konu gerçekten vardır. Bu konu yedi şartlık listeye dahil edilmemiş, sadece gizli pazarlıklarda gündeme gelmiştir. ABDliler Pakistan'ın nükleer tesislerine giriş hakkı istemiş ancak reddedilmişlerdir (Ali, 2008a, s. 147).

Pakistanlı generaller şimdi hayati bir karar almak durumundadır; ya ABD'nin şartların kabul edip, Afganistan'a yapılacak ABD saldırısını destekleyecek ve Afganistan'a verdikleri desteği kesecekler, bunun sonucunda da ülkedeki muhtemel huzursuzlukları göğüsleyecekler ya da ABD'nin Afganistan'ı çökertmek için Hindistan'ı tercih etmesinin sonuçlarına katlanacaklar. Sonuçta bütün acı reçetesine rağmen birinci şık tercih edilecek ve Taliban'a da "direnmeyin ve çekilin" telkini yapılacaktır (Ali, 2008a, s. 145).

Devlet Başkanı Müşerref de anılarında; 11 Eylül 2001 saldırılarının olduğu dönemde ABD'yi ziyaret eden ISI Başkanının, ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Richard Armitage tarafından, "işbirliği yapılmaması durumunda Pakistan'ın bombalanarak taş devrine döndürüleceği" şeklinde uyarılırken ABD Dışişleri Bakanı Colin Powel'in da kendisini telefon ile arayarak, işbirliği yapma konusunda uyardığını anlatır. Müşerref başka bir seçenekleri olmadığını gerekçelerini ortaya koyarken; kendilerinin ABD'ye üs imkânları vermemesi durumunda ABD'nin

Hindistan'ı tercih edeceğini, bu seçenekte kendilerinin daha da zor bir durumda kalmalarının kaçınılmaz olduğunu ifade eder (Musharraf, 2006, s. 202).

ABD'ye verilen desteğin de bir bedelinin olması kaçınılmazdır; Devlet Başkanı General Müşerref ülkesinde artık “Buşerref (ABD Başkanı Bush'a atfen)” olarak anılmaya başlanacak, ülkesindeki İslami kesimin büyük tepkisini alacak, daha da önemlisi sırtını dayadığı Ordu içindeki tutucu kesimi kaybedecektir (Ali, 2008a, s. 148).

Ülkenin aşırı dinci uçları tarafından Devlet Başkanı General Müşerref'e, ABD'ye verilen desteğin kesilmesi gerektiği, aksi takdirde ülkenin karışacağına yönelik ciddi uyarı mesajları verilir. Bu mesajlar amacına ulaşmayınca General Müşerref ordu içindeki tutucu grubun örtülü desteği ile düzenlenen suikast teşebbüslerine maruz kalır ve şans eseri bu saldırılardan kurtulur (Ali, 2008a, s. 154).

Bu suikast teşebbüslerinin soruşturulmasında gösterdiği başarıdan dolayı, suikastlerin yaşandığı bölgedeki Kolordu Komutanı Korgeneral Eşfak Kayani önce ISI'nın başına getirilir. ISI başkanlığı, ABD eğitimi ve ABDlilere güven telkin etmeyi başaran Korgeneral Eşfak Kayani'ye yeni yollar açacaktır. Korgeneral Kayani gelecekte ülkede daha önemli roller üslenecek ve Müşerref'in üniformayı çıkarmasından sonra Ordunun başına geçecektir (Ali, 2008a, s. 155).

ABD'nin Afganistan harekâtına verdiği destek Devlet Başkanı General Müşerref'i ülkesinde yaşadığı bütün zorluklara rağmen ABD nazarında Pakistan'ın yönetimi için vazgeçilmez yapar. ABD'de Temmuz 2004 ayında açıklanan 11 Eylül Araştırma Komisyonu raporunda bu konu açıkça ifade edilir. ABD, Afganistan söz konusu olduğunda yine bir askeri yönetim ve onun başındaki generali hoş görmektedir (Ali, 2008a, s. 191).

Bütün bunlara rağmen Kasım 2005 ayında Kongreye sunulan Pakistan raporunda; Pakistan'ın radikal dini unsurlar için bir yaşam alanı ve eğitim merkezi olmaya devam ettiği belirtilir (Ali, 2008a, s. 145).

ABD tarafından Pakistan'ın kendi ülkesi içindeki Taliban militanlarına karşı mücadele etmediği ve Taliban üslenmelerne karşı tedbir almadığına dair suçlamaların devam etmesi üzerine Devlet Başkanı General Müşerref; bu konuda şüphesi olanların CIA tarafından başına ödül konulan teröristlerin teslimi karşılığında Pakistan'a ödenen faturalara bakmasını tavsiye eder (Musharraf, 2006, s. 237).

Amerikan işgali başladığında Taliban, Pakistan'dan ISI vasıtasıyla gelen telkinler ile yavaş yavaş dağlara çekilerek tamamen imha olmaktan kurtulur. Daha sonra düşük seviyede gerilla savaşına geçecek birimleri oluşturmak için Pakistan topraklarına geçer. Buradaki medreselerden de aldığı destek ile yeniden toparlanır ve Afganistan içlerine direniş grupları sokar. 2003 yılından itibaren de Pakistan sınırına yakın güney ve doğu illerinde halkın desteği gelmeye başlar.

2004 yılından başlayarak ülkedeki koalisyon güçleri ve onların organize ettiği Afgan güvenlik güçlerinin halka karşı yaptığı hatalar halkın direnişe sempati ile bakmasına neden olur. ABD liderliğindeki koalisyon güçlerinin sivil halkı da hedef alan hava saldırıları ve Pakistan topraklarına da taşan İHA saldırıları Pakistan topraklarındaki radikallerin güçlenerek direniş yönüne geçmesine neden olur (Ali, 2008a, 242).

2006 yılına gelindiğinde Afganistan'da başlangıçta Karzai yönetimine destek veren Kabilli mollaların dahi direniş lehinde çalışmalar yaptığı görülür. Bunun altında yatan gerçek ülkedeki yabancıların işgal gücüne dönüşmeye başlamasıdır. NATO'nun kendi yaptığı hataları görmeden Pakistan'ı, sınır geçişlerini engelleyemediği ve ülkesinin Taliban için üs olmasının önüne geçemediği iddiaları ile suçlaması adil değildir. Bu tabii olarak Afganistan Yönetimi için de geçerlidir.

Afganistan Yönetimi de işin kolayına kaçmakta ve kendi çözemediği iç sorunların faturasını Pakistan'a çıkarmakta, daha da ötesinde Batı Koalisyonunu Pakistan üzerine yönlendirmektedir.

Hâlbuki sorun o kadar karmaşık değildir. Sorunun çözümünde bölgenin coğrafik ve etnik yapısını dikkate alan bir barış projesinin başarı şansı yüksektir. Bunun daha da kolay yolu tarihi takip etmektir. İngilizler bölgeyi kontrol altında tutmak için basit bir yol takip etmişlerdir; bölge kabilelerinin hatırlı yaşlılarını para ile kazanıp kendi yanlarında tutmak (Ali, 2008a, s. 243).

ABD'nin Afganistan'da savaşıyan Taliban militanları ile gizli müzakereler arayışına girdiği, bu kapsamda ABD'li bir kısım istihbarat personelinin Serhat Eyaletinde, Swat'taki Serena Otel'inde Taliban yanlısı yerel lider Molla Fazlullah ile düzenli görüşürken, Pakistan Talibanı ile görüşmek için de nabız yokladığı bilinen bir gerçektir. Batı Dünyasında Taliban'ın El Kaide ile özdeşleştirilmesine rağmen, aslında Taliban'ın destekçilerinin çoğu yerel kaygılarla hareket etmektedir. NATO ve ABD Afganistan'ı terk edecek olursa, bunların siyasal evriminin Pakistan'ın ehlileştirilmiş İslamcılarınıki ile paralel olacağı görülecektir (Ali, 2008b).

ABD'nin 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra gündeme getirdiği Büyük Orta Doğu Projesine yönelik tartışmalar sürerken, ABD Dış İşleri Bakanlığı Orta Asya şubesi kapatılarak yerine Orta ve Güney Asya Şubesi kurulur, başına da Richard Boucher getirilir. Richard Boucher, yeni şubenin faaliyetleriyle ilgili olarak 26 Nisan 2006'da Kabil'de düzenlenen bir toplantıda; söz konusu isim değişikliğinin bürokratik olmadığı ve Orta Asya'da değişen stratejik koşullardan kaynaklandığını, Büyük Orta Asya Projesi olarak adlandırılan yeni bir planın uygulamaya konulacağını, projenin, genel anlamda Afganistan'ın konumunu kuvvetlendirmeyi, Orta ve Güney Asya arasında yeni bağlantılar kurmayı ve bölge insanları arasındaki ilişkileri geliştirmeyi hedeflediğini açıklar.

Güney Asya'nın enerji ihtiyacını karşılamak için Orta Asya ile bütünleştirilmesine yönelik çalışmalar bir bakıma İran ve Rusya'yı izole etmeyi hedeflemekte, ABD, Büyük Orta Asya veya Güney Asya Projesi ile Orta Asya'yı Rusya, İran, Çin ekseninden çıkarmayı planlamaktadır (Azerbaycan Stratejik Araştırma Merkezi [AZSAM], 2006).

2008 ortalarında Pakistan'daki Taliban ve El Kaide hedeflerine taarruz için Özel Kuvvetlerin görevlendirilmesini planlayan ABD, Pakistan'dan gelen direnç karşısında İHA operasyonlarına yönelir, Ağustos 2008 ayından itibaren artan İHA operasyonları, Obama Yönetimi görevi devraldığına da devam eder. Başkan Obama göreve geldikten sonra ABD için dünyadaki en tehlikeli bölgenin Pakistan olduğunu açıklar (Ali, 2008a, s. 252).

Pakistan'ı "Stratejik Endişelerinin Merkezi", "Sıfır Noktası" gibi ifadelerle nitelendiren yeni ABD Yönetimi bölgeye, Bosna'da ün kazanan deneyimli diplomat Richard Holbrooke'u Bölge Özel Temsilcisi olarak atar. ABD, bir yandan Pakistan'ın terörle mücadelede elinden geleni yaptığını kabul ederken, diğer yandan terörle mücadelede daha fazla adımlar atması ve terör gruplarının üzerine gitme arzusunun daha belirgin olması gerektiğini açıklar ve Pakistan'a yapacağı ekonomik yardım paketine şartlar getirir.

ABD bölgeyi küresel ve bölgesel politikaları çerçevesinde algılamakta, Pakistan'ı da kendi politikaları ile uyumlu davranmaya zorlamaktadır. Bu kapsamda ABD, Afgan politikasındaki başarısızlıkları aşmak için ülkeye yeni kuvvet kaydırma projelerini hayat geçirirken Pakistan'ı da kendi politikalarına paralel hareket etmeye ve Serhat Eyaleti ile Aşiretler Bölgesindeki Taliban militanlarına karşı askeri operasyon yapmaya zorlamaktadır. Bunları yaparken, ciddi bir ekonomik sarsıntı içinde olan Pakistan'a ekonomik ve askeri yardım yapmakta ve yeni yardım projeleri vaat etmektedir. Örneğin 2008 yılında Aşiretler Bölgesinin altyapısı için 750 milyon dolarlık yardım yapılmış, 2009 yılında Pakistan'ın Dostları gibi girişimler desteklenerek, milyarlarca dolarlık projeler uygulamaya konmuştur.

Suikasta kurban giden eşinin hatırasının desteği ile seçim zaferi kazanan Asif Ali Zardari'yi genel seçimler sonrasında ABD Pakistan Büyükelçiliğine davet eden ABD Büyükelçisi Anne Patterson, misafirini diplomatik bir dille uyarırken; kendisi hakkındaki yolsuzluk suçlamalarının hem ülkede hem de yurt dışında kalkmadığını hatırlatır ve rahmetli eşinin siyasal mirasının yanı sıra yasal konumunu da devralmış olduğunu ifade eder. Bu Zardari'ye aba altından sopa göstermenin diplomatik tezahürüdür (Ali, 2008a, s. 255).

Washington'daki saygın düşünce kuruluşu Brookings Enstitüsü tarafından Şubat 2008 ayında düzenlenen "Pakistan-ABD Stratejik İşbirliği" toplantısında konuşan ABD'nin 11 Eylül 2001 dönemindeki Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Richard Armitage alaylı bir şekilde; Pakistan'ın dört eyaletten bir devlete geçemediğini, 1951 yılından itibaren Pakistan'ın iç ve dış politikasına ABD'nin yön verdiğini ve Pakistan'ı adeta bir peçete veya prezervatif gibi kullandığını, Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal altında olduğu dönemde Pakistan'ın kendisinden istenen görevi iyi yaptığını açıklar (Ali, 2008a, s. 251).

Zardari'nin Cumhurbaşkanı olmasından itibaren ABD ile ilişkilerin gelişme eğiliminde olduğu söylenebilir de; ABD'nin Pakistan'a yönelik iki taraflı söylemleri, Hindistan ile artan ilişkileri ve Hindistan'a Afganistan sorununda önemli rol vereceğini açıklaması Pakistan'a karşı duyduğu güvensizliği göstermesi açısından önemlidir. ABD ile olan sorunları hem yönetim düzeyinde hem de özellikle halk kesiminde giderek artan Pakistan, ABD'nin Hindistan ile nükleer bilgi ve teknoloji değişimi ve işbirliği anlaşması yapmasından da rahatsızdır.

Bu gelişmelerin Pakistan'ı Çin'e yaklaştırdığı da dikkat çekmektedir. Pakistan'ın yeni seçilen Cumhurbaşkanı Asif Ali Zardari, ilk yurtdışı gezisini 14-17 Ekim 2008 tarihleri arasında Çin'e yapmış ve iki ülke önemli anlaşmalara imza atmıştır. ABD, Pakistan'ın Çin ile yakın stratejik ortaklığından rahatsızlık duymakta ve Gwadar limanındaki Çin'in imtiyazlarına son verilmesini örtülü olarak gündeme getirmektedir. Bu stratejik ortaklık Çin'e Güney Asya'da oldukça önemli bir

üstünlük sağlamıştır. Keşmir sorunuyla boğuşan Hindistan'ın hem Çin, hem de Pakistan ile mücadele etmesi mümkün değildir.

Afganistan'daki sorunların ve Taliban'ın güçlenmesinin Pakistan'dan kaynaklandığını iddia eden ABD'ye karşı Pakistan'ın da karşı tezleri ve gerekçeleri vardır. Çünkü ABD gibi büyük bir askeri gücün Afganistan'da bastıramadığı sorunları, Pakistan'ın son derece sıkıntılı bir coğrafyada, ekonomik sorunlarla boğuşan ve giderek Radikal İslam'a kayan bir topluma rağmen çözmesi hiç de kolay değildir. Unutulmamalıdır ki bölgedeki Radikal İslam'ın temelleri bizzat ABD'nin kendisi tarafından atılmıştır. Kaldı ki; Afganistan'daki savaşın kaybedilip kaybedilmemesinin ABD'nin ne kadar umurunda olduğu da ayrı bir soru işaretidir.

ABD'nin Mayıs 2005 ayında Kabil'de imzaladığı Üsler Anlaşması sonucunda kazandığı Afganistan'da kalıcı üslenme hakkı, dönemin NATO Genel Sekreteri Jaap Scheffer'in Mart 2008 ayında Brookings Enstitüsünde yaptığı konuşmada; Çin, Orta Asya ve İran'a komşu olan bir ülkede askeri tesis ve muhtemel nükleer füzeleri konuşlandırma hakkına sahip olma şansının kaçırılmayacak bir fırsat olduğunu açıklaması ve 2007 Ekiminde ABD Kongresine sunulan bir raporda; ABD'nin Afganistan'daki varlığının ABD'nin NATO'nun geleceğini şekillendirmesi, NATO'nun Çin'in yükselmesinin gözlem altına alması ve Avro-Atlantik Bölgenin sınırlarının ötesinde sistemik varlığa kavuşmasına imkân verdiğinin ifade edilmesi gibi gerçekler göz önüne alındığında ABD'nin Afganistan'da kalıcı bir barış ve istikrarı istemeyebileceği de düşünülebilir (Ali, 2008a, s. 245-246).

ABD'nin Pakistan'a yönelik stratejik hedefleri; El Kaide'nin ortadan kaldırılması, Taliban'ın Pakistan'da barınmasının engellenmesi, Pakistan'ın istikrarsızlığa sürüklenmesinin önüne geçilmesi, Radikal dincilerin iktidarı ele geçirmesinin önlenmesi, Pakistan'ın nükleer silahlarının güvenliğinin sağlanması ve Pakistan'ın ABD'nin çekim alanından çıkmasına engel olunması olarak özetlenebilir.

ABD'nin bölgedeki seçenekleri sınırlıdır. Bölgenin balkanlaşması ve küçük devletçiklere bölünmesi hesabının burada tutma ihtimali zayıftır. İran ve Rusya'nın (Orta Asyalı müttefikleri ile birlikte), buradaki etnik azınlıkların küçük devletçiklere dönüşmesini istemediği gibi, İran'ın desteğindeki Hazaralar ve Rusya'nın desteğindeki Tacik ve diğer etnik gruplar da bölünmeyi istememektedir. ABD'li bazı istihbaratçılar tarafından gündeme getirilen Peştunistan fikri ise Pakistan ile Afganistan'ı sonu kestirilemeyecek istikrarsızlıklara atabilir.

Bölge için en makul çözüm ABD ile NATO'nun bölgeden çekilmesi ve Afganistan'ın; İran, Pakistan, Hindistan Çin ile Rusya'nın garantörlüğü altında, burada yaşayan etnik, coğrafik ve dini farklılıkları dikkate alan bir barış projesinde yeniden yapılandırılarak kalkandırılmasıdır (Ali, 2008a, s. 247).

3.3. Müşerref Dönemi Sonrası Yaşanan Siyasi İstikrarsızlık

Müşerref'in 18 Ağustos 2008'de istifasını müteakip, 9 Eylül 2008'den itibaren Cumhurbaşkanlığı görevini, suikast sonucu öldürülen Benazir Butto'nun eşi Asif Ali Zardari üstlenir. Başbakanlık görevine ise 25 Mart 2008 tarihinden itibaren Yusuf Rıza Gilani getirilir.

Yeni Yönetimin ilk icraatlarından birisi Pakistan'ın hem iç hem de dış politikada en etkin istihbarat teşkilatı olan İstihbarat Birimleri Koordinatörlüğü'nün (ISI) iç istihbarattan sorumlu bürosunun kapatılması olur. Bu adımın ardında Ordu ve diğer güvenlik teşkilatların iç siyasetten uzak tutulması isteği yatmaktadır. ISI'nin iç istihbarat görevinin sona erdirilmesi ile bölgede son derece güçlü olan bu teşkilatın tüm ilgisini Pakistan'ın son dönemde üzerine dikkatle eğildiği radikal dini gruplarla mücadele üzerinde yoğunlaştırmasının hedeflendiği akla gelir.

Bu adımın, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Pervez Kayani tarafından ISI'nin başkanlığına atanan Korgeneral Ahmad Shujaa Pasha'nın Washington'a yaptığı ziyaret sonrasında denk gelmesi de dikkat çekicidir. ABD'nin ISI'yi iç politikadan uzak tutacak reform paketi için baskı yaptığı ve terörle mücadeleye yoğunlaştırması telkinlerinde bulunduğu bilinmektedir. Bu baskıların temelinde ISI'nin bölgedeki aşırı dinci unsurlarla bağlantısı olduğu iddiası vardır. Washington böylece hem ISI'nin sivil hükümeti yönlendirmesini engellemek istemekte hem de ilgi alanını değiştirerek radikal unsurlarla muhtemel bağlantısını kesmek istemektedir (Doğan, 2008).

Başbakan Gilani 29 Mart 2008'de, güvenoyu almasının ardından Meclis'te yaptığı konuşmada, hükümetinin ilk önceliğinin terörle mücadele olacağını vurgulayarak; enerji sorunu, ekonomi, eyaletler, ordu, yargı, medreseler, dış politika ve basın özgürlüğü gibi temel konularda Hükümetin alacağı çözüm tedbirlerini açıklar. Ancak Gilani Hükümetinin verdiği sözleri yerine getirebildiğini söyleyebilmek hayli güçtür. Terör önceki yıllara oranla katlanarak can almaya devam etmektedir. 2008 yılının sonunda Swat'ta Taliban ile masaya oturulması ve bölgede şeriatın ilanı uluslararası kamuoyunda büyük tepki yaratır ve Yerel Talibanın zaferi olarak yorumlanır.

2008 ve 2009 yılı Pakistan ekonomisi için bir hayli zor geçer, Rupinin değer kaybı, enflasyon oranı, döviz rezervlerinin düşüklüğü konularında Pakistan tarihinde görülmemiş kötü sonuçlara ulaşılır. Eski Devlet Başkanı Müşerref döneminde görevden alınan yargıçların görevlerine iade edilmesi konusunda Hükümetin gösterdiği isteksiz tutum, sonuçta ülkeyi siyasi bir krizin eşiğine getirir ve Hükümet bu konuda geri adım atmak zorunda kalır.

Pakistan Devlet Başkanı, kendi ülkesi için bir zamanlar Osmanlı Devleti içinde kullanılan "hasta adam" ifadesini kullanmaktan çekinmeyerek, Pakistan'ın Asya'nın yeni hasta adamı olduğunu ve müttefiklerinden acil yardım beklediklerini söyleyebilme durumuna dahi gelir (Demirel, 2009).

Gelişmeler sonrası yapılan değerlendirmelerde; yolsuzluk iddialarından sonra Hükümetin başarısızlıkları ve halkını ABD İHALarı ve terörist saldırılardan koruma konusundaki yetersizliğinin, ordunun iktidarı yeniden ele geçirmesinin önünü açtığı, tek beklenen şeyin İslamabat'taki ABD Büyükelçiliği'nden gelecek yeşil ışık olduğu, bunun da temel sorunları çözemeyeceği, ancak birkaç aylığına istikrar illüzyonu yaratabileceği de iddia edilir. (Ali, 2009)

Swat vadisinde askeri operasyonların başlayıp ülkedeki gerginliğin artması sonrasında, 12-15 Ekim 2009 tarihleri arasında ülkeyi ziyaret eden Türkiye Genelkurmay Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ çatışmaların sürdüğü Swat Vadisine de gider ve Pakistan'a Türk Silahlı Kuvvetlerinin desteğini gösterir. Orgeneral Başbuğ'un peşi sıra Başbakan Erdoğan Ekim 2009 ayının son haftasında Pakistan'ı ziyaret eder. Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanı ve Başbakanının Ekim 2009 ayında gerçekleştirdikleri ziyaretlerin, Türkiye'nin Gilani hükümetine destek vermek ve Pakistan Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Pervez Kayani'nin yönetime el koymasına engel olmak amacıyla yapıldığına dair değerlendirmeler Türkiye kamuoyuna yansır ("Türkiye Bir Askeri Darbeyi" Önleme Derdindeymiş, 2009).

Pakistan Yüksek Mahkemesi, dönemin Devlet Başkanı Pervez Müşerref tarafından 2007 yılında imzalanan ve şimdiki Cumhurbaşkanı Zerdari'nin siyasete dönerek Devlet Başkanı olmasını sağlayan "Ulusal Uzlaşma Yasası"nı, 18 Aralık 2009 tarihinde iptal eder. İçişleri Bakanı Rahman Malik hakkında tutuklama emri çıkarılır, Savunma Bakanı Ahmed Muhtar'a da yurtdışına çıkış yasağı getirilir. Yüksek Mahkemenin bu kararının ardından hükümet sallanmaya başlar, ülkedeki kırılgan zemin çatlar ve darbe kaygıları tekrar ülke gündemine taşınır. Ülke 2010 yılına yeni bilinmezlerle girer (Milliyet, 19. 12. 2009).

4. DIŞ POLİTİKA VE BÖLGESEL SORUNLAR

4.1.Dış Politikann Tarihi Gelişimi

Bağımsızlık sonrasında Dış Politikayı yönlendirenler genelde Batı tarzı eğitimden geçen ve Batı yanlısı düşünceleri ağırlıkta olan sivil ve askeri bürokratlar olur. İlk yıllarda devlet bütünlüğünü sağlamak, bağımsızlığın devamını muhafaza etmek ve ekonomik kalkınmayı başarmak hedefleri öne çıkarken, devletin kuruluş felsefesinin temelinde İslam'ın yatması Pakistan'ı İslam dünyası ile işbirliğine sevk eder. Ancak Keşmir'in kaybı ve sonrasında Hindistan karşısında yaşanan güvensizlik duygusu Müslüman dünyasıyla kurulan işbirliğinin ülkenin güvenlik ihtiyacını karşılamada eksik kaldığını gösterir.

Aslında Pakistan kuruluş döneminde de küresel güç sahnesine çıkan aktörlerden destek arayışına girmiştir. Büyük Lider Cinnah kuruluş çalışmaları sürerken, güvendiği yardımcılarını vasıtasıyla ABD'den maddi destek temini için zemin yoklar. Cinnah daha sonra en güvendiği yardımcısı Liyakat Ali'yi ABD'ye gönderir. Liyakat Ali ABDli yetkililere Sovyet yayılma riski altında bulduklarını gerekçe göstererek, ABD'den, hem Keşmir konusunda destek hem de iki milyar dolarlık yardım ister, ancak ABD buna sıcak bakmaz (Ali, 2008a, s. 195). ABD'nin Pakistan'ın Stratejik önemini dikkate alması 1950-1953 yılları arasında yaşanan Kore savaşları sonrasına denk gelir ve ilk ciddi temaslar bu dönemde başlar (Ali, 2008a, s. 198).

Güvenlik ihtiyacı ülkeyi yeni arayışlara iter. Pakistan 1954 yılına doğru Batı dünyasına dayanmak zorunda kalır. Pakistan, Mayıs 1954 ayında ABD ile "Karşılıklı İşbirliği ve Savunma Yardımı" anlaşması imzalar. Aynı yıl içinde Pakistan, ABD, İngiltere, Fransa, Tayland, Filipinler, Avusturalya ve Yeni Zelanda ile birlikte Güney Doğu Asya Antlaşma Örgütü (SEATO)'ne üye olur. Bir yıl sonra da Bağdat Paktına, İngiltere, Türkiye, İran ve Irak ile birlikte katılır (Ali, 2008a, s. 199).

ABD Bağdat Paktına girmez fakat geri planda kalarak destekler. 1958'de Irak bu Pakttan ayrılınca, Bağdat Paktı CENTO (Central Treaty Organization) adını alır. Türkiye, İran ve Pakistan paktta kalmaya devam eder. İran'daki İslam devrimi ile CENTO da sona erecektir. Pakistan, hem SEATO hem de CENTO'ya giren tek Asya lkesi olur.

ABD ile imzalanan anlaşma ile ABD'den modern silahlar ve ekonomik yardım elde edilirken, ABD'ye bazı s imtiyazları verilir. Peşaver yakınlarındaki Badaber'de, ABD'ye 1959 yılında verilen gizli bir üste, Sovyetler Birliği üzerinde istihbarat uçuşları yapmak için kullanılacak U-2 istihbarat uçakları konuşlanır. Ancak bu üsler 1960'da bir U-2 uçağının Sovyetler tarafından düşürülmesinden sonra sorun kaynağı olur. Sovyetler Birliği Lideri Pakistan'ı açıkça tehdit eder (Ali, 2008a, s. 200).

Pakistan'ın yukarda bahsedilen paktlara girmesine Hindistan'la birlikte ilk tepki gösteren lke Sovyetler Birliğidir. Sovyetler Birliği o zamana kadar Keşmir anlaşmazlığında tarafsız kalırken Pakistan'ın Bağdat Paktına girmesiyle Keşmir konusundaki davranışını kökünden değiştirir ve Hindistan lehinde tavır koyar.

1962 Çin-Hint sınır atışması sonrasında Amerika'nın Hindistan'a yaptđı askeri ve ekonomik yardımlar karşısında Pakistan ABD ile ittifak ilişkisine pek güvenilemeyeceğini anlar ve güvenliğinin korunması için yeni denge unsurları aramaya başlar. Pakistan bu süreçte Çin ile olan ilişkilerini geliştirme yoluna gider ve Çin de Pakistan'ı Keşmir konusunda destekler. Pakistan, Sovyetler Birliği ile dostça ilişkiler geliştirme arayışına da gider. ABD'nin nl Dışışleri Bakanı Nixon, 1974 yılında yaptđı bir açıklamada; 1964 yılında Çin'i ziyaret ederek Çin açılımlarını başlatan Pakistan lideri Eyüp Han'ın düşürülmesinin nedeninin bu politika değişimini olduğunu vurgular (Ali, 2008a, s. 204).

Hindistan ile 1965 yılında yapılan savaşta Çin Pakistan'a destek verirken ABD ve Sovyetler Birliği tarafsız kalır. Çin, Pakistan'a sadece diplomatik destek

vermekle kalmaz, ciddi anlamda askeri destek de verir. Bir yandan Pakistan Devlet Başkanı Eyüp Han'ın talep ettiği savaş uçakları ve askeri teçhizat Endonezya üzerinden Pakistan'a gönderilirken, diğer yandan Hindistan'ın kuzeyine denk gelen sınırlar civarında konuşlanan birlikler Hindistan sınırına kaydırılır. Bu Pakistan için unutulmaz bir destektir (Kahn, 2005, s. 236).

Hindistan ile 1965 yılında yapılan savaşta ABD'nin, destek vermemenin ötesinde yapılan yardımları da durdurması Pakistan'ın ABD'ye olumsuz bakışını pekiştirir. Bu kapsamda ABD'ye alternatif olarak yapılan yeni ittifak arayışları da Dışişleri Bakanı Zülfikar Ali Butto'nun görevini kaybetmesine neden olur (Ali, 2008a, s. 201). Savaştan sonra, Çin'le ilişkiler daha da gelişir ve Çin tarafından Pakistan'a uçak ve tank yardımı yapılır. Pakistan için bunun psikolojik etkisi çok büyük olurken, bir Hint işgaline karşı Çin desteğine güven duyulmasına neden olur.

ABD'li siyaset bilimci William J. Barnds, "India, Pakistan and Great Powers" adlı kitabında; ABD'nin hiçbir zaman Hindistan'a baskı yapmadığını, ayrı blokta bulunmasına rağmen Hindistan'ı hep desteklediğini ve silah yardımı yaptığını, 1965 Keşmir savaşında ABD'nin ambargosundan en fazla Pakistan'ın zarar gördüğünü, çünkü Hindistan'ın silah temini konusunda kaynak çeşitliliği bulunmasına rağmen Pakistan'ın ABD'ye bağımlı olduğunu, bütün bunların altında ABD'de Pakistan'ın Keşmir davasına karşıtlık bulunmasının yattığını açıklar (Oral, 2007, s. 85).

Pakistan'ın ile Çin Halk Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin gelişmesi nedeniyle ABD de Pakistan ile ilişkilerini geliştirmeye gayret eder ancak Vietnam savaşının 1967'de tırmanma göstermesi Pakistan'ı Washington'dan uzaklaştırır. 1968-1969'da Pakistan'da günü dolmuş olan Amerikan üsleriyle ilgili kira sözleşmelerinin yenilenmemesine karar verilir ve 1970'de de Peşaver'deki ABD üssü kapatılır (Arı, 1986).

Pakistan, Çin Halk Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği ile arasındaki ilişkileri normalleştirmekle birlikte Sovyet bloğuna katılmaz, ayrıca bu bloğun gerektirdiği

askeri antlaşmalara da girmez. Pakistan'a göre büyük güçlerden hiçbirine güvenilmemeli fakat hepsiyle de iyi ilişkiler içinde olunmalıdır (Arı, 1986).

Pakistan için Çin, Hindistan'a karşı temel denge unsurudur. ABD, hem ekonomik ve askeri yardım için gereklidir hem de Hindistan'a karşı caydırıcı bir rol oynayabilecek ve Hindistan'ın Pakistan'a yapacağı herhangi bir askeri müdahale için güvenlik oluşturacak diğer bir denge unsurudur. Sovyetler Birliği de; Hindistan'ı Pakistan'a karşı bir askeri harekâttan caydırabilecek veya bu doğrultuda Pakistan'ı destekleyebilecek küresel bir aktördür.

1971'de yaşanan Doğu Pakistan ayaklanması ve bu ayaklanma nedeniyle çıkan savaşta Hindistan karşısındaki hezimet sonrasında Doğu Pakistan Bangladeş adıyla bağımsızlığını kazanır. ABD, Doğu Pakistan olaylarının bastırılması için önce Pakistan'a destek verir, sonra da Pakistan'ın çıkan savaşta yenildiğini görünce bölgeye yedinci filosunu göndererek, Hindistan ve Sovyetler birliğine uyarı mesajı verir (Talbot, 1998, s. 211). Daha da ötesinde, ABD Bangladeş'in bağımsızlığını hemen tanımaz ve 04 Nisan 1972'ye kadar bekler.

Doğu Pakistan'ın kaybı sürecinde Pakistanlı yöneticileri dış politikada en fazla şaşkırtan şeylerin başında Çin'den beklenen desteğin alınamaması gelir. Çin destek konusunda Pakistanlı yönetimine verdiği sözleri inkâr etmez ama bu süreçte Hindistan ile askeri sahada karşılaşmak istemez. Bu savaşta Pakistan deniz kuvvetlerinin yarısını, kara kuvvetlerinin üçte birini ve hava kuvvetlerinin de dörtte birini kaybeder (Talbot, 1998, s. 212).

1971'de gelişen bu olaylara kadar Pakistan'ın en olumlu yönü dış politikasındaki başarısıdır. Güvenliğin korunması, ekonomik gelişmesi ve dış dünyada sesini duyurabilmesi bu başarılı dış politikanın ürünüdür. Pakistan, ABD, Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi büyük güçlerden belirli derecelerde yardım alarak gelişmesini sağlamaya çalışan sınırlı sayıdaki ülkelerden birisidir.

Pakistan'da 1971'den sonra meydana gelen en büyük değişiklik İslami şuurun gelişmesi ve Batı Asya ve Kuzey Afrika'daki diğer Müslüman milletlerle yakın ilişkiler kurma çabalarıdır (Arı, 1986).

ABD'nin Pakistan'ı yeniden kazanma çabaları devam ederken Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ABD'ye bu fırsatı verir. Sovyetler Birliği'nin nefesini ensesinde hisseden Pakistan ile ABD doğal bir işbirliği ortamı bulur. ABD ve Pakistan Sovyetler Birliği'ni Afganistan'dan atabilmek için Afganistan direnişçilerini beraber eğitir ve direnişini beraber yönlendirir.

Bu durum Pakistan için aslında reel politiğin tezahüründen başka bir şey değildir. Sanılanın aksine, Pakistanlıların aklındaki korku Sovyetler Birliği'nin kendi sınırlarına dayanması değildir. Pakistanlıları motive eden şey; bilinçaltılarında yatan Peştunistan kaygısı, Hindistan'ın kendi sınırlarına dayanan Sovyetler Birliği ile gelişen ilişkileri ve bu gelişmeden Hindistan'ın sağlayacağı muhtemel kazanımlardır (Talbot, 1998, s. 267).

Pakistan, Sovyetler Birliği'ni Afganistan'dan atma politikasında hedef birliği içinde bulunduğu ABD'den fazla bir baskı görmeden, bu süreç içinde elde ettiği serbestlik ortamını da iyi kullanarak nükleer programını geliştirir. Sovyetler Birliği'nin, Afganistan'dan geri çekilmesi sonrasında dağılma sürecine girmesi ABD'yi dünyanın tek egemen gücü haline getirir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında ABD ile ilişkiler eski canlılığında olmasa da sorunlu değildir.

Afganistan'ın yeniden şekillenmesinde etkin rol alan Pakistan, Sovyetler Birliği'nin, dağılması sonrasında ABD'den nükleer programı dışında fazla bir baskı görmese de, Çin'in gösterdiği gelişmeden endişelenen ABD'nin Hindistan'ı gözetten politikalarından rahatsızlık duyar. Bu durumda Pakistan, ABD'yi fazla rahatsız etmemeye dikkat ederken, Çin ile daha fazla yakınlaşmaya ve denge arayışlarına girer.

ABD’de yaşanan 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında dünya dengelerinin sarsılmasıyla birlikte bölgenin sarsılması çok daha şiddetli olur. ABD’nin Afganistan’ı işgali ile Pakistan için ABD’nin nefesini ensesinde hissettiği yeni bir dönem başlar. Cumhurbaşkanı Müşerref 11 Eylül 2001 sonrasında terörle mücadele koalisyonuna katılır, ABD/İngiltere bloğu ile ilişkileri canlandırır ve NATO ile yakınlaşır. Diğer yandan Hindistan ve Afganistan ile ilişkilerdeki sorunlar çözülemez ve Keşmir konusunda somut bir ilerleme sağlanamaz.

Pakistan’ın son dönemdeki dış politikasında; İslam dayanışmasının önemli olduğu, Filistin sorunu başta olmak üzere, Müslüman toplumların dâhil olduğu uluslararası sorunlara açık destek veren bir tutum izlendiği, genelde İslam ülkeleriyle yakın ilişkiler içine girildiği ve son yıllarda da Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerin ön plana çıktığı dikkat çeker. Dış politikada terörle mücadelenin yanında ekonomik konuların da giderek daha fazla önem kazandığı görülür.

4.2.Pakistan’ın Komşuları ile İlişkileri

4.2.1. Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)

Pakistan, bölgesinde en kapsamlı ilişkileri ÇHC ile sürdürmektedir. Pakistan, Hindistan’a karşı güçlü durumda olabilmek için öteden beri ÇHC dostluğuna ve desteğine büyük önem atfetmiştir. Bugün ÇHC, Pakistan’ın siyasi, ekonomik ve askeri alanlardaki en önemli ortağıdır. İki ülke arasındaki ilişkiler “Himalayalardan daha yüksek ve Hind Okyanusundan daha derin” retoriğiyle devam etmektedir. Pakistan yöneticilerinin, ÇHC’nin kara gün dostu olduğu ve bu ülkenin Hindistan’la yapılan savaşlarda Pakistan’a sağladığı desteği unutmadıklarını her fırsatta vurgulamaları dikkat çekicidir.

ÇHC, Pakistan'a, iktisadi, teknik ve savunma işbirliği alanında gösterdiği ilgi ve işbirliğini sürdürmekte ve Pakistan'ı tercihli ülkeler arasında tutmaktadır. Bugüne kadar gerçekleştirilen ortak üretim alanları (JF-17 uçakları, El-Halid tankları,

firkateyn inşası vb.) günümüzde de radar, top mermileri, füze önleme sistemleri gibi diğer dallara da yayma arayışı ile devam etmekte, Çeşme-II (Chashma) Nükleer Enerji Santrali Projesinin inşası da ÇHC'nin desteği ile sürmektedir.

İki ülke arasında önemli bir işbirliği alanı da ÇHC'nin, Belucistan Eyaleti'nin Makran sahilinde inşa edilmekte olan Gwadar Limanına yaptığı yatırımdır. Bu yatırım sonrasında Gwadar Limanı küçük bir balıkçı limanından önemli bir ticaret merkezi olma yönüne doğru yol almıştır. Gwadar Limanı Pakistan için dünya enerji yolları üzerindeki konumu nedeniyle, Orta Asya'nın zengin enerji kaynaklarının ana dağıtım noktası olabilme potansiyelini taşımaktadır. Hürmüz Boğazı'na ve Arap denizine komşu olan liman, Pakistan'a ve buraya yatırım yapan ÇHC'ye önemli bir enerji koridorunu kontrol etme kabiliyetini kazandırabilecektir.

Bu gelişme ABDli istihbaratçılar tarafından şüphe ile takip edilmektedir. ÇHC'nin Pakistan'ın nükleer programına verdiği desteği iyi bilen ABDli istihbaratçılar, Pakistan'ın da Gwadar'da ÇHC'ye deniz üssü vereceğinden kaygı duymaktadır. Hürmüz Boğazı ve Arap Denizi'ne komşu olan ve Hint okyanusunu kuzeyden kontrol edebilecek bu limanda ÇHC'ye sağlanacak askeri imkânların ihtimali bile ABD'de rahatsızlık yaratmaktadır (Ali, 2008a, s. 262).

Cumhurbaşkanı Pervez Müşerref'in 10–16 Nisan 2008 tarihleri arasındaki ÇHC ziyareti kapsamında gündeme gelen "Serbest Ticaret Anlaşması" 2008 sonunda nihai hale getirilerek 2009 başında imzalanmıştır. Anlaşma 11 ana sektörü ve 102 alt sektörü kapsamaktadır. Aralık 2008'de ÇHC'de imzalanan savunma işbirliği anlaşması da önemli bir anlaşma olarak belirtilebilir.

Öte yandan, ÇHC'nin son yıllarda Hindistan'la ilişkilerini geliştirmeye ve uyuşmazlıklarını asgariye indirmeye çalıştığı ve Hindistan'ı da dikkate aldığını gösterircesine, Pakistan ile daha dengeli bir politika izlemeye yöneldiği de dikkat çekmektedir. ÇHC artık Keşmir sorununda da Pakistan'ı açıkça desteklemekten kaçınmaktadır.

4.2.2. İran

Pakistan, Hindistan'a karşı müttefik arayış politikası kapsamında, kuruluşundan beri İran ile hem siyasi hem ekonomik ilişkilerini geliştirme gayretlerini sürdürmüştür. Öte yandan, sahip olduğu Şii toplumu ve ülkenin bazı bölgelerinde meydana gelen mezhep çatışmalarından dolayı da İran'a karşı temkinli yaklaşmaya dikkat etmektedir. Aynı şekilde İran da, ABD'nin İran'da Sünni-Şii çatışması yaratmak amacıyla teröristleri desteklediği savıyla, Pakistan'daki Sünni Cundullah örgütü mensuplarının İran'a geçerek terör eylemlerinde bulduklarını iddia ederek, Pakistan'a karşı temkinli davranmaktadır. Pakistan makamları ise, iki ülke arasındaki geleneksel dostluk ilişkilerine atıfla, topraklarının militanlar tarafından kullanılmasına izin verilmesinin kesinlikle söz konusu olamayacağını ifade etmektedir.

İran'ın Pakistan sınırındaki Sistan Belucistan eyaletinde, 18 Ekim 2009'da düzenlenen ve Devrim Muhafızları Kara Kuvvetleri Komutanı Vekili Tuğgeneral Nurali Şuşteri ile Devrim Muhafızlarının Bölge Komutanı Recep Ali Muhammedzade'nin de aralarında olduğu 5 üst düzey komutanın dahil olduğu, 42 kişinin ölümü ile sonuçlanan saldırının ardından, ABD ve İngiltere'nin yanı sıra Pakistan da İran'ın suçlamalarına hedef olmuştur.

Pakistan'da geri üsleri bulunan Sünni Beluci örgütü Cundullah'ın üstlendiği saldırı sonrasında, intihar saldırısında askerlerini kaybeden Devrim Muhafızları'nın komutanı General Muhammed Ali Caferi'nin, ABD, İngiltere ve Pakistan istihbarat birimleri ile bu saldırı arasında bir bağlantı olduğuna dair kanıt elde ettiklerini iddia ettiği, ayrıca İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinecad'ın da Pakistanlı mevkidaşı Asıf Ali Zerdari'yi sert bir dille eleştirdiği, Pakistan Dışişleri Bakanlığının ise; saldırının İran ile Pakistan arasındaki ilişkileri yıkmak amacıyla olduğunu açıkladığı dikkat çekmiştir (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu [USAK], 2009a).

İran-Pakistan-Hindistan (IPI) Doğalgaz Boru Hattı Projesi, son yıllarda iki ülke ilişkilerindeki en önemli konu başlıklarından birini oluşturmuştur. İran doğal gazını Pakistan'a ve sonrasında Hindistan'a ulaştıracak olan IPI anlaşması Mayıs 2009 ayında, Tahran'da İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad ve Pakistan Cumhurbaşkanı Asıf Ali Zerdari tarafından imzalanırken, Hindistan'ın anlaşmaya dahil edilmesine ilişkin müzakereler devam etmektedir. İran ve Pakistan, Hindistan'ın da uzlaşmaya yanaşmasını beklediklerini defalarca açıklamıştır. Hindistan'ın da, İran'ın nükleer politikalarından dolayı, ABD destekli BM Güvenlik Konseyi yaptırımlarına maruz kalma ihtimali nedeniyle projeyi tamamlamaktan kaçındığı düşünülmektedir.

Pakistanlı yetkililer, İran'ın nükleer programına ilişkin olarak yaptıkları açıklamalarda; sorununun kuvvete başvurulmadan çözülmesi gerektiğini ve İran'a karşı gerçekleştirilebilecek bir saldırının bölgedeki tüm ülkeleri etkileyerek büyük bir felakete yol açacağını ifade etmektedir. Pakistan, İran'ın nükleer silah üretmesine karşı olmakla birlikte, uluslararası denetim mekanizmaları dâhilinde barışçıl amaçlı nükleer enerji üretmesinin İran'ın hakkı olduğunu düşünmektedir.

4.2.3. Afganistan

Şimdiki Pakistan-Afganistan sınırı, Afganistan'ı işgal etmek için düzenlenen ikinci büyük seferin de hedefine ulaşmaması sonrasında, İngilizler tarafından 1893 yılında çizilmiştir. İngilizler, bir yandan işgal edemedikleri Afganistan'ın rakipleri Çarlık Rusyası ile aralarında bir ara bölge olmasını düşünürken, diğer yandan da bölgedeki Peştun kabileleri bölerek, direnme ve kendilerine sorun çıkarma riskini azaltmak istemiştir. Dağlık bölgede yaşayan Peştunları neredeyse ortadan ikiye bölen sınır, yapılan anlaşmaya göre 100 yıl geçerli olacaktır. O zaman İngiliz sömürgesi olan Hindistan'ın Dışişleri Bakanı Sir Henry Mortimer Durand tarafından çizilen sınır Hindistan ile Pakistan'ın ayrılmasında da aynen korunmuştur (Ali, 2008a, s. 221).

Anlaşmanın mimarının adından dolayı “Durand Hattı” olarak anılan bu sınır Afganistan tarafından kabul görmemiş ve iki ülke ilişkilerindeki temel anlaşmazlık kaynağı olmuştur. Afganistan, kuruluş döneminde Pakistan’ın Birleşmiş Milletlere kabulüne dahi karşı çıkmış, iki ülke arasındaki sınır ihlalleri ve küçük çaplı askeri operasyonlarda kaynaklanan diplomatik krizler 1960lı yılların ortasına kadar devam etmiştir (Talbot, 1998, s. 99).

İki ülke arasındaki güvensizlik Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgal ettiği döneme kadar sürmüştür. Pakistan’ın, Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgal sürecinde ABD ve Afganistan’a verdiği destek, Sovyetler Birliği’nin çekilmesi sonrasında Pakistan’ı ülkede söz sahibi yapmıştır. Peşaver kaynaklı Cihadi Direnişi destekleme operasyonlarıyla gelen avantaj sayesinde Pakistan, Sovyetler Birliği’nin çekilmesi sonrasında Afganistan’daki Mücahit grupları kontrol altında tutmayı başarmıştır (Talbot, 1998, s. 268).

Bütün bu gelişmeler Pakistan’ı Afganistan’ın geleceğinin belirlenmesinde başat role taşımıştır. Pakistan’ın yönlendirdiği Taliban’ın ülkenin çoğunluğuna egemen olması nedeniyle aradaki ilişkiler normale dönmüş gibi gözükse de Afganistan’ın bilinçaltında Durand Hattı bir yara olarak kalmıştır.

ABD’nin Afganistan’ı işgali sonrasındaki en önemli sorun sınır geçişlerinin kontrolü olmuştur. Afganistan Cumhurbaşkanı Karzai başta olmak üzere Afganistan yetkilileri ülkedeki olaylarından Pakistan’ı sorumlu tutmaya devam etmiş, iki ülke arasındaki ilişkiler Cumhurbaşkanı Zardari’nin göreve başlamasından sonra düzelme eğilimine girmiştir. Pakistan, Afganistan’daki militanlara Pakistan’daki bazı unsurlar tarafından destek verildiğini kabul etmekle birlikte, sorunun temelde Afganistan’dan kaynaklandığı ve orada çözülmesi gerektiğini belirtmektedir.

Pakistan ayrıca; militanların sınırdan geçişlerini önlemenin sadece kendilerinin değil, Afganistan, ABD ve Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvvetinin (ISAF) ortak sorumluluğu olduğunu, 2.500km’lik Afganistan sınırında yaklaşık 900

adet kontrol noktasının işgal edildiğini, Pakistan'ın Afganistan'daki istikrarsızlığın nedeni değil, daha ziyade kurbanı haline geldiğini, Afganistan'ın Pakistan'ı suçlamaktan vazgeçmesi ve terörizme karşı birlikte savaş vermesi gerektiğini dile getirmektedir (Musharraf, 2006, s. 272).

ABD'nin Afganistan'ı işgaline verdiği destek ve ABD baskısıyla Peştunların yaşadığı Serhat Eyaleti ve Aşiretler Bölgesi'nde yapılan askeri operasyonlar nedeniyle Pakistan'ın Afganistan içinde zorlukla kazandığı yumuşak gücü erime eğilimine girmiştir. Temmuz 2003'te Kabil'deki Pakistan Büyükelçiliği yüzlerce Afgan tarafından saldırıya uğramış, Şubat 2008 ayında da Pakistan'ın Afganistan Büyükelçisi Aşiretler Bölgesi'nde kaçırılmıştır. Pakistan, ABD baskısıyla Afgan isyancıları ve onların yerli sempatizanlarını öldürmeye zorlanırken, Hindistan da Karzai hükümetinin yeniden yapılandırma çabalarına katılmaya davet edilmektedir. Hindistan'ın Afganistan'daki yumuşak gücü yükselmektedir. Kabil'deki elçiliğine ek olarak Hindistan, Mezar-ı Şerif, Herat, Kandahar ve Celalabat'ta konsolosluklar açmıştır (Satti, 2009).

Pakistan'daki 2,5 milyon civarındaki Afgan mülteci sorunu da Pakistan için ciddi bir yükür. Pakistan; Afgan mülteci kamplarının Taliban için bir sığınak görevi gördüğünü ifade etmekte ve bu mültecilerin Afganistan'a geri dönmelerinin sağlanmasını istemektedir.

Pakistan'ın Afganistan ile ilgili olarak algıladığı sorunlar, Durand Hattının tanınması, Afganistan'daki Hint konsolosluklarında icra edilen Pakistan'a yönelik faaliyetler ve üst düzey Pakistan karşıtı unsurlar olarak sıralanabilir.

4.2.4. Hindistan ile İlişkiler ve Çatışmaya Neden Olan Sorunlar

Alt kıtanın bölünmesi bir toprak meselesi gibi düşünülmüş ve pek çok konu ayrılma sürecinde ihmal edilmiş olduğundan sonradan birer anlaşmazlık konusu olmuştur. Suların kontrolü, azınlıkların durumu, Keşmir sorunu, Pakistan'ın farklı dilleri konuşan bölgelere ve bin millik Hindistan'la ikiye ayrılması bunlar arasında en önemlileridir. Sularla ilgili problemler; 1961'de İndus Suları Projesinin, uluslararası camianın desteklediği büyük dış yardımlarla başlatılması ve bu projenin 1980li yılların ortalarında sonuç vermesi neticesinde gelen anlaşma ile bir parça çözüme kavuşmuştur (Nyrop, 1984, s. 50).

İki devlet Keşmir yüzünden çıkan sürtüşmeler nedeniyle; biri 1948, diğeri 1965'te olmak üzere iki defa savaşmıştır. Doğu ve Batı Pakistan'ın ayrılması süreci de iki ülke arasında, 1971'de bir savaşa yol açmış ve Bangladeş'in bağımsızlığını kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu krizlerin devamında her iki ülkenin liderlerinin de suikasta kurban gittiği dönemler olmuş, suçlamalar doğrudan karşı ülkeyi gündeme getirmiştir.

Pakistan Devlet Başkanı Orgeneral Ziya Ül Hak, 17 Ağustos 1988'de, ABD yapımı M1/A1 Abrams tankının testlerini gördükten sonra, beş üst düzey generalini, bir ABDli general ve ABD'nin Pakistan Büyükelçisini de uçağına alarak geri dönüşe geçer. Ancak uçağı kalktıktan hemen sonra yere çakılır ve kurtulan olmaz. Olayın gerçek nedeni bir türlü aydınlatılamaz ama herkes bir suikast olduğunda hemfikirdir. Pakistan istihbaratı olaydan Hindistan istihbaratını sorumlu tutar. Pakistan istihbaratına göre; bu suikast Pakistan'daki bir Sih eğitim kampında eğitim gören koruması tarafından öldürülen Hindistan Başbakanı İndira Gandhi'nin intikamının alınmasıdır. Rus istihbaratının olayın içinde olma ihtimali dahi Hindistan üzerindeki suç yükünü kaldırmaz (Ali, 2008a, s. 145).

Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılarak bağımsızlığını sağladığı 1947 yılından itibaren üç kez savaşan bu iki ülke arasındaki gerginlik zaman zaman tırmanarak

varlığını göstermekte, Hindistan ile ilişkiler özellikle Keşmir, su sorunu, devlet dışı aktörleri kullanma sorunları doğrultusunda sürmektedir.

Hindistan, Eylül 2008'den itibaren Çenab Nehrinin suyunu Bağlıhar baraj inşaatı gerekçesiyle kesmiş, bu dönemde zaten enerji açığı olan Pakistan ciddi ekonomik hasar almıştır. Ancak Hindistan suyu kesmediğini, su seviyesinin zaten düşük olduğunu iddia etmiştir.

Son yıllarda en ciddi sorun, Kasım 2008 ayında Bombay saldırılarını müteakip ortaya çıkmıştır. Pakistan uyruklu militanlar tarafından, 26–29 Kasım 2008 tarihlerinde, Hindistan'ın Bombay kentinde düzenlenen saldırı neticesinde 26'sı yabancı, toplam 165 kişi hayatını kaybetmiştir. Saldırı sonrasında Hindistan Pakistan'ı sorumlu tutmuş ve Pakistan topraklarındaki bazı terörist kamplara hava taarruzu düzenleme tehdidinde bulunmuştur. Pakistan ordusu da aşırı dinci örgütlere karşı operasyonlarını sürdürdüğü Aşiretler Bölgesi ve Serhat Eyaleti'nden önemli miktarda birliğini Hindistan sınırına kaydırmıştır.

Pakistan güvenlik güçleri, Hindistan ve ABD tarafından Bombay terör saldırılarının sorumlusu olarak gösterilen Laskar-e Taiba ve Jamaat-ud-Daawa örgütlerine karşı operasyonlar düzenlemiş, önde gelen liderlerini tutuklamış ve söz konusu örgütlerin bürolarını kapatmıştır.

Bu gelişmeler yaşanırken, her iki devletin ordularının hazırlık seviyeleri yükseltilmiş, kriz ABD, Çin ve Suudi Arabistan'ın önderlik ettiği uluslararası camianın baskısı ile giderilmiştir. 2006 yılında başlayan ve Dışişleri Bakanları Seviyesinde yürütülen Hindistan Pakistan Diyalogu (India-Pakistan Composite Dialogue) Bombay saldırılarından sonra kesilmiş ve Hindistan Nisan 2009'da, görüşmelere bir daha başlamayacağını açıklamıştır.

Hindistan'ın finans merkezi olan Bombay'daki terör saldırıları adeta ABD'deki 11 Eylül'ü hatırlatmakta ve bu nedenle "Hindistan'ın 11 Eylül'ü" olarak

nitelendirilmektedir. Pakistan-Hindistan arasındaki kronik anlaşmazlık kaynağı olan Keşmir'in yerini artık terör almış gibi gözükmektedir. Hindistan Pakistan'ı, devlet dışı aktörleri terörist eylem maksadıyla kendisine karşı kullanmakla suçlamaktadır.

Hindistan'ın, Pakistan'ı istikrarsızlaştırarak kendisi için en önemli tehdit olan rakibinin nükleer yeteneğini tesirsiz hale getirmenin çabası içerisinde olduğu, bu maksatla Afganistan'ın Pakistan'a yakın sınır bölgelerinde temsilcilikler açarak, ajanları vasıtasıyla özellikle Belucistan eyaletinde kargaşa yarattığı ve buradaki ayrılıkçı hareketleri destekleyerek provakatif suikastlar düzenlediği, Pakistan kaynaklarınca sıkça iddia edilmektedir.

İki ülke arasında terör saldırıları nedeniyle ortaya çıkan sorunda meselenin küresel boyutuna dikkat edilmelidir. Asya-Pasifik'in ekonomik ve siyasi bir güç merkezi olarak yükselişe geçmesi ve Atlantik'in ekonomik krizle boğuşması, uluslararası güç dengesinin ağırlık merkezinin ve bununla birlikte terör gibi sorunların da Asya-Pasifik'e kayması dikkat çekmektedir. Bir virüs gibi terör sorunu, Asya-Pasifik'in ekonomik ve siyasi güç merkezi olarak yükselmesinin önüne set çekebileceği gibi aynı zamanda bölgeyi istikrarsızlaştırıcı bir tehlikeye de işaret etmektedir.

Pakistan'ın coğrafi konumu Hindistan için hayati öneme sahiptir. Hindistan, bütünüyle ithal yakıtla bağlı ve hızlı bir şekilde büyüyen dünyadaki ikinci ekonomidir. Hindistan'ın Fars Körfezi ve Orta Asya'dan gelen bütün yakıt ithali Pakistan üzerinden rahat bir şekilde geçmektedir. Hindistan'ın işi, enerji temininde Pakistan ile birlikte hareket ederse, büyük oranda kolaylaşacaktır. Hint ekonomisinin can damarı üzerinde oturan düşman bir devlet Hindistan'ın çıkarına değildir.

Hindistan'ın eskiden ilgiyle takip ettiği IPI anlaşmasıyla ilgili ataletini anlamak zordur. İran doğal gazını Pakistan'a ve sonrasında Hindistan'a ulaştıracak olan IPI anlaşması konusunda İran ve Pakistan anlaşırken, projeden en fazla kazancı

sağlayacak Hindistan'ın ağır hareket etmesi dikkat çekicidir. Bu durum Hindistan'ın, İran'ın ABD destekli BM Güvenlik Konseyi yaptırımlarına maruz kalma ihtimalini değerlendirmesinin yanı sıra, Pakistan'la ilgili bazı olumsuz gelişmeleri öngördüğünü de akla getirmektedir.

Güney Asya'daki gerilimde ABD'nin Afganistan ve Pakistan politikalarının etkili olduğu ve bölgedeki istikrarsızlık kaynağının ABD politikaları olduğunu da görmek gerekir. Terörizm bölgede istikrarsızlık kaynağı ve devletlerarasında gerilime yol açan bir etken olarak ortaya çıkarken, Pakistan da çevresine güvensizlik üreten bir ülke ve Afganistan'dan sonra yeni savaş meydanı olarak ortaya çıkmaktadır. Jeo-stratejik ve jeo-ekonomik konumu dolayısıyla Pakistan'ın istikrarsız yapısı, başta bölgeyi olmak üzere, nükleer silahların teröristlerin eline geçme riski ve iki nükleer gücün savaşın eşiğine gelme tehlikesi nedenleriyle tüm dünyayı ilgilendirmektedir (Ali, 2009).

4.2.4.1. Keşmir Sorunu

Pakistan'ın kuzeyinde uzanan, altın, zümrüt ve yakut madenleri bakımından zenginliği bilinen, verimli topraklar ve su kaynaklarına sahip olan Keşmir; kuzeyde Afganistan ve Çin'e, güney ve batısında Pakistan'a, doğu ve güneyinde de Hindistan'a komşudur. Himalayaların güneyinde uzanan, bol akarsulu yeşil alanlardan kaynaklanan doğal güzellikleriyle de bilinen Keşmir'de, bölgede hüküm süren Türk Babür imparatorları konaklar yaptırarak yaşamış, daha sonra İngilizler de bu geleneği de devam ettirmiş ve bölgeye Cennet Vadi ve Yeşil Vadi gibi isimler vermişlerdir (Oral, 2007, s. 128).

İngilizler bölgeye hakim olduktan sonra, 1846 tarihli Amretsar Anlaşmasıyla Keşmir'i, Sih (Hint) kökenli General Gulab Singh'e 7,5 milyon rupi karşılığında satmıştır. Bu anlaşmayla halkının çok büyük çoğunluğu Müslüman olan Keşmir Hint kökenli bir şahsın özel mülküne dönüşmüştür (Oral, 2007, s. 27).

Hindistan ve Pakistan bağımsız birer devlet olduklarında Jammu ve Keşmir eyaleti halkının büyük çoğunluğu Müslüman olmakla beraber, 1946 yılında İngiltere tarafından eyalet yöneticiliğine getirilen Hintli Mihrace Sing (Maharaja Hery Singh) ailesinin idaresindedir. Hindistan ve Pakistan ayrıldıklarında, Mihrace Sing Pakistan ve Hindistan'la birleşmeyi kabul etmez, Keşmir'in bağımsız kalmasını ister ve Karaçi (Pakistan'ın o zamanki başkenti) ve Yeni Delhi (Hindistan başkenti) ile Keşmir eyaletinin uluslararası alanda bağımsızlığını garanti eden bir anlaşma imzalar.

Keşmir'in bağımsızlığı konusunda anlaşma yapmasına rağmen Pakistan'ı kuran Müslüman Birliği, büyük çoğunluğu Müslüman olan Keşmir'i Pakistan'ın bir parçası olarak görmektedir (Nyrop, 1984, s. 349). Pakistan ayrıca İndus Nehri suları ve kolları Keşmir'in dağlık bölgelerinden geçtiği için, nehrin üst kesimlerini de denetimi altına almak ister. Pakistanlı yöneticiler, ülkenin tarımı ve sulama ihtiyacı ile komşularla ilişkilerindeki stratejik konumundan dolayı Keşmir'in ülkeye katılımını vazgeçilmez olarak görür (Talbot, 1998, s. 114).

Pakistan'ın bağımsızlığından hemen bir ay sonra Keşmir'de Müslüman köylüler Hintli toprak ağalarına karşı ayaklanırlar. Pakistan'ın Serhat Eyaleti ve Aşiretler Bölgesindeki Veziri ve Mesud kabileleri de Hintli mihracenin idaresine karşı ayaklanan Müslümanlara destek vermek masadıyla çatışmalara katılır ve Ekim 1947'de Keşmir'in başşehri olan Srinagar'a kadar gelirler. Pakistan, Keşmir'deki durumu çözmek için ilk Birleşmiş Milletler komisyonu bölgeye gönderilinceye kadar işgalcileri desteklemekten kaçınır. Sıkışan Mihrace Sing de eyaleti resmi olarak Hindistan'la birleştirerek çözüm bulma arayışına girer. Mihrace Sing ilk Hindistan genel valisi olarak Yeni Delhi'de bulunan Mountbatten' e yardım için başvurur. Hindistan hemen bölgeye kuvvet gönderir.

Pakistan, Hindistan'ın ordu sevkiyatını öğrendiğinde bölgedeki gönüllü mücahitleri desteklemek için derhal ordusunu harekete geçirir. İki ordu karşı karşıya gelir ve savaş yeni sınırın meydana getirilmesine dek devam eder; Azad Keşmir ve

başkent Muzaffarabad Batıda, Pakistan'a kalırken, Srinagar ile birlikte Keşmir'in büyük kısmı (3/4'ü) Doğuda, Hindistan'da kalır.

Hindistan 1947'nin son günlerine doğru Pakistan'ın Keşmir'e saldırısını Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine getirir, ancak Pakistan Dışişleri Bakanı Muhammed Zafrullah Han, Pakistan tarafının iddiasını öyle mükemmel bir şekilde savunur ki, diğer delegeler de Keşmir probleminin Pakistan'ın doğuşuna sebep olan toplumsal çatışmanın uzantısı olduğu ve bunun bölge halkınca yapılacak bir plebisitle çözülmesi gerektiği konusunda görüş birliğine varır. BM Güvenlik Konseyi Keşmir' de özgür ve adil bir plebisit yapılmasını sağlamak üzere bir Birleşmiş Milletler Hindistan-Pakistan Komisyonu oluşturarak bölgeye gönderir. Ocak 1949 ayında, bir ateşkes hattı üzerinde uzlaşılmasına rağmen, Keşmir'de plebisit yapılması konusunda bir anlaşmaya varılamaz (Arı, 1986).

Hintli ve Müslüman halk arasındaki çatışmalar nedeniyle, Aralık 1963 ayından itibaren Keşmir'de hava yeniden gerilir. 1964'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde Keşmir konusu tekrar görüşülür. Görüşmeler neticesinde Hindistan'da hapiste bulunan Keşmirli Müslüman lider Şeyh Abdullah serbest bırakılır ve meselenin çözümüne yardımcı olması amacıyla Pakistan'a gitmesine izin verilir. Ancak zamanla problem tekrar çıkmaza girer ve Şeyh Abdullah Mayıs 1965 ayında tekrar tutuklanır.

1965'in Nisan ayında Sind-Guatarat sınır bölgesinde Pakistan ve Hindistan kuvvetleri arasında küçük bir çatışma çıkar ancak fazla sürmez. Taraflar anlaşmazlığın çözümünde uluslararası tahkim yolunu kabul etseler de gerilim devam eder. Haziran 1965 ayında Keşmir'de tekrar başlayan sınır sürtüşmeleri Ağustos ve Aralık 1965 aylarında, önce Keşmir'de sonra da bütün Pakistan-Hindistan sınırı boyunca savaşa dönüşür (Nyrop, 1984, s. 51).

Savaş, Keşmir'i Hindistan'la birleştirmek için anayasasında bu doğrultuda değişiklik yapan Hindistan'a karşı Pakistan'ın örgütlü ve plânlı bir hareketidir. Ancak

evdeki hesap çarşıya uymaz; Pakistan'ın, Hindistan'ın siyasi sorunları nedeniyle savaşta başarılı olamayacağı öngörüsü boş çıkar, 22 Aralık 1965'te ateşkes yapılır ve her iki taraf savaş öncesi durumlarına geri çekilir (Arı, 1986).

Dönemin Pakistan Dışişleri Bakanı Zülfikar Ali Butto, Devlet Başkanı Eyüp Han'a; iç sorunlarıyla uğraşan Hindistan'a Keşmir'in Aknur Bölgesinde saldırımları durumunda hasımlarının cevap veremeyeceğine dair bir değerlendirme yapar. Fakat yanlış hesap Bağdat'tan döner (Kahn, 2005, s. 235).

Her iki ülkenin 1971 yılında karşı karşıya gelmesinde sebep Keşmir olmasa da, savaşın sonunda Bangladeş adıyla bağımsız bir ülke dünya sahnesine çıkar. Savaşı sonlandıran Simla Barış Anlaşmasında her iki ülkenin sınırlarının yeniden tespit edileceği karara bağlanır. Görüşmelerde Keşmir konusunda çözüm yolu yine tıkanır. Hindistan, Keşmirli Müslümanların lideri Şeyh Abdullah'a ayrı bir anlaşma ve özerklik teklif eder. Pakistan ise Hindistan'ın Keşmir'e verdiği özerkliği, Simla Barış Anlaşmasına aykırı bulur ve kabul etmez¹ (Oral, 2007, s. 57-58).

Keşmir ikiye bölünmüş ve yapılan iki savaşa rağmen hala çözüme ulaşılamamıştır. Hindistan, 05 Ocak 1949 tarihli BM Güvenlik Konseyi kararına rağmen bölgede plebisit yapılmasına hep karşı çıkmış ve kararı uygulamamıştır. Bugün Hindistan tarafından yönetilen bölgenin yüzölçümü 138. 935 kilometre kare, nüfusu 10 milyonun üzerinde ve nüfusun yüzde sekseni de Müslümandır. Hindistan, hakkını arayan Müslüman Keşmir halkını, bölgede tuttuğu 750 bin civarında asker ile elinde tutmaya çalışmakta, 20 ağustos 1948'de kabul ettiği plebisit kararının uygulanmamasına da Pakistan askerlerinin bölgede çekilmemesini gerekçe göstermektedir (Oral, 2007, s. 57-58).

Hindistan kontrolündeki Keşmir'de 1990 ile 2007 yılları arasında; 96.258 kişi öldürülmüş, 25.561 kişi yaralanmış, 553 çocuk ile 674 yetişkin canlı canlı yakılmış, Hindistan tarafından Keşmir'e doğru akan Jhelum nehrinde 617 Keşmirlinin cesedi

¹ Keşmir'in mevcut durumunu gösteren harita için bkz. EK-4

bulunmuş, 9.545 kadına tecavüz edilmiş, 6.726 kişi işkence ve tecavüze uğramış,16.607 kadın saldırıya uğramış,109.803 kişi hapse atılmış, 41.760 kişi sakat bırakılmış, 50.491 kişi evini terk etmeye zorlanmış, 607 hastane ve okul binası kullanılamaz hale getirilmiş, 104.801 yapı yerle bir edilmiş, 843 milyon rupi değerindeki yiyecek, içecek ve tahıl stoku yok edilmiş, 22.210 kadın dul bırakılmış ve 106.292 çocuk öksüz kalmıştır (Oral, 2007, s. 53). Pakistan tarafında kalan (Azad) Keşmir yöneticilerine göre şimdiye kadar Hindistan kontrolündeki Keşmir'den göç eden Müslümanların sayısı iki milyonu geçmiştir (Oral, 2007, s. 63).

Uluslararası Af Örgütü'nün 2003 yılı raporunun Keşmir ile ilgili bölümünde; bütün bu olayların, bölge insanların kedi adını verdiği yüzlerini siyah maske ile kapayan Hindu kökenli muhbirlerin Hintli askerlere işaret ettiği insanların başına geldiği anlatılmaktadır(Oral, 2007, s. 35-36).

ABD'de yaşanan 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Hindistan'a aradığı fırsat altın tepside sunulmuştur. Hindistan ülkedeki Müslümanları sindirmede kullandığı şiddeti "İslami Teröre Karşı Mücadele" kılıfında dünyaya sunma imkânına kavuşmuş, Batı dünyası da buna çanak tutmuştur. Hatta ABD kaynaklı bazı yazılı medya unsurları Pakistan'ı, Keşmir'deki ayrılıkçı Müslümanları destekleyerek Hindistan'ın istikrarını bozmakla suçlamışlardır(Oral, 2007, s. 89).

Bugün Keşmir bölünmüş, ancak nihai statüsü henüz belirlenmemiştir. Hindistan, (kuzeydeki Azad Keşmir denilen bölge de dahil) tüm Keşmir'in kendilerine ait olduğunu iddia ederken, Pakistan Keşmir halkına vaat edilen halk oylamasının yapılmasını ve barışçı bir çözüm bulunmasını istemektedir. Ancak içerisinde büyük kitlelerin yaşadığı Hindistan, bunun bir emsal oluşturmasından korkmaktadır.

Keşmir halkı ise bütünüyle homojen bir tutum sergilememektedir. Müslüman halkın bir kısmı bağımsızlığı, bir kısmı Hindistan'ın geçmişte önerdiği özerkliği, bir kısmı da Pakistan'a bağlanmayı istemektedir. Ama çok büyük çoğunluğun hem fikir olduğu şey; mevcut durumdaki haliyle Hindistan'a bağlı kalmaktan duyulan rahatsızlıktır. Müslüman halkın içinde verilen silahlı mücadeleyi desteklemeyen ve

demokratik yollardan mücadeleyi tercih eden geniş bir kitle olmasına rağmen Hindistan dünyaya bütün Müslümanları şiddet yanlısı göstermekte başarılı olmuştur. Hindistan pankart açarak kendisini protesto edenleri de bu kapsamda değerlendirmekte ve ateş açmaktan kaçınmamaktadır (Oral, 2007, s. 133).

Günümüzde Pakistan'da; Pakistan'ın Keşmir'de iyice düşünmeden acele hareket ettiğini, Mihrace Sing'e danışmadan hareket ederek onu Hindistan'ın kucağına attığını, Pakistan'ın Kuzey Batı sınırından gelen Veziri ve Mesud kabilelerinin giriştiği yağmalama hareketlerinin de hem bölge halkını hem de Mihrace Sing'i ürküttüğünü, yağmalama yapan Veziri ve Mesud kabilelerinin elemanlarının yağmaladıkları malzemeleri evlerine taşımak için başlattıkları fetih hareketini tamamlayamadıklarını, bu arada Hint Ordusunun bölgeye intikalini tamamlayıp tedbir aldığını, daha mantıklı hareket edilerek ve Mihrace Sing'i kazanarak Keşmir'in elde tutulmasının mümkün olduğunu, bu gelinen durumda artık ateşkes hattının normal sınır olarak kabulünden başka çare olmadığını düşünenler de vardır (Kahn, 2005, s. 241).

Bugün Keşmir sorunu çözülememiş ve nihai statüsü henüz belirlenmemiştir. Keşmir konusu Hindistan ve Pakistan için ellerinde taşıdıkları, patlamaya hazır bombadır ve geçmişteki örneklerinde görüldüğü gibi ne zaman patlayacağı belli değildir. Her iki ülkenin büyük silah yatırımları ve geliştirdikleri nükleer silahlar yalnız alt kıta için değil, bütün Asya için büyük bir tehlike kaynağıdır. Keşmir'de yeni bir kıvılcım dünyayı ateşe boğabilir.

4.2.4.2.Kargil Krizi

1977 yılı sonrasında Pakistan ve Hindistan arasında yazılı olmayan bir anlaşmaya varılır, bu anlaşma gereği; Keşmir'in Pakistan ve Hindistan tarafından kontrol edilen bölgeleri aralarında kalan, yüksekliği 6.000 metre civarında olan ve

sonbahar ile kış döneminde sıcaklığın -60 dereceye kadar düştüğü Kargil tepelerinde her iki tarafın birlikleri de 15 Eylül ile 15 Nisan arasında mevzileri boşaltır ve mevziler bahar gelince aynı tarihte, beraberce işgal edilir.

Orgeneral Müşerref'in Kara Kuvvetleri Komutanı olduğu dönemde, 1999 yılında Pakistan birlikleri bu anlaşmayı ihlal ederek, daha önceden bu mevzileri işgal ederler. Bu durum Orgeneral Müşerref'in karargâhı tarafından önceden planlanan bir harekâttir. Nükleer denemeler ve Afganistan'da kazanılan istihbarat ve Gayrı Nizami Harp başarılarının verdiği güven ile Pakistan Ordusu, Bangladeş'in kaybı ile sonuçlanan savaşta yaşanan hezimetin intikamını Keşmir'de almak peşindedir. Başbakan Navaz Şerif'in de, Ocak ve Şubat 1999 aylarında verilen brifinglerle, onayı alındıktan sonra plan uygulamaya konur.

Anlaşmanın aksine, Nisan 1999 ayı öncesinde askeri birlikler ile paramiliter birlikler Kargil tepelerine sızdırılır. Hindistan'ın olayın farkına varmasından sonra ilişkiler kopar ve Mayıs 1999 ile Temmuz 1999 ayları arasında bölgede savaş çıkar. Üç ay boyunca yaşanan ciddi çatışmalarda her iki taraf da binlerce kayıp verir ve daha önceki sınırlara geri dönülür (Ali, 2008a, s. 141-142).

Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı olan eski Devlet Başkanı Orgeneral Pervez Müşerref anılarında; bölgenin 1998 kışında Keşmirli özgürlük savaşçısı mücahitler tarafından işgal edilmiş olduğunu, kendilerinin bunda katkısı olmadığını, Hindistan'ın bölgede sanal durumlar yaratarak kendilerine saldırmak için bahane aradığını, kendi askerlerinin Hindistan'ın ani bir saldırısını engellemek için bölgeye anlaşma zamanından önce gönderildiğini, ellerinde Hindistan'ın hazırlıklarını teyit eden güvenilir istihbarat verileri olduğunu ifade eder (Musharraf, 2006, s. 88).

ABD'nin Pakistan Yönetimine Kargil macerası nedeniyle tepkisi sert olur. Başkan Bill Clinton önce Başbakan Navaz Şerif'i telefonla arar ve sert bir şekilde uyarır. ABD, Pakistan Yönetiminin bölgedeki insanların kendi kontrolleri dışındaki paramiliter gruplar olduğu açıklamasını ciddiye almaz ve General Antony Zinni'yi

Pakistan'a gönderir. General Zinni hem Başbakan Navaz Şerif hem de Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Müşerref ile görüşerek ABD yönetiminin uyarılarını iletir. Umduğu desteği Çin'den de alamayan ve lojistik sıkıntılar yaşayan Pakistan Yönetimi uluslararası arenada izole olduğunu görür ve mecburen geri adım atar (Ali, 2008a, s. 250).

Başbakan Navaz Şerif ABD yönetimine, istemediği bir savaşa mecbur kaldığını söyler ama her şeyin bilgisi dahilinde gerçekleştiğine dair kanıtlar vardır. Bu gelişmeler sonrasında Başbakan Şerif Kara Kuvvetleri Komutanı Müşerref'i görevden almak isterken kendisi bir darbe ile görevden düşürülür ve ülke dışına sürgüne yollanır. Şerif'in Müşerref'i orduda kuvvetli bir konumda bulunurken almaya çalışmasının pek anlaşılır olmağı düşünülür. Şerif'in bu hamleyi yapmasının ardında, dönemin ABD Başkanı Bill Clinton'un Pakistan askeri yönetimini, bir darbeye karşı oldukları yönünde uyarmasından aldığı güvenin yattığı iddia edilir. (Ali, 2008a, s. 143)

Eski Devlet Başkanı Orgeneral Müşerref anılarında; Ocak ve Şubat 1999 aylarında verilen brifinglerle Başbakan Navaz Şerif'in onayının alındığını, 12 Mart 1999'da ISI genel merkezinde genel durumun detaylı olarak kendisine anlatıldığını, askeri olarak üstün durumda olduklarına kanaat getiren Başbakan Navaz Şerif'in plana onay verdiğini, ancak ABD'den gördüğü tepki sonrasında olaylardan bilgisinin olduğunu inkâr ettiğini anlatır ve bunu fotoğraflarla teyit eder (Musharraf, 2006, s. 96).

4.3. BANGLADEŞ'İN PAKİSTAN'DAN KOPMASI

Ülkenin bağımsızlığa ulaşmasından sonra Doğu Pakistan, (Batı) Pakistan'a hiçbir zaman tam entegre olamamıştır. Dinleri ortak olsa da bu iki bölgenin dili, gelenekleri ve İslam anlayışı birbirinden çok farklıdır (Nyrop, 1984, s. xx).

Batı Pakistan ülkenin merkezi olarak bütün yönetim erklerini bünyesine almakla kalmamış, her zaman Doğu Pakistan'ı kontrol altında tutmak istemiş ve bölgeden gelen taleplere, özellikle de Bengali dilinin resmi olarak kullanılması taleplerine karşı kapalı olmuştur. Urdu dilinin 1952 yılında resmi dil olarak kabul edilmesi, Doğu Pakistan'ın bağımsızlık hareketinin oluşmasında, ilk temel direnişin başlaması açısından, dönüm noktasını teşkil eder (Nyrop, 1984, s. 42).

Bu karar sonrası gerçekleşen protesto hareketlerine karşı Batı Pakistan'ın artan baskıcı tutumu Doğu Pakistan'ın izolasyonunu artırmakla kalmaz bölge insanındaki otonomi fikrinin oluşmasına yol açar. Doğu Pakistan'ın reaksiyonları Batı'daki baskıcı tutumu daha da alevlendirir ve yeni baskı politikalarına neden olur. Sonuçta Batı'dan gelen baskılar Doğu Pakistanlıların daha da organize olmasına ortam hazırlar.

1960lı yılların başına böyle gelinir. 1962'de, ülkedeki siyasi baskılar nedeniyle Doğu Pakistan'da iç karışıklıklar ve öğrenci olayları başlar. Bunun üzerine Dakka Üniversitesi süresiz tatil edilir. 1962 Ağustosunda, Doğu ve Batı Pakistan'dan eski siyasiler bir araya gelerek "Ulusal Demokratik Cephe"yi kurarlar. 1966'da Doğu Pakistan'da Mucib-ür Rahman'ın Avami Partisi, Bangladeş'in bağımsızlığına kadar partinin ana ilkesini teşkil edecek olan altı temel esastan meydana gelen programı kabul eder. Otonom bir Bangladeş'in kurulmasını savunan bu ilkeler; ayrı para, vergi ve diğer gelirlerin toplanmasında tam yetki, dış ticarete tam kontrol hakkı, ayrı bir ordu, yetişkinlere evrensel oy hakkı ile Bengalcenin hem resmi hem de yönetim dili olmasını kapsar. Ancak Mucib ve taraftarlarının yakalanmasıyla birlikte, bütün Doğu Pakistan'da genel grevler başlar (Nyrop, 1984, s. 53).

Grevler sokak anarşisine dönüşür ve 24 Mart 1969'da General Yahya Han yönetimi devralır. Yahya Han tam bir sıkıyönetim ilân ederek, Ekim 1970'da ilk genel seçimlerin yapılarak normal demokratik hayata dönüleceğini bildirir. Seçimler 3 ay gecikmeyle, Aralık 1970'te yapılır; Doğuda 167 sandalyeyle ezici bir çoğunluk elde eden Avami Partisi'ne karşılık Batı Pakistan'da Butto'nun partisi 136 sandalyeden ancak 81'ini alır. Böylece 313 sandalyelik mecliste mutlak iktidar

Doğu'nun eline geçer. Başbakan Butto ve Devlet Başkanı Yahya Han'ın bunu kabul edememesi ve seçimleri iptal etmek istemeleriyle birlikte olaylar başlar (Nyrop, 1984, s. 55).

Doğu Pakistan'da Bangladeş Kurtuluş Ordusu kurulur ve Hindistan sınırına yakın bir yerde eğitim ve silahlanmaya başlar. Pakistan askerlerinin 25 Mart 1971'de tanklarla Dakka Üniversitesine ateş açması sonucunda 200 civarında insanın ölmesi üzerine olaylar daha da tırmanır. Bu arada olaylara neden olduğu gerekçesiyle Mucib yakalanarak tutuklanır. Halk olayların etkisiyle Hindistan'a sığınmaya başlar ve Eylül 1971'de Hindistan topraklarına sığınan göçmen sayısı yaklaşık 10 milyonu bulur (Talbot, 1998, s. 209).

Hindistan topraklarına sığınan göçmenlerin Hindistan'a maliyeti, birinci ve ikinci Hindistan-Pakistan savaşından (1948–1965) daha fazladır. Hindistan, Ekim 1971 sonunda Pakistan sınırına asker yığmaya başlar. 1971 Kasım ayında Hindistan ordusunun Doğu Pakistan'a girmesiyle iki ülke arasında savaş başlar, 15 Aralık 1971'de ateşkes ilanı ve Pakistan'ın hezimetini ile savaş sona erer. Bu savaşta Pakistan 90.000 civarında esir verirken savaş sonrası 195 Pakistanlı görevli; soykırım, işkence ve tecavüz suçlarından yargılanma durumu ile karşılaşır (Nyrop, 1984, s. xx).

Bu arada Yahya Han istifa ederek yerini Butto'ya bırakır. 75 milyon nüfusla Bangladeş Cumhuriyeti kurulur ve serbest bırakılan Mucib-ür Rahman ilk Başbakan olur. Cumhuriyetin ilk yıl dönümünde 10 milyona yakın göçmen yurda döner. Hindistan'ın arkasından 50 devlet bu yeni devleti tanır. ABD ise 4 Nisan 1972'ye kadar bekler. Pakistan'ın Bangladeş'i tanınması ise 1974'deki İslam konferansında, İslam ülkelerinin isteği üzerine olur (Arı, 1986).

Birleşik Pakistan macerası maalesef 23 yıllık bir maceranın ardından son bulur. Din bir milletin oluşmasında önemli bir unsurdur ama burada görülür ki aynı dinden iki kanadı tutmada tek başına yeterli olmaz. Bangladeş'in kaybını Pakistan iyi

etüt etmelidir; Pakistan bu konuda Bengallileri veya onları destekleyen Hindistan'ı suçlarken kendi şovenizmini ve Bengallilerin her türlü demokratik isteğini baskı altına alan aşırı baskıcı merkezi yönetimini dikkatten kaçırmamalıdır (Talbot, 1998, s. 212).

5. ÜLKE BÜTÜNLÜĞÜNÜ TEHDİT EDEN SORUNLAR

5.1. Siyasi İstikrarsızlığın Alt Yapısı

Pakistan'ın yaşadığı sıkıntıları anlayabilmek için önce biraz gerilere, İngilizlerin bölgeye yerleşmesi ve kurduğu düzene bakmakta, sonra da Hindistan'dan ayrılarak bağımsız bir devlet olma sürecinin sancılarını görmekte yarar vardır. Daha sonra ülkenin geleceğini tehdit eden; etnik ve bölgesel uyumsuzluklar, dini aşırılıktan kaynaklanan terör problemi ile idari, ekonomik ve yapısal sorunları anlamak daha kolay olacaktır.

Bugünkü Pakistan toprakları 19. yüzyıl ortalarında, İngilizlerin Bengal ve orta Hindistan'ı ele geçirmelerinden yüzyılı da aşan bir zaman sonra işgal edilmiştir. İngilizlerin Kuzeybatı Hindistan'ı işgalinin altında; öncelikle savaşçı Afgan, Beluci ve Peştun aşiretlerine karşı güvenliği sağlamak ihtiyacının, sonra da Orta Asya'ya genişleyen ve Afganistan üzerinden Hindistan'a müdahale etmesinden endişe edilen Rusya'nın önünün kesilmesi düşüncesinin yattığı düşünülebilir (Talbot, 1998, s. 55).

İngilizler, Afganistan'da giriştikleri iki savaştan sonra (1839-1842 ve 1877-1881), güvenli ikmal hatlarına ihtiyaç duydukları için Kuzeybatı Hindistan'ı Pencap eyaletinin başkenti Lahore'dan yönettikleri bir garnizon kolonisi haline dönüştürmüş ve Hindistan'daki askeri garnizonlarının yarısından fazlasını Belucistan ve Kuzeybatı Sınır Eyaleti'nin Afganistan sınırı boyunca konuşlandırmıştır. İşte Pakistan, bağımsızlık sonrasında bu güvenlik devletini miras almıştır (Talbot, 1998, s. 58).

Pakistan devleti kurulurken, bağımsızlık birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde yaşanan çatışmalar sonucunda yaklaşık 250.000 insan hayatını kaybetmiş, 12 ila 14 milyon civarında insan karşılıklı olarak göç etmiş, milyonlarca Müslüman Hindistan'da kalırken, milyonlarca Hintli de Pakistan'da kalmış ve her iki ülkede azınlık sorunu doğmuştur. Hindistan'dan ayrılarak bağımsız bir devlet olma aşmasında çözülemeyen diğer bir problem ise, statüsü netleşmeyen

Jammu ve Keşmir eyaletidir. İki devlet arasında Keşmir yüzünden çıkan sürtüşmeler, biri 1948, diğeri de 1965'te olmak üzere iki defa savaşa sebep olmuştur (Nyrop, 1984, s. xix).

Hindistan'da kalan 40 milyon Müslüman'ın iki ülke arasında ciddi bir uzlaşmazlık konusu oluşturmasının yanı sıra Pakistan, Hindistan'ın coğrafi olarak arada kalması nedeniyle, Güney Asya'nın kuzey batısında (Batı Pakistan) ve doğusunda (Doğu Pakistan) olarak iki kısma ayrılmıştır (Nyrop, 1984, s. xx).

Pakistan, ikiye bölünmekle birlikte Müslümanların anavatanı olarak varlığını korusa da, periyodik savaşlar ve sınır çatışmaları ülkenin iç güvenliğini ve ekonomisini sarsarak zayıflamasına yol açmıştır. Doğu Pakistan'ın otonomi isteğinin ayrılıkçı harekete dönüşmesi, Pakistan'ın şiddete varan ağır baskı önlemleriyle birleşince 1971'de Doğu Pakistan ayrılmış ve Bangladeş ismiyle ayrı bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Bangladeş'in ayrılması sürecinde Hindistan ile çıkan savaşta yaşanan hezimet, toprak kaybı ile de birleşince, hazmedilmesi çok zor bir travmaya neden olmuş ve bu travma ülkenin bilinçaltında sarsıntılar yaratmıştır. (Arı, 1986)

Pakistan, Hindistan karşısında verdiği kayıplar nedeniyle, ruhunun temelini yerleşen güvensizlik duygusuyla boğuşmaktadır. Ülke için baş düşman koltuğuna oturan Hindistan her türlü olumsuzluğun arkasına yerleşen problem kaynağı olabilmektedir. Hindistan'ı uzakta tutma ve dengeleme korkusu Pakistan'ı, Afganistan'da kendisine dost bir devlet yaratma ve nükleer silah geliştirmenin öncelendiği politikalara itmiş, bu durum ülkedeki temel yapısal sorunların üzerinin örtülmesine neden olmuştur.

Bu ruh hali; siyasi kurumların gelişmesi, hukukun üstünlüğü, ülke gerçekleriyle örtüşen bir anayasanın oluşması, üreten bir ekonomiye sahip olmak, toplumdaki insan altyapısının sistem ile entegrasyonu gibi temel kavramların geri plana itilmesine de neden olmuştur. Ordu, ulusal çıkarı korumak adına sürekli olarak

yönetime müdahale etmiş ve ülkenin politika belirleyici yegâne kurumu olmuştur. Bunun sonucunda ülke, ordunun iktidar tekeline ele geçirdiği bir milli güvenlik devletine dönüşmüştür (Çandar, 11.06.2009)

5.2.Etnik ve Bölgesel Sorunlar

Pakistan'ın kurucu lideri Cinnah bir devlet yaratmıştır ama maalesef millet yaratamamıştır. Pakistan'ın kuruluşundaki millet oluşturma temeline bir Hindu karşıtlığı veya Hindistan denen düşmana karşı duyulan öfke oturmuştur. Pakistan milliyetçiliği çok zayıf kalmıştır ve Pakistanlılar için kendi eyaletlerine duyulan aidiyet duygusu çok daha fazladır (Ali, 2008a, s. 203).

Ülkenin insanına kendisini nasıl gördüğü sorulduğunda; kendisini önce Müslüman olarak tanımlar, sonra da Sindli, Pencaplı, Beluci veya Peştun gibi etnik aidiyeti ile açıklar. Bir Pakistanlı için yaşanan eyaletin etnik aidiyetinden farklı olarak Pakistanlı kelimesi çok fazla bir anlam taşımaz, bu sözcük insanlarda diğer eyaletlere ait bir insan çağrışımı yapar (Nyrop, 1984, s. 78).

Sind eyalati Belucistan'dan daha fazla Beluci nüfusa sahiptir. Önemli liman şehri Karaçi etnik yapının en fazla karışık olduğu şehirdir ve burada büyük çapta Beluci veya Peştun göçmen yaşar. Sind'de ayrıca ülkede en fazla Hindistan'dan gelen muhacir nüfus yaşamaktadır. Ülkedeki hakim askeri ve sivil bürokrasinin kaynağı olan ve Heterojen Pencaplı eyaleti görüntüsü veren Pencap eyaletinde bile diğer etnik unsurların yerleşik olduğu bölgeler vardır (Nyrop, 1984, s. 80).

Ülkenin iki resmi dilinden biri olan Türk Babür imparatorluğundan kalma Urduca, idarenin kullandığı dil olmaktan öte Müslümanların tarihi dili olarak milli bir değer taşısa da, ülkenin çok az bölümünde konuşulan bir elit dili olmaktan öteye

gidememiştir. Her bölge kendi dilini hatta kabile dillerini konuşur. Dil, maalesef, ülkede milli bir bütünlüğe kavuşmada vasıta olamamıştır (Nyrop, 1984, s. 82).

Sind, Serhat ve Belucistan'da insanların büyük bir kısmı, Merkezi Hükümeti, Pencap eyaletinin; kendi üzerlerinde hâkimiyet kurmak ve kendi kültürlerinin hayata geçirilmesini ve otonomilerini engellemek için oluşturduğu bir vasıta olarak görür. Hatta bu durumu, İngiliz sömürge yönetiminin "Pencap Sömürge Yönetimi" şeklinde devam etmesi olarak düşünenlerin mevcudiyeti de küçümsenemez (Nyrop, 1984, s. 83).

5.2.1. Serhat Eyaleti (Kuzey Batı Sınır Eyaleti -NWFP) Sorunu

Peştun çoğunluğun yaşadığı Serhat Eyaleti Pakistan'ın ile Afganistan sınırını oluşturur. Bu sınır 1893 yılında, o dönemde İngiliz sömürgesi olan Hindistan'ın Dışişleri Bakanı Sir Henry Mortimer Durand tarafından çizilmiştir. Anlaşmanın mimarının adından dolayı Durand Hattı olarak anılan sınırı belirleyen anlaşma, 100 yıl sonra bölgenin tekrar Afganistan'a devrini öngörmesi ve bir çeşit "Hong Kong" modeli olmasına rağmen, ortadan bölünen dağlık bölgenin iki tarafında, iki ayrı ülkede yaşayan Peştunlar tarafından hiçbir zaman kabul görmemiştir. Dönemin Afgan yönetimine sunulan çözüm Afgan halkını da tatmin etmemiş ve bilinçaltında eziklik yaratmıştır. Daha sonra Hindistan ile Pakistan'ın ayrılmasında bu sınır aynen korunmuş, Pakistan yönetimi tarafından devir konusu dikkate alınmamıştır (Ali, 2008a, s. 117).

Afgan yönetimleri sadece bu sınırı tanımamakla kalmamış, Pakistan'ın kuruluşuna da karşı çıkmıştır. Kuruluşundan itibaren Afganistan ile Pakistan arasındaki en temel sorun iki ülke arasındaki sınır sorunu olmuştur. Bu sınırın tanınması için arabulucu rolü üstlenen İran Şahı Rıza Pehlevi, dönemin Afgan lideri Prens Davut'a sınırı tanınması karşılığında üç milyar dolarlık yardım önermiştir.

Rüşvet gibi görünen bu yardım önerisini kabul etmeye hazır olan Prens Davut Nisan 1978’de devrilince bu anlaşma hayata geçirilememiştir (Ali, 2008a, s. 119).

Pakistan’ın kurulmasından önce olduğu gibi şimdi de Peştunlar, yaşadıkları Kuzey Batı Sınır Eyaleti’ni “Peştunistan” diye adlandırmak istemektedir. Peştunistan kavramının altında, daha ileride tüm Peştunların birleştirilmesi hayali de yatmaktadır (Nyrop, 1984, s. 34).

İngilizler burada Hindistan’ın diğer bölgelerinden farklı olarak merkezi otoritenin hâkimiyetinde ısrarcı olmamış, bölgeyi yerel liderlerin sözünün geçtiği ve geleneklerin devam ettiği kısmen özerk denilebilecek bir yapıya müsaade ederek elde tutmuştur. Bu bölge İngilizler için güvenlik maksatlı “İleri Bölge” olarak anlam kazanmıştır (Nyrop, 1984, s. 20).

Bölgede ayrıca Federal yönetime bağlı olarak idare edilen yarı otonom Aşiretler Bölgesi (Federally Administered Tribal Areas-FATA) vardır. Üç milyonun üzerinde insanın yaşadığı dağlık Aşiretler Bölgesi; Kiber, Bacur, Mohmand, Orakzai, Kurram ile Kuzey ve Güney Veziristan adındaki yedi ilçeden oluşur. Bölge halkının dindar olmasına rağmen mollaların yetkisi sadece cami ile sınırlıdır. Bölge, bölge insanının geleneklerine bağlı olarak, bölgenin hatırı sayılan yaşlıları ve yerel yöneticileri tarafından yönetilir. Federal Hükümet ise siyasi temsilciler ve bölgeye özel, “kasadar” adı verilen güvenlik gücü ile bölgenin idaresinde rol alır. İngiliz Sömürge Yönetimi döneminde de olduğu gibi, bölge halkının silah taşıması ve cephanesinin bulunmasına müsaade edilmiştir (Musharraf, 2006, s. 264).

Kuzey Batı Sınır Eyaleti’nin İngilizlerin sömürge yönetimi döneminde, İngiliz araştırmacıların Peştunlara yönelik yaptığı değerlendirme raporlarında; Peştunların son derece barbar, gayrı medeni, cahil ve parayla satın alınan bir topluluk olduğu anlatılır (Ali, 2008a, s. 194).

Bölge halkı İslamı çok katı biçimde uygulayan toplum hayatında kadını ikinci plana atan ve yerel liderler tarafından İslami gerekçelerle çok kolay harekete geçirilen bir toplumdur. Bir Peştun'un düşmanı normalde İslam düşmanı kâfirlere. Geçmişte bölgede yaşayan Peştunlar İngiliz kâfirlere karşı kolayca harekete geçirilmiştir (Nyrop, 1984, s. 86).

Taliban da bu eyalette üslenmiştir ve hemen hemen Tüm Taliban militanları Peştunlardan oluşmaktadır. Afganistan'ın büyük bir bölümünde Peştunların çoğunluğu oluşturduğu, Pakistan'ın Kuzey Batı Sınır Eyaleti ve Belucistan'da da Peştunların yaşadığı, Tüm Peştunlar birleşince; 40-45 milyon nüfuslu, aynı kültüre sahip ve aynı dili konuşan bir kitlenin ortaya çıktığı dikkate alındığında, Pakistan'daki etnik anlaşmazlığın kökeninin Peştunların Kuzey Batı Sınır Eyaleti'ni "Peştunistan" diye adlandırmak istemesinden kaynaklandığı düşünülebilir¹ (Latham, 2009).

5.2.2. Belucistan Sorunu

Belucistan Pakistan'ın toprak bakımından en büyük, nüfus bakımından en küçük eyaletidir. Belucistan, ismini bu bölgede yaşayan ve "Beluci" olarak nitelendirilen etnik gruptan alır. Beluciler bugün Afganistan, İran ve Pakistan sınırları içerisinde yaşamaktadır. Belucistan'da nüfusun %53'ü Belucilerden, %41'i ise Peştunlardan oluşmaktadır. Peştunlar genelde bölgenin kuzeyinde yaşamaktadır. Geçmişte İngiliz Sömürge Yönetimi, Peştunların çoğunlukta oldukları bölgeleri yerel liderler ve geleneklerin hakim olduğu otonom bir yapı ile elde tutmuştur (Nyrop, 1984, s. 94).

Belucistan'ın kentlerinde, diğer etnik yapılardan gelen insanların ticari faaliyetleri yürüttüğü, Pencap kökenli askeri ve sivil bürokrasinin ise bölgedeki sulanabilen verimli toprakları parsellediği görülür (Nyrop, 1984, s. 80).

¹ Serhat Eyaleti ve Pakistan ve çevresindeki etnik yapıyı gösteren haritalar için bkz. EK-5 ve EK-6

Pakistan'ın en geri kalmış eyaleti olan Belucistan'da okur-yazar oranı, hastane ve okul sayıları düşüktür. Merkezi yönetim tarafından kontrol edilen ve yapımı halen devam eden Gwadar Limanı stratejik bir öneme sahiptir. Belucistan, başta doğalgaz olmak üzere zengin yeraltı kaynaklarına sahiptir. Belucistan halkı, bu yeraltı kaynaklarının gelirlerinden pay istemekte, federal hükümetlerin fakirlik, eğitimsizlik ve işsizlik sorunlarını çözmek üzere attığı adımları yeterli görmemekte ve bölge zaman zaman merkezi yönetime karşı ayaklanmaktadır.

Belucilerin Pakistan'a karşı isyanları Pakistan'ın kuruluşundan bu tarafa fasılalarla ama sürekli devam edegelmiştir. Pakistan'ın kuruluş safhasında Belucistan'ın ülkeye tamamen katılması, yapılan askeri operasyonların başarılı olması neticesinde, 1948 yılında gerçekleşmiştir (Nyrop, 1984, s. 34).

Beluciler 1955 yılında Pakistan'ın "Bir Millet" olarak adlandırılmasına ve diğer etnik kimliklerin geri plana itilmesine karşı tavır koymuşlar, toplumsal muhalefeti temsil eden liderlerinin 1958'de tutuklanmasından sonra da muhalif hareketi daha ileri taşıyarak ayaklanmaya çevirmişlerdir (Kahn, 2005, s. 204).

2003 yılına kadar Beluciler başarısızlıkla sonuçlanan dört isyan girişiminde bulunmuşlardır. Bunların her biri kuvvet kullanılarak bastırılmıştır. Bunlardan en önemlisi 1973 yılında başlayıp dört yıl sürenidir. Bu ayaklanmanın en ilginç yanı, Pakistan Ordusunun bu ayaklanmayı aşırı güç kullanarak bastırmasının da ötesinde, İran Şahının verdiği destektir. Marxist-Leninist Belluci militanların başlattığı hareketin kendi ülkesine de yayılma ihtimalinden çekinen İran Şahı, Pakistan Ordusunun emrine sadece silahlı helikopterlerini vermekle kalmaz, bu helikopterleri kendi pilotlarına da kullandırır (Nyrop, 1984, s. 60).

İran'da İslam devriminin gerçekleşmesinden sonra bölgedeki Arap ülkeleri Şii İslamın gelişmesinin kendilerine olan muhtemel etkilerinden de çekinerek, İran içerisindeki Sünni Belucileri kullanmak isterler. İran'ın Irak ile savaşa girmesi onlara

bu fırsatı verir. Ancak arkasına geçmek istedikleri “Büyük Belucistan” hareketinin Pakistan’a olabilecek muhtemel yansımalarını değerlendirerek geri adım atarlar (Kahn, 2005, s. 195).

“Bağımsız Belucistan” konusu ise ilk olarak, Soğuk Savaş’ın hakim olduğu “İki Kutuplu Dünya” döneminde gündeme gelmiş ve SSCB’nin, Belucistan üzerinden “Sıcak Sular” a ulaşma hedeflerine yönelik projeler tartışılmıştır.

Soğuk savaş sonrasında ABD ve Hindistan’ın bu projenin arkasına geçtiği iddia edilmektedir. Ayrılıkçı Beluci lider Nevap Ekber Bugti’nin 2006 yılında öldürüldüğü sırada, ABD’li bazı “Think-Tank” kuruluşları tarafından hazırlanan ve bir Amerikan askeri dergisinde yayımlanan bir haritanın medyada gündeme gelmesi tesadüf olmasa gerekir. Bu haritada mevcut İslam ülkeleri parçalara bölünmüş ve Belucistan da “Özgür Belucistan” olarak Pakistan’dan ayrılmış gösterilmektedir. Bazı çevreler Nevap Ekber Bugti’nin öldürülmesini bu planın icraya konulmasının başlangıcı olarak görmektedir (Düşünce Gündem, 2009).

Bugti Aşireti ve Pakistan’a karşı Belucistan’ın özerkliği davasının geleneksel lideri olan 79 yaşındaki Navab Ekber Bugti’nin Ağustos 2006 ayında Pakistan güvenlik kuvvetleri tarafından öldürülmesinden sonra Belucistan’da meydana gelen toplumsal olayların kontrol altına alınması zaman almış ve ülkeye zor anlar yaşatmıştır.

Geleneksel Lider Bugti’nin öldürülmesinden sonraki dönemde Belucistan’daki ayrılıkçı hareket son bulmamıştır. Ayrılıkçı “Belucistan Kurtuluş Ordusu (BLA)”, eyaletteki doğalgaz nakil hatlarına ve altyapı tesislerine saldırılar düzenleme ve yabancıları kaçırma faaliyetlerini, eskisi kadar yoğun olmasa da sürdürmüştür. Ancak, aşiretlerin kendi bölgelerinden çıkartılan doğalgazdan faydalanması ve bundan pay almasına yönelik bir gelişme olmamıştır.

Pakistan, Hindistan'ın Afganistan'daki Kandahar Başkonsolosluğu üzerinden Belucistan'daki ayrılıkçılara destek sağladığı yönündeki iddialarını sürdürürken, Nisan 2009 ayı içerisinde üç Beluci liderin kimliği belirsiz saldırılarınca öldürülmesinin ardından, eyaletteki istikrar ortamı bozulma eğilimi göstermiş, eyalet çapında şiddet içeren gösteriler yapılmış, bölge halkı saldırıdan orduyu sorumlu tutmuştur.

Federal Hükümet, uzun yılların ihmali sonucu Belucistan'da kronik hale gelen fakirlik, eğitimsizlik ve işsizlik sorunlarını çözmek üzere bölgeye ayrılan kaynakları artıracığını (Mart 2009'da yaklaşık 500 milyon Dolar kaynak ayrılmıştır) ve yasal düzenlemeler yapacağını açıklamış olmasına rağmen, bölgedeki sorunların kısa vadede çözümlenmesini beklemek gerçekçi değildir².

5.3.Ekonomik Sorunlar

Pakistan ekonomisinin sorunlarının temeli kuruluş dönemine kadar uzanır. Ülke kurulurken ekonomik kaygılar gündeme gelmemiş, bölünme öncesi Hindistan'ına ait kaynakların çoğunluğu Hindistan'a bırakılmıştır. Ekonomik altyapının temel kaynak ve vasıtaları Hindistan'a onyedisi, Pakistan'a beş oranında taksim edilmiştir. Buna rağmen Pakistan alamadığı kaynakların peşinde 1960 yılına kadar koşmak zorunda kalmıştır (Nyrop, 1984, s. 35). Ekonomik yetersizlik kuruluştan alınan miras ile günümüze kadar her zaman gündemde kalmış temel bir sorun olmuştur. Bu nedenle ekonominin son dönemdeki durumunu yansıtarak ülkenin bulunduğu göstermek daha doğru olacaktır.

Pakistan ekonomisinde son yıllarda süre gelen güçlü büyüme, 2007-2008 mali yılında, özellikle de 2008 yılı Ocak ayından itibaren eski hızını kaybetmiş bulunmaktadır. Bir önceki dönemde % 7,02 olarak gerçekleşen büyüme hızı, 2008 yılında % 5,78'e düşmüştür. Büyüme hızındaki düşme 2009'da da devam etmiş ve

² Belucistan Eyaleti çevresini ve Belucistan Eyaletini gösteren haritalar için bkz. EK-7 ve EK-8

enflasyon son yıllarda % 20'lerin üzerinde demirlemiştir. Siyasi belirsizlik nedeniyle özel yatırımların azalması, kötüleşen güvenlik durumu, petrol fiyatlarının artması ve enerji sıkıntısı, bu düşüşün en önemli sebepleri olarak sayılabilir.

Dış ticaret açığı 2007-2008 döneminde rekor düzeye ulaşmış, bunun doğal sonucu olarak ödemeler dengesi bozulmuş ve Merkez Bankası döviz rezervleri hızla düşmeye başlamıştır. 2007 yılı Temmuz başında yaklaşık 16 milyar Dolar düzeyinde olan döviz rezervleri, 2008 sonlarında 6 milyar dolar düzeyine inmiş, alınan kredi ile bir nebze rahatlama sağlansa da, 2009 yılında IMF'den ikinci bir kredi temini konusu gündeme gelmiştir. Bunun yanı sıra, Nisan 2009'da Tokyo'da gerçekleştirilen Pakistan'ın Dostları Grubu toplantısından, Pakistan'a yaklaşık 5 milyar dolar kredi verilmesi kararı çıkmıştır.

Ülke ekonomisinin karşı karşıya bulunduğu sorunların başında, ciddi bir enerji sıkıntısından kaynaklanan uzun süreli elektrik kesintileri, gıda fiyatlarında kaydedilen artış ve artan dış ticaret ile bütçe açığı gelmektedir.

5.3.1. Gıda Fiyatlarındaki Artış ve Yoksulluk

Pakistan nüfusunun yüzde 85'i günde 2 doların altında bir gelirle geçinmektedir. Dünya Gıda Programı (WFP) tarafından 2009 yılı başında yayımlanan bir raporda, Pakistan nüfusunun 77 milyonluk kesiminin yoksulluk nedeniyle kötü beslendiği, Pakistan nüfusunun yaklaşık yarısının yükselen fiyatlar nedeniyle gıda güvenliği riski ile karşı karşıya kaldığı yer almaktadır. Söz konusu rapora göre, 2008 yılı içerisinde halkın %23-%28'lik kesiminin fakirlik sınırının altında yaşadığı belirtilmiştir.

Ülkede halkın temel besin maddesi olan buğday ve un konusunda 2007 Mayıs ayında başlayan sıkıntı halen devam etmektedir. Tüccarlar mal sevkiyatını ülkenin

kuzeyine ve oradan da yüksek karla satış yapabildikleri Afganistan'a ve Orta Asya ülkelerine kaydırmışlardır. Buğday destekleme alım fiyatının uluslararası piyasadaki seviyenin çok altında kalması nedeniyle, un stokçuluğu ve kaçakçılığı ciddi boyutlara ulaşmıştır. Un fiyatlarındaki hızlı artış da devam etmektedir. Halkın temel besin maddesi olan unun fiyatının hızla artması halkın büyük tepkisini çekmektedir.

Ülkenin kırsal kesimindeki insanların topraksızlık sorunu ve toprak reformu ihtiyacı ile tarımın desteklenmesine yönelik ihtiyaç devam etmektedir. Sind eyaletinin % 86'sının, Belucistan eyaletinin % 78'inin, Pencap eyaletinin % 74'ünün, Serhat eyaletinin % 65'inin hiçbir toprağı yoktur. Bu rakamlar ülkenin toplam nüfusunun % 55'inin toprağı olmadığı anlamına gelmektedir. Tarımdaki sorunlar sadece bunlar değildir; erozyon, sulama ve tahliye imkânlarının yetersizliğinin yanı sıra ürün ve verim darlığı gibi sorunlar da küçümsenemez. Sorunlara çözüm arayışları da ülkenin federal ve bölgesel parlamentolarındaki büyük toprak sahiplerinin engellemelerine takılmaya devam etmektedir (Ali, 2008a, s. 257).

Sağlık sorunu da fakirler için büyük bir endişe kaynağıdır. Fakir vatandaşların neredeyse hiçbir sağlık güvencesi yoktur. Maddi imkânı olanlara özel hastaneler sağlık imkanı sunarken fakirlerin yapacağı fazla bir şey yoktur. Ülkede besin yetersizliğinden kaynaklanan ve solunum yoluyla bulaşan hastalıklar, verem ve şeker hastalığı yaygındır. Konut sorunu da ordu ve kamu personeli hariç çözülememiş durumdadır (Ali, 2008a, s. 259).

5.3.2. Enerji Sıkıntısı

Pakistan, altyapı yetersizliği nedeniyle ciddi bir enerji darboğazından geçmektedir. Elektrik üretimi ile tüketimi arasında 2500 MW açık bulunmaktadır. Ülke çapında 12 saati bulan günlük elektrik kesintileri yabancı sermaye akışını olumsuz yönde etkilemenin yanı sıra, Pakistan ekonomisinde % 38'lik paya sahip olan sanayi üretimini de aksatmaktadır.

Enerji güvenliğinin sağlanması açısından, uluslararası enerji piyasalarının istikrarsızlığı ve Çin ile Hindistan gibi gelişmekte olan diğer bölge ülkelerinin artan enerji ihtiyaçları, Pakistan'ı dışa bağımlılığı asgari düzeyde tutarak, sahip olduğu enerji kaynaklarından azami ölçüde faydalanmaya sevk etmektedir.

Pakistan'ın kanıtlanmış doğalgaz rezervleri yaklaşık 900 milyar metreküp olup, günde yaklaşık 110 milyon metreküp üretim yapılmaktadır. Pakistan enerji gereksiniminin % 50'sini kendi doğalgaz yataklarından karşılamaktadır.

Pakistan'ın 185 milyar tonluk kömür rezervi, enerji darboğazının yerel kaynaklar kullanılarak aşılması bakımından önem arz etmektedir. Hâlihazırda, ülkenin enerji ihtiyacının % 7,3'ü kömürden karşılanmaktadır. Thar bölgesinde dünyanın beşinci büyük kömür yatağına sahip Pakistan, önümüzdeki dönemde bu kaynağı geliştirerek daha fazla kullanmayı öngörmektedir.

Belucistan Eyaleti'nin Makran sahilinde inşa edilmekte olan Gwadar Limanı, ticaretinin % 95'ini denizyolu ile yapan Pakistan için dünya enerji yolları üzerindeki konumu açısından da önem taşımaktadır. Gwadar Limanı, Orta Asya'nın zengin enerji kaynakları için ana dağıtım noktası olabilecektir. Hürmüz Boğazı'na yalnızca 180 deniz mili mesafede yer alan liman, Pakistan'a önemli bir enerji koridorunu kontrol etme kabiliyetini kazandıracaktır. Pakistan, Gwadar'ın coğrafi potansiyelinin sunduğu imkânlardan tam anlamıyla istifade edebilmek için yabancı sermayeyi bölgeye çekmek istemektedir.

Enerji ihtiyacının % 12,6'sını hidroelektrik santrallerden karşılayan Pakistan, "Vision 2025" adıyla uygulamaya koyduğu kapsamlı enerji altyapı geliştirme girişimi çerçevesinde mega baraj projeleri (Bhasha-Diamer, Kalabagh, Munda, Kurrum Tangi, Akhori) üzerinde durmaktadır.

Pakistan Nükleer Enerji Komisyonu (PAEC) tarafından işletilen iki nükleer enerji santrali (Karachi Nuclear Power Plant – KANUPP, Chashma Nuclear Power Plant – CAHSNUPP-1) enerji ihtiyacının ancak % 1'ini karşılamaktadır. Üçüncü bir nükleer enerji santralının inşasına ise 8 Nisan 2005 senesinde başlanmıştır (Chashma Nuclear Power Project Unit-2 – CHASNUPP-2). Pakistan, eski teknolojileri, bakım ve idame konusunda bilgi eksikliği nedeniyle mevcut nükleer santrallerini verimli olarak kullanamamakta, santral sık sık arıza yaparak devre dışı kalmaktadır.

Son dönemde Pakistan Bilim ve Teknoloji Bakanlığı ile ÇHC makamları arasında yenilenebilir enerji alanında işbirliği imkânlarının ele alındığı; bu çerçevede, iki ülke arasında güneş enerjisi alanında işbirliği tesis edilmesine yönelik görüşmelerde bulunulduğu basına yansımaktadır. Sahil kesimlerinde rüzgâr enerjisi açısından potansiyel mevcuttur. Uygun mevkilere rüzgâr enerjisi santralleri kurulması öngörülmektedir. Bu kapsamda Türk Zorlu Grubu da Pakistan'ın 50 MW gücündeki ilk rüzgâr enerji santralının inşasını üstlenmiştir.

Pakistan, enerji gereksiniminin % 50'sini kendi topraklarından çıkardığı doğalgaz ile karşılamakla birlikte, artan doğalgaz ihtiyacını karşılamak ve kaynaklarını çeşitlendirmek amacıyla çeşitli boru hattı projelerini (IPI Projesi, Türkmenistan-Afganistan-Pakistan Doğalgaz Hattı Projesi ve Tacikistan-Afganistan-Pakistan Enerji Nakil Hattı Projesi) hayata geçirmeyi öngörmektedir. Ancak bölge ülkelerinin siyasi, ekonomik ve terör sorunlarına bakıldığında söz konusu projelerin kısa vadede gerçekleştirilmesi zor görünmektedir.

5.3.3. Dış Ticaret Açığı ve Döviz Sıkıntısı

2007 yılından beri artan siyasi gerilimler, terör saldırıları ve 2008 yılından beri tüm dünyayı etkileyen küresel ekonomik kriz, yabancı yatırımlardaki azalma ve dış ticaret açığının da hızla artmasıyla, Eylül 2008'den itibaren ülkede ciddi bir döviz sıkıntısı baş göstermiş ve bunun sonucunda Pakistan Rupisinin değer kaybı hızla artmıştır.

Ekonomistlerce; Pakistan'ın büyüme hızının sürdürülebilmesi için öncelikle fiziki altyapının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi kapsamında önemli miktarda yatırım yapılması, sanayi üretimini aksatan elektrik kesintilerine son verilmesi ve yatırımlar için ihtiyaç duyulan kaynakların sağlanabilmesini teminen vergi tabanının genişletilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

5.4. İdari, Yapısal ve Sosyal Sorunlar

5.4.1. İnsan Hakları ve Demokratikleşme Sorunu

Pakistan'ın insan hakları konusundaki sicili yerel ve uluslararası insan hakları kuruluşları tarafından genel itibarıyla zayıf olarak değerlendirilmektedir. Pakistan güvenlik güçlerince şüphelilere ve militanlara işkence uygulamasının yaygın olduğu, özellikle Belucistan ve Aşiretler Bölgesi gibi ayrılıkçı ya da militan hareketlerin görüldüğü bölgelerde insan hakları ihlallerinin daha sık yaşandığı, farklı insan hakları örgütleri tarafından ifade edilmektedir.

Hükümetin son yıllarda insan hakları alanındaki bazı çalışmalarının yeterli olmadığı, bunun dışında Pakistan kanunlarının bireylerin haklarının korunmasından ziyade, iç güvenliğin sağlanması ve suçun önlenmesi amaçlı olduğu anlaşılmaktadır.

Pakistan Federal Gazeteciler Birliği'nin 2006 yılında yayımladığı bir raporda, Hükümetin ülkede basın özgürlüğü bulunduğu yönündeki açıklamalarının tartışılır olduğu, basın mensuplarının görevlerini yerine getirmekte pek çok zorluklarla karşılaştıkları, aylardır akıbetleri meçhul olan gazetecilerin bulunduğu ve Hükümetin basın özgürlüğünün sağlanması için görevlerini yerine getirmesi gerektiği kaydedilmektedir.

5.4.2. Eğitim Sorunu

Başbakan özel danışmanı Bayan Shahnaz Wazir Ali'nin ülkedeki yabancı misyon temsilcilerine Mayıs 2009 ayında verdiği brifinge göre; ülke toplam nüfusu 172 milyon olup yaşlara göre dağılımı; 18 yaş altı % 43, 18–64 yaş arası % 53 ve 65 yaş üstü % 4'dür. Özellikle genç nüfus oranı çok yüksektir. Eğitim durumu; okul öncesi eğitim alan % 18, ilköğretim % 30, orta öğretim % 21, lise ve dengi % 17, yüksek öğrenim % 13'dür. Yetişkin okuryazar oranı % 50 ile çok düşük seviyededir. İlköğrenime katılma oranı % 66, orta öğrenime katılma oranı % 32'dir. Genç nüfusun okuma okuryazar oranı % 65 seviyesindedir.

Eyaletler eğitim seviyesine göre sıralandığında Pencap, Sind, Serhat Eyaleti ve Belucistan gelmektedir. Özel bir yönetimi olan Serhat Eyaleti ve Aşiretler Bölgesi'nde eğitim seviyesi çok düşüktür. Okul sayısı Pencap'ta 63.962, Sind'de 39.141, Serhat Eyaleti'nde 27.720 ve Belucistan'da 9.433'dür. Eğitimde önemli bir yer tutan Medreselerin toplam sayısı 11.351, öğrenci sayısı 1.457.189, öğretmen sayısı ise 9.237'dir.

Toplam öğrenci sayısı 44 milyon olması gerekirken 33 milyon öğrenci bulunmaktadır. Bunun 21 milyonu devlet okullarında ve 12 milyonu da özel okullarda öğrenim görmektedir. Toplam bütçeden eğitime ayrılan pay % 2'nin altındadır. Ülkede toplam 107 üniversite bulunmaktadır. Bunlardan 74'ü Pencap ve Sind eyaletinde bulunmaktadır.

Eğitime ayrılan kaynak ise ülke Milli Gelirinin % 2.4'üne denk gelmektedir. Daha da acı olanı ise ülkede mevcut olmayan öğretmenlere maaş verilmesi ve boşaltılmış okullara yapıldığı iddia edilen faturalardır. Ülkedeki eğitimdeki imkânsızlıklar ve fırsat eşitsizliği ile fakirlerin iyi eğitim alma konusundaki şanssızlığı, fakir aile çocuklarını, karınlarının doyurulduğu ve üzerlerine kıyafet verildiği medreselere doğru itmektir (Ali, 2008a, s. 258-259).

5.4.3. Medrese Sorunu

Pakistan'daki resmi okullarda; ilk, orta, lise ve üniversitelerde okutulan “Pakistan Studies” adlı kitaplarda, medreselerin Pakistan'ın kuruluşunda oynadığı role büyük yer ayrılır ve medreseler Pakistan'ın Hinduizme karşı var oluş merkezleri olarak tanımlanır.

Ülkedeki önemli bir ekolü temsil eden Diyobend medresesinin kuruluş tarihi 1800'lü yılların ortalarına dayanmaktadır. Diyobend medresesi, İngiliz sömürgeciliğine karşı, Hint alt kıtasındaki insanlara dini eğitim verilmesi için kurulmuş, sonrasında bölgede etkin bir ekol haline gelmiştir (Nyrop, 1984, s21).

Barelvi medresesi de benzeri bir gelişim izlemiş, bölgede etkinliğini artırarak, Diyobend medresesine rakip hale gelmiştir. Bu iki akım geçmişte sömürge Hindistan döneminde hem İslam'ın toplumdaki rolü hem de Pakistan hareketinin gelişiminde sürekli bir rekabetin içinde olmuştur (Talbot, 1998, s. 29).

Orgeneral Ziya Ül-Hak döneminde, Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgali sonrasında, çoğunlukla Afgan mülteci çocuklarına yönelik olarak, Peşaver ve Pakistan-Afganistan sınırında yüzlerce medrese kurulur. Bu medreselerin finansmanını, Pakistan Yönetimi, CIA, bu durumu Vahabi İslamı yaymak için fırsat olarak gören Suudi Arabistan ve bazı Körfez ülkeleri karşılar. Bu uygulama Orgeneral Ziya Ül-Hak döneminden sonra gelen Benazir Butto yönetimi tarafından da devam ettirilir (Kahn, 2005, s. 197).

(Vahabi) Selefî okullarının dışındaki medreselerde dersler Hanefî mezhebine göre verilir. Burada, mülteci Afgan çocuklarının yanı sıra, cihad için Afganistan'a gidenler Arapça öğrenmek için eğitim görür. Bu medreselerde okuyan gençler yazları Afganistan'a cihada gider, öğrenim döneminde ise medreseye dönerler. İşte bu dönemde Taliban Hareketi de Diyobend medresesinde doğar.

Bu okullarda silahlı eğitim verilmez, silahlı eğitim almak isteyenler Afganistan içlerine girer ve orada, Şah Ahmet Mesud, Gulbettin Hikmetyar, Burhanettin Rabbani, Sayyaf, Müceddidi veya Arap savaşçılardan silahlı eğitim alır. Bu silahlı eğitim kamplarının hemen hepsinde Pakistan istihbaratına ya da başka istihbaratlara bağlı şahıslar bulunur. Afganistan işgalinin sona ermesinin ardından Pakistan, özellikle 1996-1997 yılından itibaren bu medreselerin büyük bölümünü kapatır (Kışlakçı, 2008).

Taliban'ın Diyobend medrese geleneğiyle ilişkisinin artması karşısında, Pakistan'ın yaygın Sufi akımı Barelvi buna karşı durur. Zengin bir Sünni-Hanefi (Nakşibendi) geleneğinden gelen Pakistanlılar, El-Kaide'nin, Arabistan yarımadasından gelen Vahabi (Selefi) cereyanıyla donandığını ve Taliban'ı da enfekte ettiğini gördükten sonra bu tür medreseleri engeller (Çandar, 12.06.2009).

Daha sonraları bu medreseler ülkedeki fakir çocuklar için bir çekim merkezi haline gelir ve tekrar açılır ve yaygınlaşır. Medrese sistemi üzerinde hükümetin, ya da milli eğitim sisteminin bir etkisinin olmadığı kabul edilir. Medreselerde eğitim programı kurucu vakıflar tarafından belirlenir. Bu vakıf kursları ve medreselerde yalnızca din eğitimi verilmediği, aynı zamanda o mezhep ya da cemaatin din anlayışının, diğer inanç ve mezheplere çok katı ve toleranssız bir açıdan bakan yaklaşımla birlikte verildiği düşünülür (Musharraf, 2006, s. 312).

Dördü Sünni, birisi Şii beş ayrı vakıf sistemi tarafından ayrı olarak kurulan bu medreselerden mezun olan öğrencilerin yüzde 10'unun, yasa dışı terör gruplarına katıldığı, Afganistan'daki Taliban ve Pakistan'da üslenen El Kaide'nin yanı sıra, Güney Asya'daki pek çok terör örgütlerinin bu medreselerden militan devşirdiği de Batılı istihbarat örgütlerince sıkça gündeme getirilir. Pakistan'da dinî radikalizm tehdidini canlı tutan bir etkenin de ülkede kontrolü mümkün olmayan medreseler olduğu, geleneksel İslam anlayışı çerçevesinde ibadeti öğretme ve yönetme merkezi olarak çalışması gereken medreselerden bazılarının radikalleşerek farklı amaçlara yöneldiği de iddia edilmektedir (Oğan, 2007).

Yaşanan tartışmalar, Batı baskısı ve medrese kaynaklı terör olaylarının gündeme gelmesi sonrasında, 2007 yılında Hükümet, tüm medreselere lisans zorunluluğu getirir. Söz konusu medrese reform projesinin yürürlüğe girmesinden bu yana ülke çapında 8202 yeni medrese açılır ve 2009 sonlarında 15.000 rakamına yaklaşır. 2007 Medrese Kanunu, müfredatın modernizasyonunu da öngörür, ancak bu safha Lal Mescid operasyonu nedeniyle durdurulur. Ayrıca ülkede sayılarının 20.000'e ulaştığı dile getirilen kayıt dışı medrese de bulunmaktadır.

Pakistan İçişleri Bakanı Rahman Malik, Uluslararası İslam Üniversitesine Ekim 2009 ayında düzenlenen intihar saldırısının ardından yaptığı açıklamada, Afganistan kökenli medrese imamlarının en kısa zamanda Pakistan'ı terk etmesini, ayrıca medreselerde eğitim gören ve sayıları 40 bin kadar olduğu tahmin edilen Afganistan kökenli öğrencilerin de medreselerden kendi istekleriyle ayrılmasını ister (USAK, 2009a).

Bunun yanı sıra, Başbakan Erdoğan'ın Pakistan ziyaretinde, 25 Ekim 2009 tarihinde yapılan görüşmelerde Pakistan Başbakanı Yusuf Rıza Gilani'nin medrese sistemini ıslah etmek için Türkiye'deki imam-hatip okulu sistemini araştırmak istediklerini açıklaması ülke yönetiminin konuya çözüm arayışların göstermesi açısından önemlidir ("Türkiye Bir Askeri Darbeyi", 2009).

5.4.4. Nüfus, Azınlık ve Göç Sorunları

Halen %1.9 yıllık nüfus artış hızıyla Pakistan nüfusu yılda yaklaşık 3 milyon kişi artmaktadır. 2002 yılında belirlenen nüfus planlaması politikası çerçevesinde yıllık nüfus artış hızının 2020'ye kadar % 1.3'e düşürülmesi hedeflenmektedir.

Nüfus artış hızının yüksek olması ve Pakistan'da yeterli iş imkânlarının bulunmaması ülkedeki işgücünün yabancı ülkelere gitmesi sonucunu doğurmuştur. Başta Suudi Arabistan olmak üzere Arap ve Körfez ülkelerinde çok sayıda Pakistanlı işçi çalışmaktadır. Ayrıca İngiltere'de de bir milyona yakın Pakistanlı bulunmaktadır. Pakistanlı yetkililerce; yaklaşık yedi milyon Pakistanlının yurtdışında yaşadığı değerlendirilmektedir.

İşsizlik ve ekonomik sorunlar nedeniyle Pakistan'dan Avrupa ülkelerine yönelik yoğun bir yasadışı göç akımı da bulunmaktadır. Öte yandan, Pakistan dünyada en fazla mülteci barındıran ülkelerin başında gelmeye devam etmektedir. Sovyetler Birliği'nin 1979'da Afganistan'ı işgal etmeye başlamasından itibaren Pakistan'a sığınan ve Sovyetlerin Afganistan'dan tamamen çekilmesi sonrasında ülkede devam eden iç savaş ve Taliban'dan dolayı Pakistan'da kalmaya devam eden Afgan mültecilerin sayısı 2,4 milyon civarındadır. Pakistan'daki Afgan mültecilerin çoğu mülteci kamplarında yaşamaktadır. Pakistan Hükümeti ülkede bulunan bazı Afgan mülteci kamplarını güvenlik gerekçeleriyle kapatmak istemektedir.

Afgan mülteci sorununa ilave olarak, ABD'nin özellikle 2008 yılından itibaren Aşiretler Bölgesinde başlattığı sınır ötesi İHA operasyonları nedeniyle, Pakistanlı halkın yer değiştirmesi sorunu ortaya çıkmış, özellikle Peşaver'de kamplar oluşturulmuştur. ABD operasyonları ve Pakistan Silahlı Kuvvetlerinin operasyonları nedeniyle aşiret bölgelerinden çok sayıda insanın göç ettiği bilinmektedir.

5.4.5. Mezhep Çatışmaları

Pakistan'ın Müslüman nüfusunun yüzde 77'si Sünni, yüzde 20'si ise Şii'dir. Pakistan Şii nüfus bakımından İran'dan sonra dünyada ikinci sıradadır. Ülkede Irak'taki Şii nüfusundan daha fazla Şii mevcuttur. Ancak, İslam tarihi içinde mevcut Sunni-Şii çatışmasının en yoğun yaşandığı Müslüman ülke de Pakistandır. Şii nüfus,

Sünniler tarafından ABD yanlısı ve casusu olarak nitelendirilmektedir. Her iki grup arasında son 20 yılda meydana gelen çatışmalarda 4500'den fazla insan hayatını kaybetmiştir.

Ülkede en fazla Şii nüfusun yaşadığı Karaçi kentinde Şiiler özellikle Şubat ayı içerisinde kutlanan “Aşure Haftası”nda bombalı saldırıların hedefi olmaktadır. Ülkedeki Şiilere yönelik saldırılar 1980’li yıllarda, dönemin Devlet Başkanı General Ziya Ül Hak’ın İslamizasyon politikalarında Sünni hukuku ön plana çıkarması nedeniyle başlamıştır (Nyrop, 1984, s. 85).

Dini fanatizm maalesef Pakistan’a ABD tarafından sunulan bir hediye olmuştur. Bu fanatizmin kökleri Orgeneral Ziya Ül-Hak döneminde, Sovyetler Birliğinin Afganistan’ı işgal sürecinde, Afganistan’daki işgale karşı Cihadi direnişi bir vasıta olarak destekleyen ABD ve Pakistan yönetimi ile birlikte, bunların desteklediği Vahabi İslamın misyonerleri tarafından atılır.

“Allahsız Sovyet Yönetimi”ne karşı duyulan öfkenin temelini oturtulan Cihat duygusu zamanla Afganistan ve Pakistan’da kökleşir. Pakistan’da “Allahsız kâfirlere” duyulan bu öfke kendisine hedef ararken karşısında Şiileri bulur. Vahabi İslamın temsilcileri İran’a duydukları öfkenin merkezine ülkelerindeki Şiileri oturturlar. Maalesef bu durumun önüne geçmek için Orgeneral Ziya Ül-Hak’tan sonra gelen yöneticiler de bir şey yapmaz (Kahn, 2005, s. 232).

ABD ve Pakistan yönetiminin birlikte yeşerttiği Vahabi İslamın Cihadi savaşçıları Afganistan’da hedef kaybettikten sonraki dönemde bir yandan ülke içindeki kendileri gibi düşünmeyen Şiileri hedef alırken, diğer yandan kendilerine yeni Cihat alanları ararlar. Bu alan tabii ki Keşmir olur ve gruplar Keşmir’deki Müslümanları kurtarmak için harekete geçerler. Ancak artık Pakistan’da bir gerçek vardır; bu politikanın mirası olarak yeşeren radikalizm artık saldırgandır ve ülkede camilerde ibadetini yapan normal vatandaş artık güvende değildir. Bu insanların Karaçi’de düzenlediği saldırılar nedeniyle bir dönemde, çoğunluğu Şii olan ve ülke

dışında eğitim alıp hatırı sayılır miktarda para kazanma imkânlarını teperek kendi ülkesinin insanına hizmet etme idealiyle ülkesine dönen yüz civarında doktor öldürülür (Kahn, 2005, s. 233-234).

5.4.6. Dini Kurumların Siyasal Sisteme Entegrasyon Sorunu

Pakistan devletinin kuruluşu, Güney Asya'da dağınık olarak yaşayan Müslüman toplulukları, daha kalabalık Hint topluluğunun düşmanlığından koruma fikrine dayanır ve İslam, Pakistan'ın kuruluşunu hazırlayan mücadelenin ve bağımsızlık sonrası siyasi söyleminin merkezinde yer alır. Ancak Pakistan tarihi, Batı eğitilmiş siyasi liderlerle muhafazakâr dini çevrelerin, dini kurumların ülkenin siyasal sistemine nasıl entegre edileceği konusundaki mücadeleleriyle geçer. Modernleşme yanlıları, din ve devlet ilişkilerinin ayrı tutulmasını savunurken, dini liderler buna karşı çıkar. Bu uzlaşmazlık, anayasa krizlerine ve askeri darbelere yol açar. 1958'de Eyüp Han askeri darbe ile yönetimi ele geçirdiği 1956 Anayasası'nı yürürlükten kaldırır. Yönetimde İslam'ın rolünü sınırlayarak İslami grupları otokratik yönetiminin boyunduruğu altına alır (Nyrop, 1984, s. 45).

1977-1988 yılları arasında yönetimde kalan Ziya Ül-Hak askeri rejimi, İslami grupların yeniden faaliyet alanlarının genişlediği, hükümet ve ordu kadrolarında önemli konumlara yerleştikleri bir dönem olur. Ziya bir yandan içeride İslami kurumlar teşkil edip, toplumu İslamileştirmek için gayret ederken, diğer yandan Afganistan'daki dağınık ve muhalif İslami grupları destekler (Nyrop, 1984, s. 120).

Pakistan'ın Afganistan'daki İslami grupları destekleyen politikaları kendi ülkesinde de çeşitli İslami grupların güç kazanmasına yol açar. Cemaat-i İslami (CI) gibi siyasi partiler 1990'lı yıllarda güç kazanır. Leşkare-i Taiba (Aziz Ordusu-LT), Sovyet-Afgan savaşı sırasında El-Kaide'ye benzer bir süreçte kurulan militan dinci bir örgütken, Pakistan ordusunun aktif desteği ile Güney Asya'daki en etkili militan gruplardan biri haline gelir.

General Pervez Müşerref'in 1999'da yaptığı darbenin bir gerekçesinin de, siyasilerin dinin rolünü belirleyememeleri olduğu görülür. Müşerref'e göre, ülkede güçlenen militan İslam ülkedeki istikrarsızlık ve güvensizliğin ana kaynağıdır. General Müşerref, aşırı dinci gruplara karşı tavır alır ve radikal medreseleri kapatır, fakat kendisi de ciddi intihar saldırıları ve suikastlere hedef olur, ancak kurtulmayı başarır.

İslam ülkenin kuruluşunda önemli rol oynasa da Pakistan halkının müsamahalı, modern ve istikrarlı bir İslami anlayıştan yana olduğu, Pakistan tarihine baktığımızda da hiçbir dini liderin kitlesel desteğe sahip olmadığı görülür (Musharraf, 2006, s. 278).

Ülkede geçmişte yapılan seçimlere giren İslami partilerin başarılı olamadığı, örneğin İslami hareketlerin kaynağı olarak nitelenen Belucistan ve Serhat Eyaletinde bile kayda değer başarı elde edemedikleri bilinen bir gerçektir. İslami partiler medyada sıkça yer alan ve etkileyici sokak gösterileri düzenleyebilen hareketler olarak bilinse de hiçbir zaman seçimlerde ciddi başarı elde edememişlerdir.

El-Kaide'nin güney yönünden, Arabistan yarımadasından gelen Vahabi cereyanıyla donandığını ve Taliban'ı da enfekte ettiğini gören, zengin bir Sünni-Hanefi geleneğini yaşatan, kuzey yönünden gelen Nakşibendî ve Sufi etkisiyle daha ılımlı bir dini bakışa sahip Pakistan halkının, dini kulananan siyasete prim vermemesi dikkat çekicidir. Pakistan'da Taliban terörünün artması üzerine, 2009 yılında, 40 kalburüstü din adamının, "Ulemalar Konseyi" adıyla, Taliban'a karşı tavır alıp fetva vermesi de bu çerçevede değerlendirilebilir (Çandar, 11.06.2009).

Günümüzde Pakistan'da dinin rolü çözülemeyen bir konu olarak varlığını sürdürmekte, bu çözümsüzlük devlet yapısını, azınlıkların haklarını ve statülerini, ülkenin güvenliği ve iç barışını olumsuz yönde etkilemektedir. Ülkenin en güçlü ve organize kurumu olan Pakistan Ordusu ise ülke siyasetinde önemli bir role sahiptir

ve muhtemel bir aşırı dinci ayaklanmaya, bölgede terörün tırmanması ve Pakistan nükleer silahlarının militan bir yönetimin eline geçmesi korkusuna karşı güvence kaynağı olarak Batı dünyasınca desteklenmektedir.

5.4.7. Hindistan'dan Gelen Muhacirlerin Entegrasyon Sorunu

Pakistan'da etnik ve mezhepsel terör olduğu gibi bir de, Hindistan'dan gelen "Muhacir"lerin (göçmen) ülkeye tam entegre olamamasından kaynaklanan şiddet probleminin olduğu da iddia edilmektedir. Pakistan kurulurken nüfusun önemli bir kısmı Hindistan'dan gelen "Muhacir" Müslümanlardan oluşmuştur. Dini ve büyük ölçüde dili aynı olan ve bir "kavim" gibi görülen milyonlarca "muhacir" sisteme tam olarak entegre olamamış durumdadır.

Kuruluş döneminde Hindistan'dan gelen muhacirler Pencap ve Karaçi gibi ülkenin önemli şehirlerinden göç eden Hindu ve Sihlerin boşalttığı yerleri almıştır. Hindistan'dan gelen bu insanlar çoğunlukla şehirli ve eğitilmiş olduğundan çabucak toplumdaki iş alanlarını doldurmuş ve bunların çoğunluğu da ekonomi ve bürokraside iyi yerlere gelmiştir. Bu durum bölgedeki fakir ve kırsal kökenli insanları rahatsız etmiştir (Nyrop, 1984, s. 33).

Muhacirler, kuruluş safhasından beri yerli halkla sorun yaşamanın yanı sıra, kendi aralarında da organize olmakta problem yaşamışlardır. Muhacirleri savunmak için kurulan "Muhacir Kavmi Hareketi" ile daha keskin bir örgüt olan "Hakiki Muhacir Kavmi Hareketi"nin çatışmasından kaynaklanan fraksiyon terörünün ölümlü vakalara neden olduğu bilinmektedir. Bu durum ülkede devlet geleneğinin zayıflığını, İdare ve Hukuk cihazının Hindistan tarafında kalmasını, "Hindistan" adının aidiyet duygusu yaratan bir tarihsel derinliğe sahip olmasına rağmen, "Pakistan" adının henüz bu derinliğe sahip olmadığını, bu nedenle farklılıkların birleşmesinin zor olduğunu akla getirmektedir (Akyol, 2009).

5.4.8. Demokrasinin İşletilememesi

Ülkenin kurucusu ve milli Kahramanı Muhammed Ali Cinnah kuruluş safhasında, İngiliz sömürge yönetiminden kalma bir alışkanlıkla, Merkezi Yönetim ve İdarenin, Yargı da dahil olmak üzere diğer bütün erklere karşı hakim olduğu bir sistem kurmuş, bu sistemi daha sonra gelen Eyüp Han ve Z.Ali Butto gibi güçlü liderler de devam ettirmiştir (Nyrop, 1984, s. 3).

Pakistan'ın kuruluşunda devleti geleceğe taşıyacak yeterli personel ve kurumun olmadığı da yabana atılamaz bir gerçektir. İngilizlerin Müslümanlara olan olumsuz bakışı nedeniyle Müslümanlar hem eğitimde hem de devlet hizmetinde geri kalmıştır. Maalesef ayrılma sonrasında bu net biçimde açığa çıkmıştır.

Ayrılma sonrasında Hindistan'dan devralınan az sayıda devlet tecrübesi olan personel ile kurum ve kurallar oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca kurucu lider Muhammed Ali Cinnah'ın yerini alacak liderler yetiştirmediği, aksine, kendisine sadık ama düşük seviyede karargâh personeli ile çalışmayı tercih ettiğine yönelik iddialar da küçümsenemez (Nyrop, 1984, s. 36).

Pakistan'ın 1947–1958 yılları arasında demokrasiyi rayına oturtamamasının altında, bağımsızlık mücadelesini yürüten Hindistan Müslüman Liginin yapısal sorunlarının devam etmesi de yatar. Bunların arasında; sınıfsal, bölgesel ve cinsiyet eşitsizlikleri ve kurumsal yetersizlik ile otoriter yönetim tarzının aşılabilmesi gibi geçmişten devralınan kurumsal eksiklikler önemli yer tutar (Talbot, 1998, s. 125).

Ülke, 1956 yılında ilk anayasa yapıldığı kadar 1936 yılında yapılan “Hindistan Hükümeti” anlaşmasının hükümlerine göre yönetilir. Müslüman Liginin İngiliz Sömürge Yönetiminden devralarak devam ettiği kurumsal yetersizliklerin yanı sıra yönetimdeki Pencap ağırlığı da yeni dönemde gücünü hissettirir. Büyük

toprak sahipleri ile askeri ve sivil bürokrasinin, çevrenin merkeze entegrasyonunu engelleyen aşırı merkezîyetçiliği de diğer eyaletlerin merkeze karşı güvensizlikten de öte bir karşı tavır geliştirmesine yol açar.

Bu aşırı güçlü merkezîyetçi yapının kurduğu güç ağı ülkenin çoğunluğunu oluşturan Doğu Pakistan'ın taleplerini engellemekle kalmayıp demokratik temsilini de engeller. Bürokrasi ve siyasette gücünü koruyan toprak sahipleri, toprak reformu başta olmak üzere, sadece ülkede üretim yetersizliği ve gelir adaletsizliği gibi temel sorunlara çare getirmesi beklenen çözüm önerilerine set çekmekle kalmaz, her türlü yolsuzluk ve yanlışlığın da üzerinin örtülmesine, kendi hâkimiyetlerinin sürmesi kapsamında karşı çıkar (Talbot, 1998, s. 126).

Ülkenin tarıma müsait alanlarındaki büyük toprak sahipleri yaklaşık bin yıldır sürekli işgaller altında yaşayan bölgede her zaman ülke dışından gelen işgalcilerle geçinmenin bir yolunu bulmuştur. Bu gelenek İngiliz Sömürge Yönetimi döneminde de geçerli olmuş, hatta Müslüman olan büyük toprak sahipleri Pakistan hareketini sürdüren Müslüman Lîgine ve Büyük Lider Cinnah'ın bağımsız Pakistan idealine de karşı çıkmışlardır. Onların temel hedefi topraklarının elinde kalması ve statükonun devamına müsaade eden bir sistemin varlığıdır, bağımsız bir Pakistan'ın kurulması değil. Bu nedenle bundan sonra da bu insanlardan farklı bir tavır beklemek mantıklı değildir. Büyük toprak sahipleri gelecekte de yöneten bir demokrasi yerine kendi güçlerinin ağırlığını koruduğu mevcut sistemin devamı için elinden gelen her şeyi yapmaya devam edecektir (Kahn, 2005, s. 216).

Böyle bir sistem ile gelen askeri bürokrasinin, Hindistan'a karşı kayıplar nedeniyle, bir güvenlik devletinin kurulmasına neden olduğu düşünülür. Pakistan silahlı Kuvvetleri, 2 adet Zırhlı Tümen ve 2.000 rakamının üzerinde tank, her biri 40 savaş uçağından oluşan 10 adet savaş filosu, ABD ve Fransız kaynaklı füze sistemleri, 10 adet denizaltı ile 8 adet firkateynin yanı sıra nükleer silahlar ve bunların atma vasıtaları ile her yıl bütçeden iki ila üç milyar dolarlık pay alır ve gücünü pekiştirir. Pakistan halkı da yaşadığı bütün yoksulluklara rağmen bu durumu görmez (Ali, 2008a, s. 258).

Ülkede Hindistan'a karşı geçmişte yaşanan hezimetler ve verilen kayıplardan kaynaklanan kuşku ve kompleks devam ettikçe, bu iki devlet arasında Keşmir sorunu çözülmedikçe ve Hindistan'ın bölgede güçlenmesinden duyulan rahatsızlık aşılmadıkça ülkede demokrasinin yerleşmesi zordur.

Bu durum değişmedikçe ülkede halkın temsilcilerinin serbestçe seçilmesi ve ülkenin milli politikalarını rahatça hayata geçirmesini beklemek mantıklı değildir. Bu düzen böyle devam ettikçe Ordu ülkedeki ayrıcalıklı ve güçlü konumundan vazgeçmeyecek ve güç erklerini sivillere bırakmayacaktır (Kahn, 2005, s. 252).

Pakistan'da dikkatten kaçırılmaması gereken bir konu da ülkede askerlerin kontrolü altında bulunan istihbarat teşkilatı ISI'dır. ISI'nın ülkenin siyasi hayatına yaptığı örtülü müdahalelerin, kontrolsüz olarak kullandığı fonların ve diğer istihbarat teşkilatları ile girdiği yarışın ülkedeki demokratik ortamın zayıflamasında doğrudan etki yaptığı ve ülkeyi yöneten seçilmiş liderlerin ISI'nın gücünü dengelemek için diğer sivil istihbarat yapılanmalarına ağırlık verdiği de bilinen bir gerçektir (Talbot, 1998, s. 269).

ISI 1950'li yılların sonlarında Devlet Başkanı Mareşal Eyüp Han'ın himayesinde, Kuvvet Komutanlıklarının İstihbarat Birimlerinin faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlamak maksadı ile kurulur. Zamanla askeri yönetimler tarafından manipüle edilerek sivil hayata müdahale eden bir kurum haline gelir. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sonrasında ABD ve Suudi Arabistan'ın İstihbarat teşkilatları ile koordineli olarak Afgan direnişini organize eder. ISI bu safhada edindiği tecrübeden kazandığı güç ile de ülke iç siyasetinden elini çekmez (Kahn, 2005, s. 195).

Ülke demokrasinin işletilememesinde; bağımsızlık mücadelesinde ideal birliğinin tam sağlanamaması, Hindistan Müslüman Liginin yapısal sorunları, etnik sorunlar, kurumsal yetersizlikler, İngiliz Sömürge Yönetiminden devralınan miras,

bürokrasi ve siyasette Pencap hâkimiyeti gibi temel sorunlar değerlendirilirken kuruluş ve gelişme safhalarında ülkeyi bir arada tutacak lider kadroların ve sistemi işletecek bürokratların da sahneye çıkamadığını görmek gerekir. Sebepleri ne olursa olsun lider ve yöneticilerin dönemsel boşluğu dolduran insanlar olduğu ama toplumu geleceğe taşıyacak kapasitede olmadığını, Pakistan'ın bu açıdan şanssız olduğu gerçeğini bir kenara atamayız (Talbot, 1998, s. 128).

Ülkede yeşertilemeyen kavramlardan biri de politika ve yönetimde dürüstlüktür. Politika ülkenin yönetiminde rol üstlenmek için değil, şahsi kazanımları artırmak için kullanılan bir vasıta. Politikada başarının ölçüsü ise adil yollardan bir yerlere gelmek değil, hangi yollardan ve nasıl gelirse gelinsin kazanan taraftan olmaktır (Kahn, 2005, s. 226).

Ülkede demokrasinin varlığını şekli olarak göstermesi açısından seçimler yapılır, ancak bu seçimlerde halkın özgür iradesi seçim sandıklarına yansımaz. Bu sandıklara yansıyan aslında klan liderleri, büyük toprak sahipleri, kabile reisleri ve diğer feodal liderlerin tercihleridir. Böyle bir yapıdan, doğal olarak işleyen bir demokrasi yerine, bu güç sahiplerinin çıkarlarının korunduğu yozlaşmış bir yönetim ortaya çıkar (Musharraf, 2006, s. 154-155).

Ülkede vatandaşın yargı sistemine de güveni yoktur. Askeri darbeler altında yargı sistemi pasifize edildiği gibi korkaklaştırılmıştır. Halkın arasındaki yaygın kanaata göre yargı zengin ve güçlüünün lehine işlemekte, daha da kötüsü maddi konular söz konusu olduğunda yargıçların satın alınacağına inanılmaktadır (Ali, 2008a, s. 260).

Ülkenin bu gerçeği ülkede 9 yıl iktidarda kalan eski devlet başkanı Orgeneral Pervez Müşerref tarafından da kabul edilir. Müşerref anılarında ülkenin yargı konusundaki sorunlarını anlatırken; hukukun sivil veya askeri olsun hiç fark etmediğini, fakirler her zaman baskı altında kalırken zengin ve güçlüülerin her zaman hukukun üstüne çıktığını ifade etmektedir (Musharraf, 2006, s. 65).

Ülkede özgür bir medya yoktur ve özgür medya kavramı yeterince gelişmemiştir. Ancak bu konuda ilginç olan şudur; ülkede medyanın özelleşmesine yönelik ilk adımlar Orgeneral Pervez Müşerref'in askeri yönetiminde atılmıştır (Ali, 2008a, s. 261).

Pakistan Yönetimi Bangladeş'in kaybını iyi etüt etmelidir; Pakistan bu konuda Bengallileri veya onları destekleyen Hindistan'ı suçlarken, Bengallilerin her türlü demokratik isteğini baskı altına alan Pencap ağırlıklı aşırı merkezîyetçi yönetimini dikkatten kaçırmamalıdır. Din bir milletin oluşmasında önemli bir unsurdur ama aynı dinden iki kanadı tutmada tek başına yeterli olmamaktadır (Talbot, 1998, s. 212).

Neticede Pakistan 63 yıllık bağımsızlığının 34 yılını askeri idare altında geçirir. Bu süreçte 13 devlet başkanı ve 18 başbakan tarafından kurulan 20 hükümet görev alır. Ülkenin demokrasi tarihi incelendiğinde ülkedeki en güçlü insanın her zaman Ordu Komutanı olduğu, sivil ve askeri bürokrasinin her zaman seçilmişlerin önünde gittiği, karar mekanizmalarının gözünün her zaman askeri bürokrasinin işaret ettiği noktaya baktığı, askeri bürokrasi ile Ordu Komutanının da önce ülkedeki ABD büyükelçisine, sonra da Washington'a baktığı görülür. Bu şu anlama gelir; sanılanın aksine ülkedeki son karar makamı asker ve askeri bürokrasi de değildir (Ali, 2008a, s. 190).

Eski Devlet Başkanı Orgeneral Pervez Müşerref anılarında; ülkede demokrasinin işlerlik kazanamamasının en önemli nedenini yürütme üzerinde kontrol ve denge sağlayacak bir mekanizmadan yoksun olmaya bağlar. Müşerref'e göre; Başbakan üzerindeki tek kontrol meknizması Cumhurbaşkanına verilen Hükümet ve Parlamento'yu fesih yetkisidir, bu da yeterli olmamakta ve yürütme zamanla baskın bir karakter kazanmaktadır (Musharraf, 2006, s. 148).

12 Ekim 1999 tarihinde Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Pervez Müşerref'in yönetime el koyması ile parlamenter sistem askıya alınmışsa da 10 Ekim 2002 de düzenlenen seçimler sonrası parlamenter sisteme geri dönülür. Org. Pervez Müşerref'in 18 Ağustos 2008'de istifası sonrasında, 09 Eylül 2008'den itibaren Cumhurbaşkanlığı görevini, suikast sonucu öldürülen Benazir Butto'nun eşi Asif Ali Zardari, Başbakanlık görevini ise 25 Mart 2008 tarihinden itibaren Yusuf Rıza Gilani üstlenir.

03 Kasım 2007 tarihli "Olağanüstü Hal ve Geçici Anayasa" uygulaması kapsamında görevden alınan Baş Yargıç (Yargıtay Mahkemesi Başkanı) İftikhar Muhammed Chaudry ve Yargıtay üyelerinin görevlerine iadesi amacıyla Haziran 2008'de yapılan protesto yürüyüşünün Mart 2009 ayında tekrarlanması neticesinde, 16 Mart 2009'da sorun çözülerek yargıçlar görevine tekrar başlar.

Ülkede Yüksek Yargının, askeri yönetimler ve çeşitli kanallardan gelen her türlü baskıya rağmen haklarını korumak için şerefi ile mücele etmesi Pakistan halkının özgüvenini yükselten bir gelişme olmasına rağmen Batı'da olumlu yankı bulmamıştır. Batı için önemli olan sadece Afganistan'daki ABD liderliğindeki harekâtın riske edilmemesidir (Ali, 2008a, s. 274).

5.4.9. Dini Aşırılıktan Kaynaklanan Terör Sorunu

Pakistan'daki Serhat Eyaleti ile Belucistan'ın sistematik dini radikalizasyonu, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal sürecinde, ISI ve CIA'nın himayesinde icra edilmiştir. Sovyetler Birliğinin Afganistan'dan çekilmesinden sonra ABD istihbaratının bölgeden çekildiği iddiası tartışmaya açıktır. Taliban'ı oluşturma kabahati doğrudan Pakistan'a atfedilirken, bu örgütün 1993 yılında aniden çıkışını ve inanılmaz miktarda dolara sahip oluşu kolayca açıklanamaz. CIA, milliyetçi bir hükümetin teşkilini hızlandırma ve Afganistan'ın yeniden yapılanmasına yatırım yapma yerine savaşı farklı hiziplerle silah ticareti yapmaya devam etmeyi

seçmiştir. Washington'un nüfuz sahaları stratejisi yeni bir dünya düzeni için küresel güç stratejisine yol verdiğiinden, ABD'nin Pakistan ve Afganistan için bir 11 Eylül 2001 sonrasına yönelik planlama yapmış olduğunu varsaymak mantıklıdır (Satti, 2009).

Eski Devlet Başkanı General Müşerref anlarında; ABD ve Suidi Arabistan ile birlikte, Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgaline karşı Cihadi direnişi organize ederken kendi frankeştaynlarını da yarattıklarını, ABD'nin bölgeden çekilirken Afganistan ve Pakistan'ın rehabilitasyonuna yönelik bir planının olmadığını, Sovyetler Birliğinin çekilmesi sonrasında Pakistan'ın büyük miktarda silah ve uyuşturucu tüccarı ve radikal dinci bir altyapıyı devralırken, Afganistan'ın da savaş ve uyuşturucu ticaretinden güç alan bir sürü yerel lider, radikal dinci militan ve Cihadi altyapının yanı sıra, bir iç savaş devraldığını anlatır (Musharraf, 2006, s. 58).

Pakistan, 2001 yılına kadar kendi içinde bir takım küçük çaplı etnik ve mezhep çatışmaları dışında ciddi bir terör tehdidi ile karşı karşıya değildir. ABD'nin Afganistan'ı işgaliyle birlikte başta Pakistan olmak üzere, Hindistan, İran ve Çin'in terör sorunuyla istikrarsızlaştırıldığı ve Güney Asya'da kaos ikliminin yaratıldığı dikkat çeker.

Pakistan'ın bugün bütünlüğünü tehdit eden "Pakistan Taliban Hareketi"nin ABD tarafından Abdullah Mehsud eliyle kurdukları da iddia edilir. Abdullah Mehsud, 2001 yılında ABD'nin Afganistan'ı işgali sırasında ABD güçleri ile çatışırken yaralı olarak yakalanır ve 2004 yılına kadar Guantanamo üssünde tutulur. 2004 yılında ABD tarafından serbest bırakılan Mehsud Pakistan'a dönerek Pakistan Taliban Hareketi'ni kurar. Pakistan medreselerinden toplanan yüzlerce öğrenci Guantanamo'da sorgulanmadan tutulurken, çatışma halinde yakalanmış Abdullah Mehsud'un serbest bırakılması bu şüpheleri destekler mahiyettedir.

Terör vebasının bilinçli ve bir strateji gereği Pakistan ve Güney Asya'ya yayıldığı iddiasının diğer bir kanıtı da; Pakistan Cumhurbaşkanı Asif Ali Zerdari'nin

19 Mayıs 2009 tarihinde El Kaide Lideri Bin Ladin ile ilgili yaptığı ve Türk Basınında da yer alan açıklamadır. Bu açıklamada Pakistan Cumhurbaşkanı Zerdari; 11 Eylül saldırıları sonrasında Pakistan istihbarat birimlerinin, El Kaide lideri Bin Ladin'i Afganistan'daki Tora Bora dağlarında yakalayıp, ABD güçlerine teslim ettiğini, ancak birkaç gün sonra Bin Ladin'i serbest bırakılmış gördüklerinde buna bir anlam veremediklerini ve şaşırıldıklarını ifade eder.

Bu planların hedefinin; Pakistan'ı hasta adam haline getirerek ameliyat masasına yatırmak ve Pakistan'ın dokularıyla oynayarak, Batı uyumlu organ nakilleriyle, küresel güçler tarafından kolay yönetilebilir, Batının çıkarlarına hizmet edecek, iğdiş edilmiş bir Pakistan yaratmak olduğu da dikkate değer bir iddia olarak göze çarpar (Şahin, 2009).

ABD bir yandan Afganistan'daki kuvvetlerini artırıp askeri alanda çözüm arayışlarını hızlandırırken, diğer yandan Pakistan'ın Serhat Eyaleti ve Aşiretler Bölgesine İHA saldırıları düzenlemekte ve Pakistan'ı da söz konusu bölgedeki dinci militanlara operasyon yapmaya zorlamaktadır. Bu gelişmeler yaşanırken ABD'nin bölgedeki müttefiki Hindistan'a, Pakistan kaynaklı dinci militanlar tarafından terör saldırıları düzenlenir. ABD'nin Pakistan politikasının bir sonucu olarak ülkedeki radikal grupların Hindistan'a saldırı düzenlemesi ve ABD'nin arkasından Hindistan'ın da Pakistan'ı terör saldırıları nedeniyle suçlayarak baskı uygulaması ülkeyi ABD-Hindistan baskısına maruz bırakır.

ABD'nin askeri olarak Pakistan'ı sürekli gündemde tutması, Afganistan'daki başarısızlığın kaynağını Pakistan'a yükleyip sorumluluğu başkalarına yıkmaya politikasının bir parçası olarak kabul edilebilse de, olaylar bölgedeki istikrarsızlığı artırmakta, teröristlerin istediği kaos ortamı oluşmaktadır.

ABD, Afganistan sınırı boyunca uzanan Serhat Eyaleti ve Aşiretler Bölgesindeki askeri operasyonları öncelik olarak görmektedir. ABD'nin tercihi 11 Eylül 2001 sonrasında Cumhurbaşkanı Müşerref'in liderliğinde yürütülen ve güç

kullanımına dayanan terörle mücadele politikasının Müşerref sonrası dönemde de sürdürülmesidir. Ülkenin ileri gelenlerinin terörle mücadele konusunda ABD beklentilerinin dışındaki söylemleri dahi ABD'yi rahatsız etmektedir. ABD, Pakistan-Afganistan sınırındaki geçişleri kontrol altına almak amacıyla, Pakistan'a gerçek zamanlı istihbarat paylaşımı imkânlarını gündeme getirmektedir.

Müşerref'in halefi Zardari'nin Cumhurbaşkanlığı döneminde ABD'nin İHA operasyonlarını artırdığı görülmektedir. Bu gelişmeler sonrasında ülke kamuoyunda; hükümler hakkının ihlal edildiği, ülkenin terörle mücadele gayretlerinin sekteye uğradığı, anılan saldırıların militanların aşırı uç yaklaşımlarını körüklediği, bu saldırılar ve artan sivil kayıpların güçlü bir reaksiyon yaratarak direnişi daha da güçlendirdiği, bölgenin ağırlıklı olarak Muhafazakâr Peştunlardan oluştuğu ve Peştunlar arasında kan davalarının babadan oğula miras kaldığı, ABD'nin Pakistan ve Afganistan'da tanımadığı bir düşmanla savaştığı, Taliban'ı güçlendiren bir etken medreseler iken, diğer bir etkenin de Afgan ve Pakistan hükümetlerine duyulan güvensizlik olduğu iddia edilmektedir.

ABD'li Senatör Dianne Feinstein'in, Şubat 2009 ayında; Pakistan'da kullanılan ABD İHAlarının Pakistan topraklarındaki hava üslerinden gönderildiğini açıklamasının, ülkedeki pek çok kişi tarafından Cumhurbaşkanı Zardari ve ekibinin ABD'nin kuklaları olarak görülmesine yol açarak, halkın öfkesini daha da kabartması dikkat çekicidir (Ali, 2009).

Afganistanlı yetkililer ve Afgan halkının büyük bir çoğunluğu da, Afganistan'daki terör eylemlerinin arkasında Pakistan ordusunun ve istihbarat teşkilatlarının bulunduğunu düşünmekte ve bu yöndeki söylemleriyle ABD'yi de etkilemektedir.

Pakistan Hükümeti, terörle mücadele için Aşiretler Bölgesinde bazı grupları silahlandırmış, laşkar (Türkiye'deki Geçici Köy Korucuları benzeri bir sistem) adı verilen gruplar oluşturmuş ve güvenlik güçlerinin operasyonlarında bunlardan

istifade edilmiş olsa da laşkarların eğitimsizlik ve lojistik destek sorunu gibi sorunlar nedeniyle etkin olması zordur.

Son Hükümet döneminde, ABD baskısıyla bölgedeki terörle mücadele arayışları kapsamında gündeme gelen ve terörle mücadele konusunda önemli bir rol biçilen, aşiret ileri gelenlerinden oluşan jirgaların (Yaşlılar Meclisi) El Kaide ve Taliban saldırılarına hedef olduğu, jirga mensubu bazı aşiret liderlerinin uğradıkları saldırılarda hayatlarını kayb ettikleri, diğerlerinin ise can güvenlikleri tehdit altında olduğu için ordu karşıtı söylem benimsemek zorunda kaldıkları görülmüştür.

Pakistan Hükümeti, askeri imkân kabiliyetlerin geliştirilmesi kapsamında, ABD'den teçhizat ve istihbarat paylaşımı, özellikle de İHA teknolojisi istemektedir. Afganistan ile sınırda işbirliği ve ortak operasyonlar başlatılmasına rağmen, sınırların etkinlikle kontrol edilemediği görülmektedir. Hükümet ve Ordu; terörle mücadele için yalnızca askeri tedbirlerin yeterli olmayacağı, bölgesel ve sosyolojik gelişim ile sivil idarenin etkinliğinin artırılması gerektiği konusunda hemfikirdir, ancak bu konuda mesafe alınamamaktadır.

Pakistan Yönetiminin ülkedeki aşırı dinci gruplarla el altından görüşmeler yaptığı ve uzlaşmaya çalıştığı da bilinmektedir. (Tehrik-i Taliban Pakistan) Pakistan Taliban Örgütünün Hükümetten beklentileri ve bazı şartları vardır, bunlar;

- Pakistan'ın, ABD'nin önderliğinde yürütülen terörle mücadeleden vazgeçmesi,
- Ordunun Aşiretler Bölgesinden çekilmesi, ABD Afganistan'da olduğu sürece Pakistan topraklarının Cihat için kullanılmasına izin verilmesi,
- ABD Afganistan'da bulunduğu sürece Taliban'ın silah bırakmasının beklenmemesi,
- Ülkede şeriat kanunlarının uygulanmasıdır.

Taliban ile yapılan örtülü müzakereler sonucunda, Swat Bölgesinde şeriat yönetimi ilan edilse de bu tavizin ardından Yerel Talibanın, tüm Pakistan için şeriat istemesi nedeniyle askeri operasyonların yeniden başladığı görülmektedir. Daha önce askeri çözümlere karşı çıkan muhalefetin büyük kısmı ile sivil çevrelerin de bu gelişmeler sonrasında artık askeri operasyonları kaçınılmaz görme noktasına geldiği dikkat çekmektedir.

Bu uzlaşmanın, öncelikle Taliban ile mücadelenin ABD ve İngiltere'ye bırakılmak yerine, Pakistan'ın iç sorunu olarak yürütülmesi ve Pakistan'ın egemenliğinin tartışma konusu olmaktan çıkarılması, sonra da bu mücadelenin başarısının, Pakistan'ın sahip olduğu nükleer gücün aşırı dinci grupların eline geçmesi tehdidinin olmadığına dış dünyaya ispat edilmesi temelinde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu mücadele başarıya ulaşmazsa, Pakistan'ın nükleer silahlarının aşırı dinci grupların eline geçmesi tehlikesinin, Pakistan'a uluslararası müdahale ihtimalini gündeme getirebileceği ihtimali yabana atılamaz (Mert, 2009).

Pakistan'da Haziran 2009 ayında yapılan bir kamuoyu yoklaması (Washington Merkezli araştırma kurumu Pew Global Attitudes Project'in araştırması); halkın Taliban militanlarına yönelik görüşünün bir önceki yıla göre çarpıcı bir şekilde değiştiğini, bu kapsamda Pakistanlıların yüzde 70'inin Taliban militanlarına karşı olduğunu, yüzde 10'unun Taliban'ı onayladığını, yüzde 64'ünün ise hala ABD'yi düşman olarak gördüğünü yansıtmaları açısından dikkat çekicidir (2008 yılında Pakistanlıların yüzde 27'si Taliban hakkında olumlu, yüzde 33'ü olumsuz görüş bildirmiştir) (USAK, 2009b).

Bütün yaşananlara rağmen, ABD'nin İHA operasyonlarını azaltmak bir yana, Belucistan'a ve doğuya doğru genişletme eğilim ve söylemleri de dikkate alındığında, ülkenin başkenti dahi hedef alan bir terörist tehdit ile karşı karşıya kalması kaçınılmazdır.

6. SONUÇ

Küresel ağırlığı artan Asya-Pasifik Bölgesi, bünyesindeki sorunlar ile istikrarsızlığı da beraberinde ön plana çıkarmaktadır. Bu durum Atlantik-Avrupa İttifakına bir yandan doğuya kayma imkânı verirken, diğer yandan hem Çin hem de İran sınırlarında sürekli bir askeri varlık bulundurma fırsatı anlamına da gelmektedir. Dünya, bu ağırlık kaymasından doğan istikrarsızlığın gölgesinde bir güç mücadelesine sahne olurken Pakistan ve Afganistan kargaşa ortamının merkezine oturmakta ve bilinmezlere doğru yol almaktadır.

63 yıllık devlet geçmişi olan Pakistan çarpıcı çelişkileri bünyesinde barındırmaktadır. Nükleer güç olan Pakistan'ın sosyo-ekonomik yapısında önemli sorunlar mevcuttur. Hint Müslümanlarını güvenli bir çatı altına alma düşüncesi ile hayat bulan Pakistan idealinin sorunları kuruluş mücadelesi ile su yüzüne çıkmaya başlamış, kuruluş safhasında da Pakistan'ı nasıl zorlu bir geleceğin beklediği bütün berraklığı ile göz önüne gelmiştir.

Sömürge dönemi Hindistan'ına ait temel kurum, kaynak ve vasıtaların ayrılma döneminde yeni Hindistan'da kalmış olduğu gerçeği genç Pakistan'da her konuda kendisini hissettirmiştir. Kuruluş ve geçiş döneminin idealist kadroları, bütün iyi niyet ve gayretlerine rağmen, her zaman geçmişten gelen sorun ve imkânsızlıklarla yüzleşmek zorunda kalmışlar, ülkede yeterli kurum, kural, kaynak ve yetişmiş personel olmadığından ciddi travmalar yaşamışlardır. Bu süreçte Keşmir'in Hindistan'a kaptırılması da ülkenin “güvenlik öncelikli” bir yapıya bürünmesine yol açmış, bu yapı toplumsal gelişmeleri geri plana itmiştir.

Doğu Pakistan'ın Bangladeş adıyla ayrılması ve bu süreçte Hindistan ile çıkan savaşta yaşanan hezimet de Hindistan korkusunu artırmıştır. Hindistan'ın bu süreç sonrasında nükleer güce ulaşması Pakistan'ın nükleer programına ivme kazandırmış ve askeri harcamalar sosyal harcamaların önüne geçmiştir. Bundan

sonra, güvenlik kaygısı nedeniyle, toplumun gelişmesine yönelik bütün çalışmalar ikinci planda kalmış, asker de temel karar mekanizması olarak kök salmış ve sürekli olarak rejim askıya alınmıştır.

Bu süreçte, iç bünyenin uyumunda da ciddi problemler yaşanmıştır. Pakistan'da uluslaşma süreci henüz tamamlanamamış, dil ve hedef birliği konusunda yeterli ilerleme gerçekleşmemiştir. Pencabi, Sindi, Peştu, Beluci, Seraiki ve diğer yöresel diller, resmi diller olan Urduca ve İngilizce'nin önündedir. Pakistanlılık bilinci (Pakistaniyyat) henüz yerleşmemiştir. Eyalet aidiyeti Pakistanlılık bilincinin önündedir; "Pakistanlı" sözcüğü ülke vatandaşlarında, başka bir eyalete ait bir insanı çağrıştırmakta, ülke vatandaşları Hindistan ile yaşanan bir krizde "Pakistanlı" olduğunu hatırlamaktadır.

Pakistan'da, Hindistan gibi çok katı olmasa da, kast sisteminin bir bakıma devam ettiği, insanların daha üst kat katmanlara geçişte ciddi problemler yaşadığı görülmektedir. Ülkede gelir dağılımında ciddi dengesizlik vardır; önemli bir kesim açlık sınırının altında, hatta temel beslenme kriterlerinin altında yaşamaktadır ve bu insanların yoksulluğun önüne geçilebileceğine dair ümidi yoktur. Konut sorunu ülke çapında çözülememiş bir sorundur; lojmanlar askeri personel ve kamu görevlilerini bir nebze kurtarıırken büyük çoğunluk konutsuzluktan muzdariptir.

Sağlık sorunu maddi imkânı olmayan çoğunluk için bir yara olmaya devam ederken, eğitimdeki sorunlar da aynı istikamette devam etmektedir. Yoksul ailelerin çocukları eğitim imkânlarının kısıtlı olmasından dolayı çareyi medreselerde bulmakta, kontrol altına alınamayan medreseler de radikal dinciler için eğitim alanı ve insan temin merkezi olabilmektedir.

Pakistan dünyada en fazla mülteci barındıran ülkelerin başında gelmeye devam etmektedir. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi nedeniyle Pakistan'a sığınan ve Sovyetlerin çekilmesi sonrasında ülkede devam eden

kargaşadan dolayı Pakistan’da kalmaya devam eden Afgan mültecilerin sayısı 2,4 milyon civarındadır. Bu rakam ekonomisi tükenmiş durumda olan Pakistan için ağır bir yük oluşturmaktadır.

Pakistan Hükümeti’nin İndus nehri ve kolları üzerinde 2016 yılına kadar inşa etmeyi öngördüğü beş büyük baraj projesi Eyalet yönetimlerinin farklı gerekçelerle karşı çıkmaları nedeniyle bir türlü hayata geçirilememektedir. Bu konuda yakın dönemde ulusal düzeyde bir uzlaşma sağlanamadığı takdirde Pakistan’ın ekonomik dönüşümünü gerçekleştirmek için ihtiyaç duyacağı enerjiyi sağlaması mümkün olamayacaktır.

Yolsuzluk en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Büyük toprak sahipleri, başta toprak reformu olmak üzere, dar gelirlilere nefes aldırarak her türlü girişimin önüne geçmekte ve yönetime kim gelirse gelsin her devirde ağırlıklarını korumaktadır. Politika hizmet üretmek için değil kar üretmek için yapılmakta, maddi imkânı olmayan politikaya girememektedir. Politika güçlü ailelerden gelen insanların rekabet alanı olmakta, bu arenada herkes gücüne göre yer almakta ve liderin sözü dışına çıkamamaktadır.

Askeri darbeler altında yargı sistemi pasifize edildiği gibi korkaklaştırılmıştır. Yargı sistemi güçlü ve varlıklılar için işlemektedir. Halk arasında, maddi davalara bakan yargıçların satın alınabileceğine dair yaygın bir kanaat mevcuttur.

Geçmişte yaşanan hezimetlerin yarattığı güvenlik kaygısı nedeniyle askeri bürokrasi demokratik kurumların önüne geçmiş, ülkede “kuvvetler ayrılığı” veya “erkler üzerinde bir kontrol ve denetim mekanizması” oluşmamıştır. Bu kapsamdaki rahatsızlıkların aşılmasına yönelik bir gelişmenin kısa vadede gündeme gelmesi de beklenmemektedir.

Ülke insanı geçmişte Hindistan’a verilen kayıplar nedeniyle ruhunun temelinde yerleşen güveniksizlik duygusu ve Hindistan paranoyasıyla

boğuşmaktadır. Hindistan her türlü olumsuzluğun arkasına oturan bir problem kaynağı olabilmekte, ülkedeki temel yapısal sorunlar Hindistan paranoyasıyla örtülebilmekte ve Hindistan korkusu nedeniyle bütçenin önemli bir kısmı savunmaya ayrılmaktadır.

Çevrenin merkeze entegrasyonu henüz tamamlanamamıştır. Diğer eyaletler Merkezi Yönetimi Pencap Eyaletinin kendi üzerlerindeki hâkimiyet mekanizması olarak görmekte ve zaman zaman eyaletler arası gerginlikler yaşanabilmektedir.

Devlet içinde dinin rolü çözülemeyen bir konu olarak varlığını sürdürmekte, bu çözümsüzlük devlet yapısını, azınlıkların haklarını ve statülerini, ülkenin güvenliği ve iç barışını olumsuz yönde etkilemektedir. Müşerref ve Zardari yönetimleri de İslami aşırılığa karşı mücadelede başarılı olamamıştır. İslami aşırılığın güçlenmesinden sonra başlayan mezhep çatışmaları da önlenemeyen bir başağrısıdır.

Toplumun homojen alt katmanlarının kendi içindeki uyumunda da sorun yaşandığı, ülke insanında çatışma kültürünün ağır bastığı, bu nedenle farklılıkların birleşmesinin zor olduğu görülmektedir.

Pakistan Hükümetinin, terörle mücadele için Aşiretler Bölgesi'nde bazı yerel grupları silahlandırmayı ve askeri operasyonlarda "laşkar" adı verilen bu gruplardan istifade etmeyi denemesine rağmen, laşkarların eğitimsizlik ve lojistik destek sorunu gibi sorunlar nedeniyle kısa vadede etkin olamayacağı ortaya çıkmıştır. Yine bölgede terörle mücadele konusunda önemli bir rol biçilen, aşiret ileri gelenleri ve yerel liderlerden oluşan jirgaların (aşiret meclisleri) El Kaide ve Taliban saldırılarına hedef olduktan sonra geri çekilmek zorunda kaldıkları görülmüştür. ABD'nin Serhat Eyaletindeki İHA operasyonlarını azaltmak bir yana genişletme eğiliminde olduğu ve ABD'nin bölgeye müdahalesinin terör olaylarını artırmada katalizör etkisi yaptığı da dikkate alındığında, ülkenin terör tehditi ile yaşamaya devam edeceği ortadadır.

Pakistan'da ayrılıkçı hareketler kuruluşundan beri var olmuştur. Bugti Aşireti lideri Navab Ekber Bugti'nin Ağustos 2006 ayında güvenlik kuvvetleri tarafından öldürülmesinden sonra Belucistan'daki terör olaylarında bir azalma görülmekle beraber Belucistan, ülke bütünlüğünü tehlikeye sokacak gelişmelere yol açma potansiyeli taşımaktadır. Pakistan, Belucistan ve Serhat Eyaletinin ayrılıkçılık sorunu ile mücadele ederken, Bangladeş'in (Doğu Pakistan) kaybını iyi etüt etmeli ve bu konuda dış etkenleri suçlarken kendi hatalarını gözden kaçırmamalıdır.

Pakistan, bir yandan kendi içinde birçok sıkıntı ile boğuşurken, diğer yandan bir istikrarsızlaştırma politikası ile karşı karşıya, daha da ötesinde bir kuşatma altında görünmektedir. Sahip olduğu nükleer silahlar Pakistan'ı Hindistan, İsrail ve ABD için ortak düşman pozisyonuna sokmuştur.

11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında Pakistan'ı saran kuşatmayı aşmak için dönemin Devlet Başkanı Müşerref ABD'nin terörle mücadele koalisyonuna destek vermiş, ABD ve NATO ile ilişkilerini canlandırmış ve Batı dünyası ile yakınlaşmıştır. Bununla birlikte, Hindistan ve Afganistan'la ilişkiler halen sorunludur. Keşmir konusunda somut bir ilerleme sağlanamamıştır. Ancak son yıllarda ülkede; ekonomik sorunlar, radikal dinci terörü ve ülke bütünlüğünün sağlanamaması Keşmir sorunundan daha öncelikli sorunlar haline gelmeye başlamıştır.

Pakistan'ın yukarıda bahsedilen sorunları kısa vadede aşması zordur. Bu sorunların açmazlara dönüşmesi durumunda ilk akla gelen yine bir askeri yönetim olacaktır ama bu da en iyimser yaklaşımla kısa süreli bir rahatlamayı, sonrasında da eski sorunlarla tekrar yüzleşmeyi getirecektir. Batı için önemli olan hususun Afganistan'daki ABD liderliğindeki harekâtın riske edilmemesi olduğu dikkate alındığında, Batı'nın geçmişte olduğu gibi şimdi de askeri yönetime ses çıkarmayacağı açıktır, ancak mevcut kırılğan durumda bir askeri yönetim ayrılıkçı hareketleri tetikleyebilecek bir süreci de başlatabilir.

Hindistan'ın, Pakistan'da radikal dincilerin iktidara geçmesi ihtimaline kayıtsız kalamayacağı, böyle bir gelişmenin Hindistan'daki dinsel çatışmaları tetikleyebileceği kaygısıyla, Pakistan'ın mevcut iç zayıflığından, Pakistan'la arasında uzun süredir var olan sorunları kendi istediği gibi çözmek için yararlanacağı ihtimalini de dışlamamak gerekir.

Hindistan'ın da bu hesapları yaparken iyice düşünmesi gerekir. Hindistan için asıl tehlike Pakistan'da radikal dincilerin iktidara geçmesi değildir; asıl tehlike Pakistan Devleti'nin yıkılmasıdır. Dağılmış ve kontrol altına alınamayan bir Pakistan'da, sınırlardan kurtulmuş radikal unsurların caydırılabilmesi için gerekçeleri olamaz. Caydırmanın koşulu, sınırların var olmasıdır. Sınırlar sayesinde Hindistan ve Pakistan halkları karşılıklı olarak nükleer caydırıcılık ve bağlayıcılığı koruyabilir.

Pakistan'ın İran'la ilişkilerinde güven eksikliği devam etmektedir. Her iki ülkede de ayrılıkçı Belucistan sorunu olmasına rağmen taraflar, kendilerindeki ayrılıkçı hareketin diğer ülke tarafından desteklendiğinden kuşku duymaktadır.

ABD için Afganistan ve Pakistan; Orta Asya enerji kaynakları için önemli ve Rusya, Çin ve İran'ı devre dışı bırakan bir geçiş hattıdır. Washington'un amacı, bu güzergâhın ABD kontrolü altındaki istikrarıdır.

ABD'nin uzun bir süre için Afganistan'ı işgal etmeye devam edemeyeceği aşikârdır. Nitekim Obama Yönetimi böyle bir niyeti olmadığını açıklamış, çekilme takvimi bile vermiştir. Ancak Afganistan'ın stratejik konumundan dolayı burayı terk edeceğini beklemek de mantıklı değildir. Afganistan'daki muhtemel bir yenilgi ABD'nin, Sovyetler Birliği'nin kan kaybetmesine neden olduğu gibi kan kaybetmesine, hatta NATO'nun dağılmasına bile neden olma potansiyeli taşımaktadır.

ABD için Orta Asya enerji kaynakları ile bunların Afganistan, Pakistan üzerinden naklinin vazgeçilemezliği dikkate alındığında; ABD'nin enerji nakil hatlarının güvenliğini garantilemek için Afganistan'ı, daha rahat kontrol edilebileceği etnik devletçiklere bölecek kadar ileri gidebileceği, bu gelişmenin sahneye bir "Peştun Devleti" çıkarabileceği, bu durumun Pakistan'ın Serhat Eyaleti'ni bu devletin politik eklem bölgesine dönüştüreceği ve kan davası güden Peştunların Pakistan'a düşman olacağı da düşünülmelidir.

Pakistan'lı bazı analistler; ABD'nin Pakistan'a radikal dinci terörle karşı savaş kapsamında verdiği rolün, Pakistan devletini zayıflatmaya yönelik bilinçli bir hamle olduğunu, bu hamlenin nihai amacının Pakistan Ordusunun nükleer köpek dişlerini sökmek olacağını düşünmektedir. Ancak, ABD tarafından Pakistan'a yönelik yapılan suçlamaların; Afganistan'da batağa saplanan ABD Yönetiminin daha da kötüleşen bir savaşı kurtarmaya yönelik umutsuz bir müdahale olma ve bu bataktan çıkabilmek için hedef saptırma olma ihtimali de dikkate alınmalıdır. Çünkü küresel güç mücadelesinin merkezine kayan bir bölgede, Afganistan ve Pakistan'ın balkanlaşmasının doğuracağı sonuçları kontrol etmek kimsenin elinde değildir.

Afganistan ve Pakistan'da şiddetin bitmesi ve bu ülkelerin nefes alabilmesi için bu ülkelerde dile getirilen;

- Askeri yöntemlerin tek çözüm yolu olmaktan çıkarılması ve uzlaşma seçeneği kapsamında, bölge halkı ve Taliban nezdinde saygınlığı olan ulema ve kanaat önderlerinin devreye sokulması,
- Bölge ile doku uyumu bulunan İKÖ (İslam Kalkınma Örgütü) gibi yapıların da devreye sokularak uzlaşma kanallarının açılmasında katkı sağlaması,
- Pakistan, İran, Hindistan, Çin ve Rusya'nın dâhil olacağı bölgesel bir çözümü içeren bir Afganistan'dan çıkış stratejisinin yürürlüğe konulması,
- Bu devletlerin Afganistan'da, etnik ve coğrafi farkları da dikkate alan ulusal bir hükümet ile kitlesel sosyal yeniden yapılanmayı teminat altına alması,
- Pakistan'da bulunan medreselerin karşılıklı uzlaşma içerisinde ıslah edilmesi gibi çözüm önerileri dikkate alınabilir değerdedir.

KAYNAKLAR

- Akyol, T. (11.06.2009). Dış Güçler Paranoyası. Milliyet. (11.06.2009),
<http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1105232&AuthorID=62&b=Dis%20gucler%20paranoyasi&a=Taha%20Akyol>
- Ali, T. (03.03.2009). Pakistan's Drift into the Hands of Extremists. Guardian.co.uk. 09.03.09, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/mar/03/pakistan-srilanka>.
- Ali, T. (17.09.2008b). Has the U.S. Invasion of Pakistan Begun?. Information Clearing House. 16.09.2009, <http://www.informationclearinghouse.info/article20784.htm>
- Ali, T. (2008a). The Duel/ Pakistan on the Flight Path of American Power. New York NY: Scribner.
- Arı, T. (2008). Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika. İstanbul: Marmara Kitap Merkezi.
- Arı, T. (2006). Uluslararası İlişkiler Teorileri. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, T. (1986). Uluslararası Sistem Teorisi Açısından 1947-1972 Hindistan-Pakistan Çatışmasına Bir Yaklaşım. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi.
- Azerbaycan Stratejik Araştırma Merkezi (10.07.2006). ABD'nin "Büyük Orta Asya Projesi", 8.9.2009, <http://www.azsam.org/modules.php?name=News&file=print&sid=139>
- Brzezinski, Z. (2005). Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri. İstanbul: Inkılap Kitabevi.
- Çandar, C. (11.06.2009). Türkiye ve Pakistan: 'Tek millet-İki ülke'. Referans. 17.06.2009, http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=124110
- Çandar, C. (12.06.2009). En Zor Coğrafyada Türkiye'nin Misyonu. Referans. 17.06.2009, http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=124153
- CIA. (2009). *The World Factbook*. 11.9.2009, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pk.html>.
- Davutoğlu, A. (2008). *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.

- Demirel, E. (03.06.2009). Pakistan: Yeni Hasta Adam! Habergünlük, 03.06.2009, <http://www.habergunluk.com/Erturk-Demirel/443/PAKISTAN- -YENI-HASTA- ADAM .html>.
- Doğan, G. (26.12.2008). Butto Suikastinin Yıldönümünde Pakistan. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi TÜRKSAM, 8.6.2009, <http://www.turksam.org/tr/a1554.html>.
- Güney Asya: Pakistan'ın Beluçistan Sorunu: İkinci bir Darfur Mu? Düşünce Gündem (03.09.2009), <http://www.dusuncegundem.com/content/view/31/29/>
- Hacısalıhoğlu, Y. (2008). Kuramsal ve Kavramsal Bir Çözümleme: Mekan-Güç-Çatışma ve Jeopolitik, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 22-44, 04.01.2010, [http:// busam.beykent.edu.tr/resimy/dergi2-toplu.pdf](http://busam.beykent.edu.tr/resimy/dergi2-toplu.pdf).
- Institute of Regional Studies. (1998). *Nuclearisation of South Asia and Its Regional and Global Impications*. Islamabad: Institute of Regional Studies.
- Latham, J. (25.05.2009) Pakistan'da Çatışmalar Etnik Nedene Dayanıyor. VOA. 26.05.2009.
- Khan, M. (2005). *We've Learnt Nothing From History – Pakistan: Politics and Military Power*. New York, NY: Oxford University Press.
- Kışlakçı, T. (05.03.2008). Pakistan, Medreseler ve Terörizm. Timeturk. 18.06.2009, <http://www.timeturk.com/yazardetay.asp?Newsid=10950>.
- Mert, N. (22.05.2009). Pakistan'ın Varoluş Mücadelesi. Radikal. 23.05.2009, <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalYazarYazisi&ArticleID=936875>.
- Musharraf, P. (2006). *In the Line of Fire*. New York, NY: Free Press.
- Nyrop, R.(Ed.) (1984). *Pakistan-A Country Study (5th ed.)*. Washington DC: Department of the Army.
- Oğan, G. (2007) Pakistan Müşerrefle Yola Devam Ediyor. *ASAM /Stratejik Analiz*, Kasım 2007., 10-12.
- Oral, S. (2007). *Zor Vatan*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Pakistan Hükümeti Dökülüyor, (19.12.2009). Milliyet.
- Şahin, A. (29.12.2007). Hedef Butto Değil Pakistan. Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. 30.12.2007. <http://www.gasam.org.tr/Post.aspx?PostId=139&CategoryId=2>

Satti, Z. (b.t.) Büyük Satranç Oyunu. Tarih Online. 30-10-2009,
<http://www.tarihonline.org/2008/05/byk-satran-oyunu.html>.

Talbot, I. (1998). *Pakistan – A Modern History*. New York, NY: St. Martin's Press.

Türkiye Bir Askeri Darbeyi Önleme Derdindeymiş. (26.10.2009) Net Haber, 26 Ekim 2009, <http://www.nethaber.com/Dunya/120471/Turkiye-bir-ASKERI-DARBEYI-ONLEME-derdindeymis>.

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, (20. 10.2009),
<http://www.usakgundem.com>.

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, (14. 08.2009). Pakistan'da Kamuoyu Yoklaması. <http://www.usakgundem.com>.

Yılmaz, S. (2008). *Güç ve Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Ek-1: Pakistan Haritasi

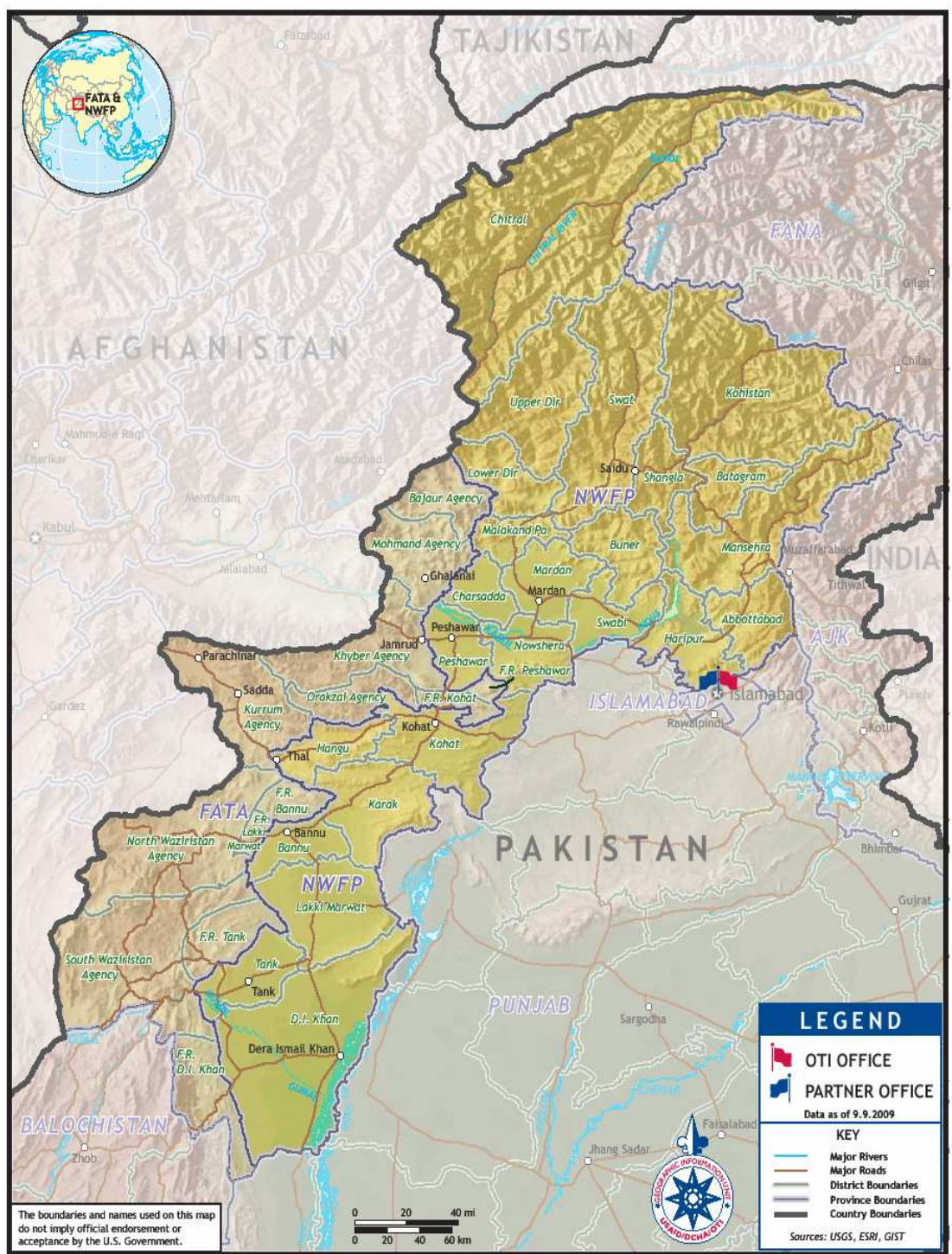

Ek-4: Keşmir'in Mevcut Durumunu Gösteren Harita

Ek-5: Serhat Eyaleti Haritasi

Ek-6: Pakistan ve Çevresindeki Etnik Yapıyı Gösteren Harita

ÖZ GEÇMİŞ

06 Temmuz 1965 Ankara doğumluyum. İlk ve Orta Okulu Ankara'da okuduktan sonra Kuleli Askeri Lisesini bitirdim. 1987 yılında Kara Harp Okulundan Piyade Subayı olarak mezun oldum. Türk Silahlı Kuvvetlerinin muhtelif Piyade ve Komando birliklerinde 12 yıl civarında Bölük Komutanlığı yaptıktan sonra karargâh hizmetine geçtim ve halen karargâh subayı olarak görev yapıyorum. 2007 yılında Beykent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde yüksek lisans eğitimine başladım.

Yabancı dilim İngilizcedir. Evli ve bir çocuk babasıyım.

Aday: Cengiz Topel MERMER